JOMA.

Mishnah - Moëd - Yom

Codex Talmudicus,

In quo agitur
DE SACRIFICIIS,
cæteriſque Miniſteriis
DIEI EXPIATIONIS
quæ *Levit*.16. & *Num*.29. 7,8,9,
10. præcipiuntur, itémque de multis aliis quæ obiter tractantur, ex
Hebræo Sermone in Latinum verſus, & commentariis illuſtratus

A ROBERTO SHERINGHAMIO
CANTABRIGIENSI.

LONDINI,
Typis *J. Junii*, An.Dom. 1648.

MI - 1989

Deposited in
ANDOVER-HARVARD LIBRARY

VIRO ILLUSTRISSIMO
JOANNI HEYDONO
EQUITI.

Non tibi, Vir illuſtriſſime, opuſculum hoc devovi, quòd contra procaces linguas præſidium quæram: neque enim tam potens quiſquam eſt ut poſſit me à procacibus verbis tueri, nec ego tam abjectus timidusque ut procacia verba metuam. Sed cum ſinguli ferè iis potiſſimùm quibus maximè devinciuntur ſcripta ſua dedicare ſolent, ego ne gratitudinis jura, morem præter-

MI - 1989

greſſus, violâſſe videar, hæc tibi præcipuè obtuli, cui me debere plurimum ſemper privatim agnoſcam, & nunc teſtor publicè. Summa etiam eruditio tua, & in eruditos amor, itemq; excelſa animi indoles quam in te omnes venerantur, faciunt, ut aliquid præſtare geſtiam, quo tibi debitam obſervantiã exſolvam. Impolitum eſt fateor quod nunc ago, nec verbis ad orationis faſtũ quæſitis exornatum, cum non ad oſtentationem & gloriam, ſed in utilitatem publicam hæc à me edita ſunt. Atque hoc quidem titulo, qualiacunque ſint, grata tibi acceptaq; fore confido, qui ea omnia quæ publicè conducant haud ægrè promovere ſoles. Faxit Deus, Vir clariſſime, ut in terris omnia tibi ex votis ſuccedant, & poſt hanc vitam undique gaudiis delibutus, in cœlis æternâ fœlicitate fruaris.

Præfatio

Præfatio ad Lectorem.

Multi forte me rem facere intempestivam exclament, qui de rebus Judaicis jampridem abrogatis obſoletiſque diſquiro: pergantque eò magis mihi convitiis inſultare, quô magis in Talmude, cujus nunc partem aliquam illuſtro, fabulæ & mendacia ſcateant. Quibus ſi laborioſam aliquam defenſionem parare velim, omnium eſſem vaniſsimus, cum ſciam hæc, non ex judicio, ſed ex nequitia & inſita quadam improbitate

MI - 1989

probitate animi, aut ſaltem ex impotentia ſummaque levitate provenire. Quomodo enim ex judicio hæc decernant? niſi forte tam acre & ſtupendum judicium habeant, ut de iſtis quæ non intelligunt, rectè ſentire & judicare valeant. In aliis verò, niſi me falſa ſpes deluſerit, opus quod nunc paro jucundiores animi motus ſenſuſque exſuſcitet. Quicunque enim peregrinarum gentium ritus & conſuetudines ſcire cupiunt, quicunque etiam rebus novis & vulgo ignotis delectantur, aliquid hîc inveniant quod ipſos capiat delineatque. Quamvis, ut verum fatear, non ſum his impulſus ut quicquam in hoc genere tentarem: vota certè mea repreſſiſſem, omnemque ſcribendi ardorem reſtinxiſſem, niſi incœptum noſtrum magis utile quàm jucundum fore putâſſem. Lætarer ſanè & triumpharem ſeriò ſi quid à me dictum ſit quod Lectorem novitate ſua aut aliunde delectaret; ſed cupiditati ejus lenocinari nolo, nec opus edere quo rear me uberiorem voluptatem quàm utilitatem allaturum. Prodeſſe imprimis cupio, ſpero me id etiam præſtitiſſe. Inſcitè nugantur quicunque affirmare audent nihil præter futilia, vana, frivola, in ſcriptis Talmudicis reperiri: multa in illis extant inſignia, utilia, & ſcitu digna. Jus ſiquidem civile Hebræorum, & eorundem cerimonias, ritus, legeſque ſacras, quibus à prima Reipublicæ inſtitutione uſque ad excidium Gentis uterentur, exhibent.

MI - 1989

bent. Miſchna, quæ eſt præcipua pars Talmudis à R. Jehuda principe, qui propter ſinceros integroſque mores *Sanctus* vocabatur, compilata fuit: floruit præcipuè ſub Marco Antonino, religione quidem Iudæus, cæteroquin vir incomparabilis. Is primus leges Hebræorum, non omnes, ſed quas ex variis ſcriptis hinc inde colligere potuit, in unum corpus concinnavit, cui ſequentes Rabbini Gemaras attexuerunt, quibus difficilia & dubia explicârunt, & traditiones plurimas à R. Iehuda omiſſas adjunxerunt: ita ut hæc duo, Miſchna & Gemara, integrum corpus juris ſacri & civilis conſtituant. Si nihil aliud ſcripta Talmudica quàm contexturam ejuſmodi legum continerent, multa

inde

UMI - 1

inde commoda, theologis ſaltem, juriſ-conſultis, & politicis, emergere poterant, quorum plurimùm refert exterarum Gentium conſtitutiones ſacras & civiles nôſſe, ex quibus, interdum cum res poſtulat, ſuę Gentis leges caſtigare & emendare queant. Quanti à ſanis omnibus æſtimatur corpus juris canonici ? quanti corpus juris civilis ? Quàm avidè volumina illa juris Hiſpanici quæ *las ſiete partidas* vocant, itemque cęterarum Gentium leges & conſtitutiones, ab eruditis omnibus, qui linguas callent, leguntur ? Si hęc claris & illuſtribus viris placeant, quantò magis placere debeant jura Hebręorum, qui Deum ipſum legiſlatorem habuerunt.

Sed, quod noſtra magis inter-

MI - 1989

eſt, ſcripta Talmudica non parùm ad ſacræ Scripturæ intelligentiam conferunt. Fruſtra non eſt quod aiunt Rabbini אין תורה שבכתב יכול· להתבאר כי אם ע"י תורה שבעפ", *Non poteſt lex ſcripta niſi per legem oralem explicari*. Certè Interpretem ſacrum Leges, Ceremonias, ritúſque Iudæorum accuratiſsimè ſcire oportet. Si quis eorum cognitione deſtitutus, Interpretis munus ſibi arroget, in errores fœdiſsimè lapſus, alios quoque per eadem præcipicia ducet. Mirum eſt quàm frequenter veteres hallucinati ſunt, & hodiè etiam hallucinantur recentes, qui in antiquitatibus Judaicis parùm verſantur. Inexpertus quiſquam no facilè credat quam multa contr receptos Hebræorum mores temerè & inconſultè effutiverint.

In ipſis etiam ſacrorum bibliorum verſionibus quot vitia mendaque exiſtunt? Dicam quòd res eſt, in pleriſque bibliis tranſlatis multa improba inſunt mendacia ex inſcitia rerum Judaicarum nata. Hoc ita eſſe verſionum diſcrepantia ſatis oſtendit; quotieſcunque enim duæ verſiones diſsident, alteri erratum ſubeſſe neceſſe eſt: ſæpiſsimè etiam purum putum mendacium, quo aliquis dixiſſe quæ non dixerit, aut feciſſe quæ non fecerit exhibetur. Quod licèt in re levi ſine animarum detrimento fieri poſsit, melius tamen fore exiſtimem ſi in bibliis tranſlatis nihil præter germanum Dei Verbum extaret. Hoc ſi fieri non poſsit cum falli & decipi humanum ſit, at ſaltem errores plu-

UMI - 1989

rimi vitari potuiſſent ſi non temere cuivis, ſed tantùm rerum Iudaicarum peritis, poteſtas transferendi ſacra biblia conceſſa fuiſſet. Praxis Iudæorum in pleriſque optimus Scripturæ interpres eſt, quâ incognitâ, nemo facilè erit ab errore liber, qui ſacra biblia transferre velit. At quomodo (inquiet quiſpiã) poſsit quicquam certi de Legibus Ritibuſque Iudaicis decerni, cum multa ſæpe à Talmudicis præter Leges aſſeruntur? Decertantibus enim Magiſtris, & de iiſdem rebus diverſiſsimè ſentientibus, quoſdam contra verum niti, & à nativo Legis tenore recedere neceſſe eſt. Sit ita: an non hoc juriſ-conſultis familiare eſt? Eodem fere loquendi modo in libris noſtris juridicis, quos *Annales*, Linguâ vulgari **Year-Books**,

Books, appellamus, utuntur ii qui relationes iſtas caſuum & judiciorum congeſſerint. Sicut enim in Miſchna, quid Hillel, & quid Schamæus, quid R. Gamaliel, & quid R. Ioſua, ita in libris iſtis narratur quid Babingtonus, & quid Paſtonus, quid Yelvertonus, & quid Forteſcutius dixerit. Quibus ſæpe diſsidentibus, fieri nequit quin aliquis à lege deſciſcat. Non eſt autem metuendum ut ex altercatione iſta & lucta Magiſtrorum veritas læderetur, aut ut quiſquam in errorem præceps duceretur; cum in dubiis omnibus facilè quivis cognoſcat ex cujus ſententia jus pendet. Conſule, ſi placet, Halicoth Olam, ubi copioſè de hac re diſceptatur; in quibuſdam etiam codicibus circulus penſilis

magiſtrorum

MI - 1989

magiſtrorum nominibus ſuperimpoſitus id ipſum indicat.

Illud etiam nequeo præterire, quod multa allegorica & pia dicta quæ antiqui Rabbini à Deo exagitati ejuſque numine abrepti protulerunt, in ſcriptis Talmudicis continentur. Huic forte non credis: quidni credas, cum multa Chriſtus Salvator noſter in concionibus ſuis ex iſtis carpſerit quæ jam canonicis Scripturis inſerta ſunt. Unum aut alterum exemplum ſubjiciam, quia de ſingulis membratim inciſeque dicere non libet. In Gemara Babylonica ad codicem Beracoth extat Parabola de Divite Epulone & Paupere, quæ habetur *Luc.* 16. 19, 20, &c.

אמר רבי אלעזר מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאה חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקב"ה רבונו של

עולמים מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה
בעיניך ליתן לי בן אחד מהם. משל למלך בשר
ודם שעשה סעודה גדולה וזימן כל בני עירו בא עני
אחד ועמד על הפתח אמר להם תנו לי פרוסה אחת
ולא השגיחו עליו אמר אדוני המלך מכל סעודה
גדולה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פת אחד ביניהם:

Dixit Rabbi Eleaſar, Deum Opt. Max. à condito mundo à nullo unquam vocatum fuiſſe צבאות *quam ab Hanna, quæ primum ipſum ſic appellaverit, dicendo: Domine Zebaoth totius mundi Dominator, inter omnia mirabilia tua opera, quæ in mundo feciſti, hocne unum tibi diſplicet, ut unico me filio dones? Supplex igitur à te Domine* צבאות *filium peto. Ibi Rabbi ſubjicit: Erat quidam dives, qui magnum convivium apparabat, & multos invitabat hoſpites: Erat & pauper quidam, qui ad fores jacens, dicebat: Mihi ſaltem micas de menſa cadentes, quæſo, largiamini. Ille verò hunc negligens nihil ipſi impertivit. Tunc is Patrem-familias allocutus: Domine, de tanta cœna, quam apparaſti, non me, cui micas largireris, dignum judicas?* In Gem. Hieroſol. ad eundem codicem Beracoth extat Parabola de Operariis in vinea, quæ habetur *Matth.* 20. 1, 2, 3, &c.

כד דמך רבי אבון בר חייא על רבי זעירא ואפטר עלוי
מתוקה שנת העובד. משל המלך ששכר פועלים והיה
שם פועל אחד שהיה משתכר במלאכתו יותר מן
הכל מה עשה לו המלך נטלו והיה מהלך
עמו

עמו ארוכות וקצרות לעיתותי ערב נכנסו
הפועלים ליטול שכרן ונכנס גם הוא
ונטל שכרו משלם התחילו הפועלים מתרעמים
ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע ב"
שעות ביום ונטל שכרו משלם אמר ליה האדון
יגע זה בב" שעות מה שלא יגעתם אתם כל היום

Cum Rabbi Abbin Filius Chia moreretur, Rabbi Seira adventans concionem habebat inquiens: Rabbi Abbin tantum ſuis concionibus & promovendâ gloriâ Dei paucis diebus profeciſſe, quantum vix alii multis annis efficere potuiſſent: illum itaque vita æterna fruiturum minimè dubitandum. Et ſubjicit hanc parabolam: Erat quidam dives Pater-familias, qui conducebat operarios, inter quos unus reperiebatur, qui aſſiduitate cæteros longè præibat, licèt tardiùs ipſos accederet, & laborare inciperet. Veſpera adventante operarii mercedem ſuam accepturi confluebant, unà cum illo, qui tardiùs acceſſerat, Hunc cum vidiſſent, murmurabant, dicentes: Hic parem nobiſcum mercedem expectat, qui totum diem laborando conſumpſimus, ille verò vix unam atque alteram horulam in opere fuit. Reſpondet Pater-familias: Hic duabus horis tantum laboris impendit, quantum vos integro die.

In Gemara Babylonica ad codicem Shabath extat Parabola de quinque prudentibus, & quinque fatuis Virginibus, quæ habetur *Matth.* 25. 1, 2, 3, &c. תנן החכם רבי אלעזר

Præfatio ad Lectorem.

אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך שאלו תלמידיו
את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזו יום ימות אמר
ליה וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו
בתשובה אמר רבי יוחנן בן זכאי משל לאדם שזמן
את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן פקחים
שבהם קשטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך
אמרו כלום חסר לבית המלך טפשין שבהן הלכו
למלאכתן אמרו כלום יש סעודה בלא טרח פתאום
בקש המלך את עבדיו פקחים שבהם נכנסו לפני
המלך כשהן מקושטין והטפשין שבהן נכנסו לפניו
כשהן מלוכלכין שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת
טפשין אמר הללו שקשטו את עצמן לסעודה ישבו
ויאכלו וישתו הללו שלא קשטו את עצמן לסעודה
יעמדו ויראו שנאמר בה אמר יהוה הנה עבדי יאכלו
ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו

Dixit Rabbi Eleaſar: Age pœnitentiam pridie tui obitus. Quærebant Diſcipuli ejus, num homo mortis horam noſſet? Ille viciſſim reſpondens inquit: Omnibus diebus homo pœnitentiam agat, quia ignorat, quo die ex hac vita migraturus ſit. Ad hæc Rabbi Jochanan filius Saccai hanc propoſuit parabolam: Vir quidam dives apparabat nuptias ad quas miniſtros ſuos convocabat, verùm nullum certum definiebat nuptiarum tempus, horum quidam prudentes, quidam erant fatui. Prudentes ex illis ſplendidè ſe veſtiebant, ac ſedentes ante domum Regis apud ſe cogitabant: Omnia hîc parata ſunt, nec quicquam deeſt, quare cum de hora, quâ vocabimur, incerti ſumus, expectabimus ut quacunque hora nos avocaverit, ornatu noſtro induti ipſi miniſtremus. Fatui verò ſeu ſomnolenti hinc inde diſcurſitantes cogitabant apud ſe, cum ſatis adhuc tem-

perio reſtet, uſque prandium apparatum fuerit, interim nos commodè ornabimus, quo & ipſi miniſtremus. Sed ecce cum repente & inſperatò Rex miniſtros ad cœnam vocaret, prudentes coram Rege apparebant ornatu ſuo induti: Fatui verò nondum compti & parati abitum moliebantur, quo ornatos ſe cœnæ ſiſterent. Rex gaviſus propter eos, qui ornatu decenti ad nuptias comparaverant, reliquis verò ſomnolentis valdè ſuccenſebat: ſeque ad illos qui præparati acceſſerant convertens dicebat: Vos ſedentes, comedetis, bibetis, & gaudebitis: reliquos verò ſic alloquebatur: Vos verò foris ſubſiſtetis: quemadmodum Propheta Eſaias cap. 65. idem teſtatur inquiens: ſic dicit Dominus Deus, Ecce ſervi mei comedent, vos autem eſurietis; ſervi mei bibent, vos autem ſitietis. Atque hæc quidem ex Gali Rezia, unà cùm tranſlatione authoris Cunradi Ottonis adduxi: cætera verò taceo, ne præfari longiùs quàm velim neceſſe ſit. Pleraque enim quæ aut in concionibus aut in privatis colloquiis uſurpavit Chriſtus, in Talmudicis ſcriptis occurrunt. Sed his inſiſtere opus non eſt, cum multa id genus ab aliis notantur. At forte dicat aliquis Rabbinos poſteriores hæc ex Evangelio ſumere, & nomine antiquorum Rabbinorum edere potuiſſe; poterant ſanè, ſed voluiſſe non eſt veriſimile. Unquamne enim Rabbini Evangelium ut interpolarent? Ut Chriſti conciones tanquam pias ſuſpicarentur? Utinam hoc ipſis in mentem veniſſet. Sed longè ſecus de Chriſto ſtatuunt Rabbini, eum vafrum impoſtorem appellant, & captionibus quibuſdam, præſtigiiſque verborum mundum decepiſſe impii & blaſphemi affirmant. Hunccine ut ſanctum putarent? ut dicta ejus colligerent? ut antiquorum Rabbinorum nomine ederent? opinor magis Rabbinos qui utramque Gemaram contexuerunt Evangelia nunquam legiſſe. Varias enim de Meſsia prædictio-

MI - 1989

nes utrobique afferunt, quæ Chriſto tam clarè conveniunt, ut vix credibile ſit ipſos talia inſerere voluiſſe, ſi Evangelicam hiſtoriam noviſſent.

Poſtremò, traditiones multæ Moſi in monte Sinai divinitus datę, & per os inde poſteris tranſmiſſę, in ſcriptis Talmudicis referuntur, quas Scriptis tradere & divulgare Moſi nequaquam licuit. De his mentio facta eſt 2 *Eſdræ* 14.4,5,6. quamvis, ut liberè dicā, multas etiam fictas falſaſq; traditiones veteratores quidam populo obtruſerint, quod meritò ipſis exprobravit Chriſtus, cum iiſdem legem Dei exſolviſſent. Sunt igitur hæc cautè legenda, nec multum traditionibus fidendum, ubi eorum interfuit talia comminiſci; ubi nihil interfuit, plus illis tribuendum videtur. Ex his, ut alia multa omittam, ſatis liquet quàm inſignes utilitates Talmudicorum ſcriptorum lectione innitantur.

Venio jam ad ea quæ contra objici ſolent. Quod aiunt importunum eſſe de rebus Judaicis jampridem abrogatis obſoletiſque diſquirere, vanum hoc & futile eſt. Eâdem certè ratione probent magnam partem Teſtamenti Veteris nullius eſſe momenti. Sed demus illis exoletârum legum cognitionem nulli rei inſervire poſſe: aliis tamen titulis ſcripta Talmudica grata eſſe debent, ut ex iis quæ ſuperiùs memorata ſunt conſtat, quorum denuò recordari non eſt opus, quibus addam inſuper multas illic hiſtorias admiſceri ex quibus

MI - 1989

bus ſacra Scriptura aperiri & temporum ſeries illuſtrari poſsit, multa item vaticinia quibus Judæorum pertinacia frangi & refelli queat, cum ex illis Meſsiam dudum veniſſe, eundemque non alium quàm Chriſtum fuiſſe, poſsit evidenter demonſtrari.

Inane eſt & illud quod de fabulis mendaciiſque Talmudicis garriunt. In Miſchna enim Gemarâq; Hieroſolymitana figmenta nulla aut rarò & inſolenter occurrunt. Gemara verò Babylonica, ne quid diſſimilem, ferax eſt fœtaque mendaciis; quæ tamen non impediunt quin cætera cum utilitate legantur. Ignoſcendum ſanè poſterioribus Rabbinis ſi quid in Gemara comminiſcantur, cum mentiendi prurigo plurimos iſtius temporis Scriptores

UMI -

ptores invaſit. Præclari authores, qui in ultimis Gemaricorum ſeculis vixerunt, multa prodigia, multa miracula & portenta narrant, quæ apud cordatos viros fidem nunquam invenient, quorum tamen authoritas in cæteris magni pendenda eſt. Annon hoc Ethnicis quoque Scriptoribus uſu venire ſolet? Quid loquar de Herodoto, Diodoro Siculo, Strabone, aliiſque Scriptoribus Græcis? quid de Livio, Pliniòque Latinis? Tot in Egypto monſtra non viſuntur, quot in eorum ſcriptis portenta mendaciaque: his tamen in aliis non exigua laus defertur. Idem de blaſphemiis convitiiſque Talmudicorum, quod nonnulli etiam objiciunt, dicendum. Libros ſiquidem Ethnicorum & Hæreticorum quotidie volvimus, qui tamen huic culpæ frequentiſsimè ſuccumbunt. In ipſa etiam ſacra Scriptura nefariorum quorundam blaſphemiæ quandoque recenſentur, quæ tamen lectori non nocent.

Quod ad præſentem tractatum attinet, codex quem nunc edo Talmudicis dicitur יומא id eſt, *dies*; iſto autem titulo dies Expiationis deſignatur, quo, ſingulis rite peractis, propitius Deus mala omnia averruncavit, & peccantibꝰ veniam conceſsit. Dies erat celeberrimus quo libros vitæ & mortis apertos fuiſſe tradunt Talmudici, ita ut dies iſte diē judicii præfiguraſſe videatur, quo etiam libri vitæ & mortis aperientur, ut habetur *Apoc.* 20. 12. In hoc codice de ingreſſu Sacerdotis magni in ſanctum ſanctorum, de ritu & ordine Sacrificiorum, de reliquis iſtius diei miniſteriis, itémque de multis aliis tractatur: quæ omnia ferè nova ſunt, nec apud alios Scriptores obvia. Pauca quidem ex his notavit Buxtorfius in ſuo Lexico Talmudico, ſed ubique ferè lapſus, ut in commentariis noſtris oſtenſum eſt: quædam & alii ex Maimonide arripuerint, quos etiam invenies identidem erroris manifeſtos. In tranſlatione Hebræum textum ad verbum ſeſequor quantum per Latinitatem licuit, ubi neceſſe erat deflectere, (nè aut barbarus eſſem aut obſcurus) in commentariis ſi quid difficile ſit ad verbum reddo,

UMI - 1989

ut ex his ſubſidium haberent ad ulteriorem progreſſum qui modos loquendi Talmudicorum nondum exactè ſciunt.

Elenchus

Elenchus Capitum Miſchnæ.

Caput 1.

SEparatio Sacerdotis magni à domo ſua ad domum Parhedrorum ſeptem diebus ante diem expiationis. Præparatio ejuſdem ad opus diei. Feſti veſperâ adveniente ſeniores ſacerdotes juramentum ab eo exigunt de ſuffimento adolendo: juniores eum à ſomno avertunt. Expurgatio altaris quâ horâ ſingulis diebus fieri ſolita. pag. 1.

Caput 2.

Cùm plures aram expurgare voluerint quomodo lis deciſa. Micare digitis quid ſit. Expurgatio aræ cur primò ſorti mandata. Quæ

MI - 1989

miniſteria ſortibus commiſſa. Quot ſacerdotes in oblationibus totius cœtûs ad miniſterium ſorte deſignati. Quid in oblationibus unius fieri ſolitum. Excoriatio & membrorum ſectio laicis permiſſa. pag.23.

Caput 3.

Speculatores miſſi qui aſcenſum auroræ obſervarent. Lavandi ritus. Sacerdos magnus juge ſacrificium obtulit. Suffimentum matutinum adolevit. Mane Peluſiacis veſtibus, veſperi Indicis miniſtravit. Pro ſe confeſſionem edidit. De duobus hircis. De ſortibus in urna cuſtoditis. De quibuſdam in laudem, & quibuſdam in ignominiam memoratis. pag.44.

Caput 4.

Modus ſortitionis. Duæ linguæ coccineæ duobus hircis alligatæ. Sacerdos magnus pro fratribus ſacerdotibus confeſſionem edidit. Mactatio juvenci. Agitatio ſanguinis nè concreſceret. De Thuribulo. De aſcenſu & deſcenſu ſacerdotum per gradus ad altare. De vaſe quo Sacerdos magnus manus & pedes ſanctificavit.

ſanctificavit. De ordinibus lignorum ſuper altare collocatis. pag.77.

Caput 5.

Suffimentum ad ſacerdotem magnum adductum. Modus pugillationis. De *duplici velo. Quomodo ſacerdos magnus intravit ſanctum ſanctorum. Quomodo ſuffimentum adolevit. Quomodo exiit.* De *lapide fundationis. Templi luſtratio.* Decurſus *ſanguinis in torrentem Kedron. Quo ordine ſingula miniſteria peracta ſunt.* pag.94.

Caput 6.

Mandata quædam de duobus hircis. Sacerdos magnus, nomine totius cœtus confeſsionem edidit. A quibus, & quomodo hircus emiſſarius in deſertum actus, & à ſcopulo detruſus. De *juvenco & hirco urendo. Sacerdos magnus quomodo ſciverit cum hircus emiſſarius ad deſertum acceſsiſſet.* pag.126.

Caput 7.

Legendi ritus. De *benedictionibus.* Duo *arietes*

&

UMI - 1989

& ſeptem agni perfecti immolantur. Sacerdos magnus cupam thuribulúmque deprompſit, ut veſperi ſuffimentum adoleret. Amici cùm ſalvus evaſit convivium inſtruxit. D *veſtibus ſacerdotalibus.* De *oraculo Urim &* *Thummim.* pag. 149.

Caput 8.

De vetitis & licitis in die expiatioinis. Sp veniæ peccantibus pœnitentiam in die expiaationis non concedi. Peccata in homines ſin ſatisfactione non remitti. pag. 190.

Elenchus

Elenchus brevis eorum quæ in Commentariis continentur.

Caput 1.

Sacerdos magnus in die expiationis, & ſacerdos qui vaccam rufam comburebat cur ſeptem diebus ante opus peragendum à domo ſeparati. Conclave ſacerdotis magni cur conclave Parhedrorum vocatum. Quâ templi parte extructum. Lapſus Conſtantini l'Empereur. אמר *apud Talmudicos quid ſignificat. Prærogativa ſacerdotis magni in ſacrificiis offerendis. Sub temporibus templi ſecundi ruſtici & illiterati ad pontificatum promoti. Veſpera diei expiati-*

UMI - 1989

onis ſacerdoti magno cibis interdictum fuit. Eum ſeniores ſacerdotes ad domum Abtines evehunt, & modum ſuffiendi docent. Domus Abtines unde dicta. Sacerdos magnus cur juratus ſuffimentum adolevit. Saducæorum hæreſis de ſuffimento adolendo qualis. Juniores Sacerdotes cur פרחי כהונים *appellati. Sacerdotem magnum à ſomno avertunt, nè nocturnis ſomniis deluſus pollueretur. Lapſus Jarchii & Maimonidis in explicandâ Miſchnâ. Sacra olim ſummo mane fieri ſolita. Altare cur citiùs in tribus feſtis magnis quàm cæteris diebus expurgatum.*

Caput 2.

תרום *Talmudicis quid ſignificat. Cumulus cinerum in tribus feſtis magnis ſuper altare relictus.* תרומת המזבח *quid. Micantium ſacerdotum cœtus & ordo. Judæis homines numerare non licuit.* [illegible]*ratio* par impar *quid ſit. Cum micuerint ſani unum, infirmi duos digitos extulerint. Cur pollicem efferre vetitum.* חביתין *quid ſint. Sacrorum Bibliorum verſiones notatæ, & Lexicographorum errata correcta. Quo ordine membra jugis ſacrificii*

ſacrificii oblata. Bis ſuffimentum adolere nemini permiſſum. Aquæ ad libamina oblatæ. Error Abulenſis & Sanctii notatus. Tibiæ libaminibus olim adbibitæ. Σπονδαυλὴς Athenæo quid. In ſacrificio veſpertino Sacerdotes ligna altari imponere juſſi. In ſingulis Sabbathis thus ſuper panes propoſitionis impoſitum. Sacerdos magnus oblationes unius ſolus, ſi voluerit, offerre potuit.

Caput 3.

ברקאי quid. Balneum quo ſe lavit Sacerdos ante ingreſſum ejus in atrium in loco prophano extructum. Illoto atrium ingredi nefas. Lotiones Judæorum typi & figuræ baptiſmatis. Piſcinæ quibus ſe lavârunt Judæi Heleniſtis κολυμβήθραι dictæ. Baptiſteria poſterioribus Græcis eodem nomine vocata. Modus ablutionis manuum [illegible] pedum. Sacerdos magnus in die expiationis quinquies ſe lavit, & decies manus & pedes ſanctificavit. Balneum Sacerdotis quo ſe lavit poſt ingreſſum in atrium, in loco ſancto extructum. Lavandi ritus deſcribitur. De veſtibus aureis & albis. Quorundam Rabbinorum & Sel-

deni lapſus. על ידו *quid. Suffimentu ante matutinum & poſt veſpertinum ſacrificium oblatum. Laminæ ferreæ quandoque i balneum Sacerdotis magni immiſſæ, ut aqu ejus incaleſcerent. Conclavia ſuperiora, & tecta domorum in templo quando ſancta. Peluſium oppidum Egypti unde dictum. Linum Pelaſiacum candidiſſimum. Veſtimenta ex lin Indico contexta* ἰνδικὰ ξύλινα *appellat Linum Indicum molle & pretioſum. Sacer dotes inter veſtibulum & altare confeſſion edere ſoliti. Manus cur capiti victimaru impoſitæ. Solennis & ſtata confitendi formula in die expiationis. In ſacris populo reſpondendi vices conceſſæ. Cum Sacerd magnus ſacrum Dei Nomen protulerit, p pulus benedixit. Conſuetudo illa juxta Ta mudicos à temporibus Moſis invaluit. Modu claudendi benedictiones poſt exortas hæreſ Sadducæorum.* [illegible] *quid. Moſes fuit primus Sagan. Præfectus patrum quis.* קלפ *quid ſit. De machina labri. Buxtorf lapſus. Nocte mundum pollui. De Monobaz rege, & Helena matre ejus. Vorſtii lapſu. De ſectione prævaricantis fœmina. De Nicanore & portis ejus.* נס *quid ſit.* Τέρας

&

& σημεῖον Eustathio quomodo distinguuntur. פרק in codice Tamid quid significat.

Caput 4.

Buxtorfii lapſus. Sacerdos magnus urnam ſuccuſſavit ſortes depropturus. Mos idem Romanis. בית שרוטות quid. Sacrificiis cervices inciſæ. Mactatio victimarum extraneis conceſſa. Agnus paſchalis à tribus turmis occiſus. Sanguis victimarum pateris exceptus. Cur ſanguis poſtquam effluxerit concreſcat. Sanguis vaſculis acuminatis retentus. Favillæ pro prunis. *מעוכלות & מאוכלות quomodo differunt. זהב פרוים quid. Singulis diebus libra una ſuffimenti tenuis ſuper altare thymiamatum accenſa. מעולה quid Talmudicis. Quinque lignorum ordines in die expiationis quibus miniſteriis deſtinati.*

Caput 5.

Cupa ex conclavi vaſorum, & thuribulum ex domo Abtines Sacerdoti magno adductum. Sacerdos magnus implet pugillum ſuum. Intrat ſanctum ſanctorum. In templo ſecundo *cur duo vela.* Nubes *pro* fumo. *Sacerdotes retrorſum è templo exierint. Pontifices quidam in ſancto ſanctorum mortui. Quinque in ſecundo templo defuerint, quæ maximè templi primi dignitatem auxerint. Arca ubi fuerit ſub templo ſecundo incertum. Figmenta Talmudicorum de lapide fundationis. Sacerdos magnus ſemel ſurſum, & ſepties deorſum in ſancto ſanctorum ſanguinem ſpargit. Verſio Anglicana & Nova Belgica notata. Sacerdos magnus ſanguinem ſparſerit quaſi flagellator. Cur octo ſparſiones ordine non numeravit, ſed primam iteravit. Juxta velum, non ſuper velum ſparſerit. Cùm ad mundandum altare perrexit ſanguines juvenci & hirci permiſcuit. Modus imponendi ſanguines ſuper altare.* טהרו של מזבח *quid ſit. Buxtorfii lapſus. Reliquiæ ſanguinis ad fundamentum altaris effuſæ.* מועלין בהן *quid. Quid* מועלין [illegible] *Quid* לא נהנין ולא מועלין. *Ordo in miniſteriis requiſitus.*

Caput 6.

Multa facta valent quæ fieri vetatur. Duo hirci in die expiationis offerendi ſe impediunt *invicem. Quo eventu victimæ pro peccatis totius cœtûs non moriuntur.* גריבות *quid ſit. Buxtorfii lapſus. Sacerdos magnus tribus vicibus in die expiationis confeſſionem edidit. Hircum emiſſarium in deſertum agere laicis & immundis permiſſum. Qui munus hoc præſtitit, cur per viam elevatam & editam ex urbe egreſſus. Sacerdos qui vaccam ruſam comburebat, cur eodem modo inceſſit.* כבש *quid ſit. Qui hircum in deſertum egit ſæpe à ſtulto populo male tractatus, & crines ejus evulſi. Inter Hieroſolymam & Zuck decem tabernacula extructa. Nobiles Hieroſolymæ cur eum qui hircum in deſertum egit ultra tabernaculum primum non ſunt comitati. Milliarium unum terminus Sabbathi. A Rabbinis conſtitutum. Cur dimidium linguæ coccineæ ad rupem, & dimidium inter cornua hirci, alligatum. Hircus emiſſarius è Zuck alto & prærupto monte præcipitatus. Qui hircum egit in deſertum, ultrà terminum Sabbathi redire permiſſus. Heſiodus* καίειν *pro* θύειν *uſurpavit. Theocritus* θύειν *pro* καίειν. *Quæ ſacrificia* נשרפין *vocata. Viſcera ſacrificiorum pro peccatis, & pacificorum* אימורים *dicta, & ſuper altare cremata. Joſepho*

ſepho caudæ etiam oblatæ. Miſchna emendata. Quid ſit קלען במקלעות. *Juvencus & hircus vectibus impoſiti, & ad locum combuſtionis portati.* בית השריפה *ubi. Qui hircum egit in deſertum quando veſtes pollutus. Cùm hircus ad deſertum acceſſerit, ſpeculatores agitârunt ſudaria.*

Caput 7.

Sacerdos magnus in atrio mulierum legit. Ipſi veſtes ſacras geſtare licitum cùm miniſterium altaris non obierit. Joſephi locus expenſus. Gregariis etiam ſacerdotibus veſtibus ſacris uti permiſſum, cum altari non adminiſtraverint. Seldeni lapſus. Joſephus ab eodem malè intellectus. Lectio Talmudicis non eſt עבודה. *Sacerdoti magno veſtibus propriis legere conceſſum.* אצטלית *quale veſtimenti genus.* חזן הכנסת ראש הכנסת [illegible] *quo munere uterque functus. Liber Legis à manu ad manum in honorem ſacerdotis magni traditus. Idem in honorem Regis factum cùm Rex legerit ſectionem ſuam. Libri olim circa virgam oblongam convoluti. Sacerdos magnus legens cur pectori impoſuit.* חומש הפקודים *quid. Quid*

קרא על פה. Numeri ſeptenarii in victimis immolandis celebris uſus. Qualis in ſacrificiis venuſtas & elegantia requiſita. Sacerdotes cur variis morbis obnoxii. Sacerdos magnus in ſanctuario octo veſtibus miniſtraverit, & gregarius quatuor. De tunicâ ſacerdotali. Scholiaſtes Heſiodi emendatus. De femoralibus. Cur femoralia circa cor & ilia, & non in locis quibus copioſus ſudor excurrit, conſtricta. De tiarâ. Gregarii ſacerdotis tiaram arcuatam & lunatam fuiſſe. De pectorali. Cur pectorale חשן המשפט nominatum: Triumphantes olim & pueri prætextati Romanorum inter ſacerdotis magni ornamenta ad pectus geſſerint. Hodie Equites Garterii idem faciunt. De Epomide. Huic pectorale inſertum. De pallio. Cur mala punica & tintinnabula pallio appenſa. Hieronymi lapſus. De laminâ. Corona ſancta cur nominata. Cur diadema. Sacerdos magnus veſtibus ſacris indutus oraculum Urim & Thummim conſuluerit. Mos idem à Gentilibus obſervatus cum oracula ſciſcitarentur. [illegible] & Thummim juxta Talmudicos quid. Modus conſulendi hoc oraculum. Quomodo reſponſum divinum ſacerdoti innotuit. Schikardus bis lapſus. Talmudicorum ſententia de Urim & Thummim cæteris probabilior. Schikardus locum ex Tſeror Hammor perperam adduxit, & malè intellexit. De quibus oraculum Urim & Thummim conſuluerint.

Caput

UMI - 1989

Elenchus brevis Commentariorum.

Caput 8.

*Abſtinentia à cibo potúque in die expiationis mandata.
Qui jejunium violâſſent quâ pœna mulctati. Lotio &
unctio ex ſtatutis Rabbinorum in die expiationis pro
hibitæ. Rabbinorum hypocriſis à Chriſto reprehenſa.
externæ afflictiones quando Deo probantur. In di
expiationis calceis interdictum fuit. Soccis ex pann
aut alia materia confectis non item Judæi cum ſe af
flixerint diſcalceati inceſſerint. Miniſterium lecti in
die expiationis vetitum. Conjuges olim in Eccleſi
Græca & Latina in diebus jejunii, & in diebus ſacri
à mutuo congreſſu abſtinuerint. Idem ab Ethnicis re
ceptum. Regi & Sponſæ lotio permiſſa. Nupta tri
ginta diebus poſt nuptias ſponſa vocatur. Puerper
calcei inductio triginta diebus poſt partum conceſſa
Hoc etiam infirmis & pede vulneratis licuit. Menſur
ciborum omnium vetitorum quâ unuſquiſq; reus per
gebatur in die expiationis dactylus craſſus fuit, in cæ
teris diebus oliva. Me[illegible]æ omnes à Moſe ex manda
divino juxta ſenten[illegible] Talmudicorum inſtitut
מלא לוגמיו quid. Cibus & potus non conjunguntur u
menſuram conſtituant. ציר quid ſit. Quid כורוים. Qu
modo pueros in die expiationis erudierint Prægna
tibus deſiderii æſtu abreptis cibos vetitos in die expi
tionis ſumere licitum. בולמוס quid ſit. Quibus reb
expiatio facta.*

מסכת

מסכת יומא Codex Joma.

פרק א׳ Caput I.

Separatio Sacerdotis magni à domo ſua ad domum Parhedrorum ſeptem diebus ante diem expiationis. Præparatio ejuſdem ad opus diei. Feſti veſpera adveniente ſeniores ſacerdotes juramentum ab eo exigunt de ſuffimento adolendo: juniores eum à ſomno avertunt. Expurgatio altaris quâ horâ ſingulis diebus fieri ſolita.

שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול רבי יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו אמרו לו אם כן אין לדבר סוף.

SEptem diebus ante diem expiationis ſeparant Sacerdotem magnum à domo ſua ad Conclave Parhedrorum, ſubſtituuntque ei alium Sacerdotem, ſi quod vitium ei contingat. Rabbi Jehuda dicit, ſubſtituunt etiam aliam uxorem, ſi uxor ejus mori[illegible] quia dicitur, & ex[illegible]t pro ſe, & pro domo ſua: pro domo ſua, i. e. uxore ſua. Dixerunt ei, ſi ſic, non erit rei finis.

ANNOTATIONES.

שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו, *Septem diebus ante diem expiationis ſe-*

MI - 1989

parant Sacerdotem magnum à domo ſua. ſacerdotem magnum à domo ſua ante diem expiationis ſeparabant, quòd is præcipuè ſacra adminiſtrare obſtringebatur, quia dicitur, *Levit.*16. 32. *Et expiabit Sacerdos quem unget & conſecrabit Deus ad miniſtrandum pro patre ſuo*, id eſt, Sacerdos magnus, is enim ſolus ungebatur: cum autem ſeptem diebus ante diem expiationis à domo ſuo ſeparabant, ne fortè cum uxore menſtrua ignarus concumberet. Lege ſiquidem ſancitum erat, *Levit.*15. 24. ut ſeptem diebus immundus fieret quiſqui ignarus (nam qui id ſciens volenſque fecera exterminio reus erat, *Levit.*20.18.) cum muliere menſtrua congrederetur. Sacerdos igitur magnus ſeptem diebus ſejunctus erat a uxore, ne forte ex tali congreſſu muner præſtando inhabilis redderetur: immundo enim Sacerdoti munus ſacrum obire no licebat. Ob eande[redacted]ausam Sacerdotem eum qui vaccam n comburebat, ſeptem diebus ab uxore ſua ſeparabaut, ut in codice *Para* traditur, cap.3. שבעת ימים קודם לשריפ' הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה צפונה מזרחה ובית אבן היתה נקראת, *Septem diebus ante combuſtionem vaccæ ſeparant Sacerdotem qui comburit eam à domo ſua, ad*

Conclave

UMI - 1989

Conclave ſeptentrionale orientale, quod erat juxta ſanctuarium, & domus lapidum dicebatur.

ללשכת פלהדרין, *ad domum Parhedrorum.* פלהדרין ſive פרהדרין ut melius in Gemara ſcribitur à Græca voce πάρεδροι emanaſſe jam alii notarunt. Erant autem πάρεδροι apud Græcos conſilii publici authores, qui principi aſsidebant, ut unà de reipublicæ negotiis diſceptarent, bini ſingulis annis eligebantur; qui poſtquam annum abſolviſſent, officium abdicabant. Pollux, Πάρεδροι δ᾽ ὀνομάζονται, οὓς αἱρεῖται ἄρχων, καὶ βασιλεὺς, καὶ πολέμαρχος, δύο ἕκαστος οὓς βούλεται, *Aſſeſſores nominantur, quos Prætor, Rex, & Imperator eligunt, binos unuſquiſque quos voluerit*: iidem poſtea συνκάθεδροι dicebantur. Phrynicus eclog. diction. Atticar. Πάρεδροι οἱ νῦν συνκάθεδροι. Poſtquam igitur Sacerdotes magni apud Hebræos mutabantur, ut aſſeſſores iſti apud Græcos, binoſque R[illegible] in ſingulos annos quos voluerit conſti[illegible]r, Conclave Sacerdotis quod primo לשכת בולווטי *Conclave conſiliariorum*, poſtea לשכת פרהדרין ſive לשכת פלהדרין *Conclave aſſeſſorum* dicebatur. Sed hæc fere à Buxtorfio notantur in dictione פלהדרין: liceat nunc mihi curioſis parum gratificari,

cari, & qua templi parte extructum erat hoc Conclave, paucis diſquirere. Fallitur verò inprimis vir clariſſimus Conſtantinus l'Empereur, qui ſuis annotationibus ad codicem Middoth, *cap. 5. ſec. 3.* ex initio hujus Gemaræ probare conatur, Conclave Parhedrorum idem eſſe quod Conclave loci lapidum, & ſic priùs vocatum quod multum ibi vaſis lapideis utebantur, poſterioribus autem temporibus Conclave Parhedrorum nominatum. In quo ſanè vehementer erravit, cum Conclave loci lapidum non fuit Conclave Sacerdotis magni, ſed Sacerdotis qui vaccam rufam comburebat. Verba Gemaræ hæc ſunt:

שבעת ימים קודם שריפת הפר׳ היו מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו ללשכ׳ שעל פני הבירה צפונה מזרחה ולשכת בית האבן היתה נקראת ולמה נקראת שמה לשכת בית האבן שכל מעשיה בכלי גללים בכלי אבנים ובכלי אדמה, *Septem diebus ante combuſtionem vacca ſeparant Sacerdotem, qui comburit eam à domo ſua ad Conclave ſeptentrionale orientale, quod [illegible] juxta Sanctuarium, & Conclave loci lapid[illegible]cebatur: quare Conclave loci lapidum dicebatur? quia omnia vaſa ejus marmorea, lapidea & fictilia erant.* Nihil hìc de Conclavi Sacerdotis magni, ſed omnia de Conclavi Sacerdotis qui vaccam comburebat, dicta ſunt: qui etiam ſeptem diebus à domo

UMI - 19

domo ſua ſejunctus erat, ut ſupra ex codice *Para* annotavimus, à quo hæc Gemara deſumpta eſt. Et duo diverſa fuiſſe conclavia, ex iis quæ in Gemara ſequuntur, apparet, אין בין כהן השורף את הפרה לכהן גדול ביום הכיפורים אלא שזה פרישתו לקדושה ואחיו הכהנים נוגעין בו וזה פרישתו לטהר ואין אחיו הכהני׳ נוגעין בו, *Nihil eſt inter Sacerdotem qui vaccam comburebat, & Sacerdotem magnum in die expiationis, niſi quod ſeparatio hujus erat in locum ſanctum, & fratres ejus Sacerdotes veniebant ad eum: ſeparatio autem illius erat in locum mundum, & fratres ejus Sacerdotes non veniebant ad eum.* Si quis autem diſtinctum hujus conclavis locum ſcire à me poſtulat, fruſtra id expectat, cum hoc ne ipſis quidem Gemaricis notum erat. Duo tamen ab ipſis aſſeruntur; primò, ædificatum fuiſſe è regione domus Abtines: ſic enim Gemara ad numerum quintum hujus Capitis, אמר רב פפא שתי לשכות היו לו לכהן גדול אחת לשכת פרהדרין ואחת לשכת בית אבטינס אחת בצפון ואחת בדרום, *Dixit Rab Papa duo conclavia erant Sacerdoti magno; unum conclave Parhedrorum, & alterum conclave domus Abtines: unum in Aquilone, & alterum in Meridie.* Secundò, proximum fuiſſe domo lotionis, quæ erat ſupra portas aquarum: ſequitur enim in Gemara, חמש טבילות ועשרה קדושין

טובל כהן גדול ומקדש בו ביום וכולן בקודש על בית הפרוה חוץ מזו שהיתה בחול על גבי שער המים ובצד לשכתו היתה, *Sacerdos magnus quinquies in die ſe lavabat, & decies manus & pedes ſanctificabat in eo, atque hæc omnia in loco ſancto peragebat, ea ſola lotione excepta, quæ erat in loco prophano ſupra portas aquarum, & ad latus conclavis ejus erat.* Ex his conſtat conclave Parhedrorum non procul fuiſſe à domo lotionis; nec procul à domo Abtines, licet è regione ejus factum: nam domus Abtines, ut in Gemara traditur Hieroſolymitana, etiam ſupra portas aquarum extructa erat: ignorant autem Gemarici an conclave Parhedrorum ad portas aquarum è Meridie erat, & domus Abtines ab Aquilone, an è contrario conclave Parhedrorum ab Aquilone, & domus Abtines è Meridie, ut in ſequenti Gemara fuſiùs declaratur, qua etiam rationes in utramque partem adducuntur, ſed nimis faſtidioſum eſſe hæc ſingula recenſ[illegible]

ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול *Subſtituuntque ei alium Sacerdotem, ſi quod vitium ei contingat.* Toto tempore quo ſeparatus erat à domo ſua Sacerdos magnus plura obibat miniſteria, ut in ſequenti miſchna narratur: Si igitur vitium aliquod ex nocturna pollutione,

tione, aut aliunde ei obveniſſet, quod eum ab officio arceret, ſubſtitutus ei vicariam operam præſtabat. In die autem expiationis ſolus princeps reliquorum Sacerdotum ei ſubſtitui potuit, is Sagan dicebatur, de quo plura in ſequentibus dicenda ſunt.

אמרו לו, *Dixerunt ei.* In Talmude dictio אמר plures habet peculiares ſignificationes, & uſus, quæ in Lexicis non notantur. Cum ad canticum refertur, ſignificat, *cecinit*, *cantavit*, *modulatus eſt.* Erachim cap. 2. לא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה, *Non ſunt modulati nablio aut cithera, ſed ore.* Interdum ſignificat *conſtituit, decrevit, legem tulit.* Gem. Sanedrim cap. 2. באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו, *Ea tempeſtate conſtituerunt: rex nec judicet, nec judicetur, nec teſtimonium dicat, neque in ipſum dicatur.* Eodem fere loquendi modo utuntur Juriſconſulti Civiles, quibus pronunciare ide[illegible]ſt quod ſtatuere. D. lib. 50. tit. de verbor[illegible]ignificatione, l. 46. In hoc loco אמרו לו formula eſt objiciendi, quandoque etiam eſt formula reſpondendi.

אין לדבר סוף, *Non erit rei finis.* Quia uxor ſubſtituta mori poſſet, & tertia & quarta, &

ſic deinceps. Modus loquendi apud Talmudicos alibi quoque uſitatus, quo infinitatem vitandam docent. Vide Peſach. c. I. n. 2.

ב כל שבעת הימים הוא זורק את הדם ומקטיר את הקטורת ומטיב את הנרות ומקריב את הראש ואת הרגל ושאר כל הימים אם רצה להקריב מקריב שכהן גדול מקרי׳ חלק כראש ונוט׳ חלק בראש:

2. *Omnibus iſtis ſeptem diebus ipſe ſanguinem ſpargebat, ſuffitum adolebat, lucernas aptabat, caput pedemque offerebat, cæteris diebus ſi offerre voluerit, offerebat, quia Sacerdos magnus primus partem offerebat, primuſque partem capiebat.*

Annotationes.

כל שבעת הימים הוא זורק את הדם, *Omnib* *iſtis ſeptem diebus ipſe ſanguinem ſpargebat.* Sangui nem intelligit jugis ſacrificii; mandavit ſi quidem Deus populo ſuo, *Exod.* 29.40. & *Num.* 28.3. ut duos agnos anniculos quotid immolarent: alterum, mane; alterum, int duas veſperas: ma[illegible] igitur Sacerdos ſingulis iſtis diebus ſpargebat ſanguinem, ſuffiebat, caput pedemque offerebat, aliaque miniſteria ſacra peragebat, ut in die expiationi promptè & exquiſitè ſingula adminiſtrare

ומטיב את הנרות, *Et aptabat lucernas.* Purgabat eas, nè funiculorum cineres ipſas ſuffocarent. מדשנן מן האפר של פתילות שכבו inquit Bartenora.

כהן גדול מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש

Ad verbum, *Sacerdos magnus offerebat partem in principio, & capiebat partem in principio.* Senſus eſt: Sacerdos magnus primus offerebat, & primus inter ſanctas victimas partem ſuam eligebat, ſic explicat Bartenora. מקריב חלק בראש ראש הוא להקריב כל חלק שיבחר ונוטל חלק בראש בחלוקת הקדשים נוטל מנה יפה שיבחר. In Gemara narratur qua via res geſta erat, כיצד מקריב חלק בראש אומר עולה זו אני מקריב מנחה זו אני מקריב כיצד נוטל חלק בראש אומר חטאת זו אני אוכל אשם זו אני אוכל ונוטל חלק משתי חלות ארבע או חמש ממעשה לחם הפנים *Quomodo primus offerebat? dicebat, Holocauſtum hoc ego offeram, oblationem hanc ego offeram. Quomodo primus partem capiebat? dicebat, Sacrificium hoc pro peccatis ego edam, ſacri[illegible] hoc pro delictis ego edam, capiebat partem ex [illegible]s placentis, & quatuor aut quinque panes propoſitionis.*

ג. מסרו לו זקנים מזקני בי' דין וקורין לפניו בסדר היום ואומרים לו אישי כהן גדול קרא אתה בפיך

3. Tradebant ei ſeniores ex ſenioribus Synedrii magni, & legebant coram eo juxta ritum diei, dicebantque ei, Domine Sacer-

שמא שכחת או שמ׳ לא
למדת ערב יום הכפורים
שחרית מעמידין אותו
בשער המזרח ומעבירין
לפניו פרים ואלים
וכבשים כדי שיהא מכיר
ורגיל בעבודה:

dos magne, tuæ lege or tuo, fortè oblitus es, au fortè non didiciſti. Veſper diei expiationis ſiſteban cum diluculo ad portam O-rientalem, & adduceban ei juvencos, arietes, agnos, ut expeditus & exercitatus eſſet in miniſterio.

ד כל שבעת הימים לא
היו מונעין ממנו מאכל
ומשתה ערב יום הכפורים
עם חשיכה לא היו מניחים
אותו לאכול הרבה מפני
שהמאכל מביא את השינה.

4. *Non arcebant eu à cibo potuque toto hoc ſeptem dierum ſpatio, veſpera autem diei expiationis poſt exortas tenebra non permittebant eu multum edere, quia cibu ſomnum inducit.*

ANNOTATIONES.

מסרו לו זקנים מזקני בית דין וקורין לפניו *Tradebant ei ſeniores ex ſenioribus Synedrii mag & legebant coram eo.* Oportebat Sacerdote magnum, ut tradunt Hebræi, fratres omne prudentia, cæteriſq[illegible]nimi ornamentis & dotibus ſuperare; ſed ſub templo ſecundo, ubi venale erat ſacerdotium, & omnia à priſtina integritate degenerabant, ſæpe homines mali ſine ingenio & ſine literis provehebantur, ita ut neceſſe erat Synedrio magno ante diem expiationis ſapientes mittere, qui

UMI - 198

eos erudirent: quod autem ſeniores Synedrii magni mittebantur, hoc in honorem Sacerdotis factum eſt, qui magnâ pollebat authoritate, licet ſæpe indignus.

בסדר היום, *juxta ritum diei.* In Pariſ. Achare Mot, cujus infrà facta eſt mentio.

שמא שכחת או שמא לא למדת, *forte oblitus es, aut forte non didiciſti.* Verba hæc certè nonnullis portentoſa videantur. quid enim? Sacerdotem magnum ne legere quidem potuiſſe? ſiccine ei aut torpuiſſe ingenium, aut defeciſſe memoriam? ſanè ita erat; ſub temporibus templi ſecundi bonis ad ſacerdotium clauſus obſtructuſque aditus erat: qui autem Regi ſanguine conjuncti erant, aut apud eum gratioſi, tametſi ex fæce populi eſſent, ad dignitatem illam anhelabant, quibus aliquando tam enorme ingenium erat, ut literas neſcirent. ſic Maimonides ad præſentem Miſchnam. Vide etiam Joſephum, lib. 14.cap.8. & lib.4. de b[illegible] Judaic.cap.11.

כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה *Non arcebant eum à cibo potuque toto hoc ſeptem dierum ſpatio.* Non opus erat ut ſeptem iſtis diebus à cibis abſtinentior foret, quia nihil exinde contingere poterat, quo minùs in die

- 1989

expiationis officio fungeretur, quinimo die præcedenti paulo liberius genio indulſerit, ne cum dies expiationis adveniret, vires ejus ante peractum officium deficerent. quod & cæteri quoque ſolebant: Judæi enim pridie jejunii plus ſolito edunt, & hoc ipſis lege injunctum eſſe affirmant. Menaſſeh Ben Iſrael in Theſauro dos dinim. &c. cap.96. He Miſua Comer neſſe dia mais do ordinario diſpondoſe alegremente para o dia ſeguinte do jejum. ſe bem as comidas deuem de ſer leves, e facis de digirer: por naõ entrar peſado, e cheo de comida, as oraçoens de hum taõ celebre dia: *Mandatum eſt ut in iſto die*, id eſt, pridie diei expiationis, *plus ſolito edant ut alacriores, magiſque diſpoſiti ſint ad diem ſequentem jejunii quamvis cibus levis* [illegible] *debet, & facilis digeſtionis, ne in tam celebri die gravati & onuſti cibis ad orationem procedant.*

ערב יום הכפורים, *Veſpera diei expiationis.* Veſpera hæc pridie diei expiationis erat, die ſcilicet nono, dies autem expiationis erat dies decimus: dicitur enim *Levit*.16.29. *In menſe ſeptimo in decima menſis affligetis animas veſtras.* Et *Num*.29.7. *Et in decima menſis ſeptimi hujus convocatio ſancta erit vobis, & affligetis animas veſtras.* Dicitur autem veſpera diei expiationis, quia pridie diei expiationis ante occaſum ſolis jejunium inchoabant, ita ut tota veſpera ad Sabbathum pertineret; & ex hoc reconciliari poſſunt duo illa mandata de die expiationis celebrando, quæ videntur inter ſe pugnare: locis enim prædictis mandavit Deus, ut diem expiationis decima menſis obſervarent. at *Levit*.23.22. mandavit ut nona menſis eundem celebrarent. ex hoc inquam quod modo dictum eſt pugna hæc dirimi poſſit, jejunium enim totuſque diei cultus decima menſis abſolvebatur: nonam tamen quodammodo celebraſſe videantur, quia ante occaſum ſolis incipiebant jejunare. Vide Menaſſeh Ben Iſrael ad Levit. quæſt. 4.

לא ה[illegible]יחים אותו לאוכל הרבה, *Non permittebant illum multum edere.* Cum pridie diei expiationis, ut modò diximus, incepiſſent jejunare, veſpera certè multum edere nemini fas erat: Sacerdoti autem præcipuè cibis interdictum erat, ne ex humorum abundantia

bundantia in ſomnum lapſus, nocte pollu-retur; ideoque potiſsimum eum arcebant cibis ſucculentis qui venerem cient, aut capiti gravedinem adferunt, ut lacte, ovis, carne pingui, & ſimilibus, de quibus ne guſtare quidem ei permiſſum. Gemara Jeroſolymitana, לא היו מניחין אותו לוכל לא חלב ולא ים ולא גבינה ולא בשר שמן ולא יין ישן ולא קונדיטון ולא גריסין של פול ולא עדשין, *Non ſin-bant eum lac edere, nec ova, nec caſeum, nec carne pinguem, nec vinum vetus, nec conditum, nec fab freſſas, nec lentes.*

ה מסרוהו זקני בית דין
לזקני כהונה והעלוהו
לעליית בית אבטינס
והשביעוהו ונפטרו והלכו
להם ואומרים לו אישי
כהן גדול אנו שלוחי בית
דין ואתה שלוחינו ושליח
בית דין משביעין אנו עליך
[illegible] ששכן את שמו בבית
הזה שלא תשנה דבר מכל
מה שאמרנו לך הוא פורש
ובוכה והן פורשים ובוכים.

5. Tradebant eum ſe niores Synedrii magni a ſeniores Sacerdotes, q eum in conclave excelſu domus Abtines eveh bant. Adjurabant eum dimittebant, & ibant, dicebant, Domine Sace dos magne, nos legati ſ mus Synedrii magni, tu legatus noster, & leg tus Synedrii magni, ad juramus te per eum cuj nomen habitat in hoc templo, quod non mutab quicquam ex omnibus i quæ tibi diximus. Ipſe diſ cedebat & flebat, illiq diſcedebant & flebant.

ANNOT

ANNOTATIONES.

מסרוהו זקני בד״ לזקני כהונה והעלוהו לעליות בית
אבטינס, *Tradebant eum ſeniores Synedrii magni ad*
eniores Sacerdotes, qui eum in conclave excelſum do-
mus Abtines evehebant. Seniores Sacerdotes
acerdotem magnum in domum Abtines
vehebant, ut in Gemara traditur, ללמדו חפינה
t eum pugillationem docerent, id eſt, ut
um inſtituerent & erudirent quomodo
ugillum ſuffimento impleret, quod opus
rat difficillimum. Vide *Levit.* 16. 12.
ocus, ut Hebræis placet, ſic dictus eſt ab
uſdem nominis viro, qui aliquando iſtis
ræfectus erat, qui præparandi ſuffitus mu-
ere defungebantur. Domus autem hæc
pra portas aquarum extruebatur, nec lon-
è aberat à conclavi Parhedrorum. Sic Ge-
ara Hieroſolymitana, על גבי שער המים היתה
ומסוך ללשכתו היית.

השביעוהו, *Adjurabant eum.* Poſtquam Sacer-
otem magnum in domum Abtines de-
ortâſſent, juramentum ab eo de ſuffimen-
adolendo exigebant. Saducæorum hæ-
eſis hanc primò conſuetudinem induxit,
icebant enim Saducæi, ſuffire extra ve-
lum,

lum, deinde intrare oportere: quod contra apertam ſacri textus authoritatem, *Levit.*16. 12, 13. affirmabant. Sacramentum igitur à Sacerdote magno Sacerdotes ſeniores depoſcebant, nè fortè Saducæus eſſet, & eorum more adoleret. Gemara Hieroſolymit. משביעין אותו מפני הבייתוסין שהיו אומ׳ יקטיר מבחוץ ויכנים מבפני׳, *Adjurabant eum propter Saducæos, qui dicebant, ſufficit extra, & adytum intrabit.* Totath Cohanim Pariſ. Achare Mot, cap. 3. & Gemara Babylonica, pro יקטיר habent יתקין, *ordinabit*, id eſt, igni imponet, & ſuffire incipiet: ſenſu idem eſt.

הוא פורש ובוכה והן פורשים ובוכים, *Ipſe diſcedebat, & flebat; illique diſcedebant, & fleban* Cum juraſſet Sacerdos, ſe debito modo f cturum omnia, mutuò flentes diſcedebant flebat ipſe, quia eum factioni Saducæoru favere ſuſpicarentur; flebant verò illi, qu ipſis neceſſe erat [illegible] eo juramentum peter Gemara Hieroſolymitana, הוא פורש ובוכה שנחשד והן פורשין ובוכין שצרכו לכך.

ו אם היה חכם דורש ואם לאו תלמידי חכמים דורשין לפניו ואם רגיל לקרות קורא ואם לאו	6. *Si ſapiens erat, e pombat; ſi non, diſcip ſapientum exponebant ram eo: ſi legendi perit erat, legebat; ſi non, lege bant*

קורין לפניו. ובמה קורין
לפניו באיוב ובעזרא
ובספר דברי הימים. זכריה בן
קבוטל אומר פעמים הרבה
קריתי לפניו בדניאל:

ז בקש להתנמנם פרחי
כהונה מכין לפניו באצבע
צרדה ואומרים לו אישי
כהן גדול עמוד והפג אחת
על הרצפה ומעסיקין אותו
עד שיגיע זמן השחיטה:

ח בכל יום תורמין את
המזבח בקריאת הגבר או
סמוך לו בין לפניו בין
לאחריו וביום הכפורים
מחצות וברגלים מאשמורת
הראשונה ולא היתה
קריאת הגבר מגעת עד
שהיתה עזרה מלאה
מישראל:

bant coram eo. Et de quo legebant coram eo? In Jobo, & in Ezra, & in verbis dierum. Zacharias filius Kebutal dicit, Sæpe legi coram eo in Daniele.

7. Si dormire geſtiebat, juniores Sacerdotes percutiebant coram eo digito Indice, dicebantque ei, Domine Sacerdos magne, ſurgito ſemel ſupra pavimentum, eumque occupatum tenebant, donec mactationis tempus inſtaret.

8. Singulis diebus expurgabant altare ad galli cantum, aut non multò citiùs aut tardiùs: & in die expiationis à media nocte, & in tribus feſtis magnis à vigilia prima, nec inſtabat galli cantus, quin atrium repletum erat Iſraelitis.

ANNOTATIONES.

אם היה חכם דורש ואם לאו תלמידי חכמים דורשין לפניו, *Si ſapiens erat, exponebat; ſi non, di-*

ſcipuli ſapientum exponebant coram eo. Si Sacerdos magnus ſapiens erat, id eſt, Legis peritus, tales enim חכמים nominabant, ipſe exponebat; ſin minùs, alii qui in Lege verſati erant, id præſtabant, ut hoc modo eum à ſomno averterent.

ובמה קורין לפניו באיוב ובעזרא ובדברי הימים *Et in quo legebant coram eo? in Jobo, & in Hezra, & in verbis dierum.* Legebant in iſtis libris propter materiæ ſuavitatem, & hiſtoriarum varietatem, quæ in iſtis continetur, ut Sacerdos magnus eorum dulcedine captus, ſomno non torperet. Bartenora, רשים לפניו באיוב עזרא שהן דבריהם מושכי את הלב לשומעים ואין שינה חוטפתו, *Legebant coram eo in Jobo, & in Hezra, quia res iſta animos audientium rapiunt,* [illegible] *eum ſomnus invaderet.* Legebant etiam Pſalmo & Proverbia, ut Gemara habet Hieroſol.

פרחי כהונה, *Juniores Sacerdotes.* Juvenes quibus barba cœperit efflorescere vocantur Bartenora ורים שמתחיל שער זקנו לפרוח קרויי פרחי. Hinc juniores Sacerdotes כהונה appellantur; quaſi dicas, *flores ſacerdotii,* enim *flos* eſt, & vox per Metaphoram juventutem tranſlata eſt, vel quia juvenibu prima lanugo tanquam flos emicat. Virgil. lib.8.Æneid.

Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa.

Vel quia ætas illa floridior eſt ad ſenectutem comparata, quâ decus omne tanquam decidui floris pulchritudo evaneſcit. Martial.lib. 4. Epigram.45.

Perpetuo ſic flore mices, ſic denique non ſint
Tam longæ Bromio, quàm tibi Phœbe comæ.

Nota eſt fabula Narciſſi & Hyacinthi, quos in flores mutatos ob venuſtatem juvenilem, Poeta non invenuſtè finxerit.

מכין לפניו באצבע צרדה, *Percutiebam coram eo digito Indice.* אצבע צרדה, ut quibuſdam placet, eſt *digitus medius* : ſed Gemaram ſequor, quæ *digitum Indicem* hic innui tradit. Modus autem quo juniores Sacerdotes ſtrepitum iſtum excitabant, ut ait R.Solomon talis erat: digitum pollici proximum ei collidebant, qui ad volam uſque demiſſus, ipſam etiam volam percutiebat, ita ut ex colliſione digitorum, & percuſſione volæ ſonus ederetur. R. Solomon ad Gemaram. באצבע שסמוכה לגודל היה מחבר לאגודל בחוזקה ומכה על כפי ונשמע הקול. Idem habet Maimonides, niſi quòd ait ipſos non digitum pollici proximum ſed medium

ei colliſiſſe.uterque diſplicet. neque enim ve-
riſimile eſt Sacerdotes juniores tam ruſtic
coram Sacerdote magno colliſis digitis per-
ſtrepuiſſe. Et miror magnos Rabbinos me-
liùs Gemaram non intellexiſſe, aut ſi intel-
lexerint, ab eadem receſsiſſe. ibi certè multò
probabilius aſſeritur, ipſos inſtrumenta mu
ſica digito indice percuſsiſſe. Gem. Hieroſol
חונה אמר באצבע צרדה בפה ורבי יחנן באצבע
רדה ביד מתניתא פליגא על רבי יחנן בפה לא בנבל
לא בכינור פתר לה נעימה תנאמרת באצבע צרדה
אומר׳ בפה לא בנבל ולא בכינור, *Rabbi Hana dici
digito indice, ore. & Rabbi Jochanan digito indic
manu. Miſchna repugnat R. Jochanan: ore, n
nablio, neque cithara. Interpretatio ejus eſt, Harm
niam illam, quæ digito indice cantata erat, ore, n
nablio, aut cithara, cantabant.* Indicat Gemar
Sacerdotes juniores non nablio, aut cithar
uſos, quæ manu pulſantur, ſed tibiis luſiſ
perforatis, quæ ore inflantur, & earum fo
minibus digitos indices applicuiſſe, un
ſuavis melodia ſubſecuta eſt, quæ ut in G
mara traditur Babylonica, totam domu
Hammidraſh pervaſit, קליה בבלי בו רב
Fortè luſerunt tibiis quæ ipſis בים יחידים
dicuntur, quòd unum tantùm habebant fo
ramen, cui digitum indicem appoſuerunt.

פור

עמוד והפג אחת על הרצפה, *Sta, & remitte ſemel ſuper pavimentum :* Senſus eſt, pedibus conſiſte aliquantulum, & remitte ſomnum ſuper pavimentum. hæc ei, ut puto ſuggerebant, quia difficilius eſt ſtanti, quàm ſedenti ſomnum obrepere : Rabbini dicunt, quia frigiditas pavimenti ſomno depellendo conducit.

ומעסיקין אותו, *Et eum occupatum tenebant.* Quomodo eum occupatum tenebant, diſcas ex Gemara, תנא לא היו מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור אלא בפה ומה היו אומרין אם ה׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו, *Traditur quòd cum occupatum habebant, non nablio, neque cithara, ſed ore : & quid canebant ? Niſi Dominus ædificat domum, fruſtra laborant qui ædificant eam.*

עד שיגיע זמן השחיטה, *Donec tempus mactationis inſtaret.* Donec appropinquaret tempus mactandi juge ſacrificium.

בכל יום תורמין את המזבח בקריאת הגבר וגו׳, *In omni die expurgabant altare ad galli cantum, &c.* Quid ſit תרם capite ſequente explicabo ; illud tantùm hoc loco adjiciam, quod ſummo mane ſacra ordiebantur, quia mens tum ſolutior puriorque exiſtit, nec rebus ullis implicata, majori impetu in Deum fertur. quod & antiqui quoque Chriſtiani fecerunt, & ſacra hæc matutina τὸν ὄρθρον vocârunt. Codinus

II - 1989

dinus de offic. & official. &c.cap.14. ὁ δὲ τῆ μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα ὄρθρος ψάλλετ ἐν τῇ τρίτῃ ἢ τετάρτῃ τῆς ἡμέρας ὥρᾳ, *Matutinum autem magnæ dominicæ paſchatis cantatu tertia aut quarta diei hora.* Archieraticon. ὁ δὲ Πατριάρχης κατερχόμενος εἰ μὲν ψάλλουσιν ἔτ τὸν ὄρθρον, ἔμπροσθεν τοῦ στασιδίου αὐτοῦ μ τὸ τέλος τῆς ἐννάτης ὠδῆς. εἰ δὲ οὐ ψάλλουσ ὄπισθεν τοῦ στασιδίου αὐτοῦ, *Patriarcha verò acc dit, ſi adhuc matutinum cantent, ante ſtatione ſuam poſt finem nonæ odæ. Si verò non amplius ca tent, infra ſtationem ſuam.* Mane etiam & Gen tiles ſua ſacra habuerunt, Anthol. Græca lib.

Σῶστρα δ' ἔωθεν ἔθυε θεοῖς χαίρων ὁ κακοῦργο

Mane pro ſalute conſervata diis ſacrificab
gaudens ille facinoroſus.

In die autem expiationis citiùs aliquant quàm cæteris diebus altare expurgabant, u Sacerdoti magno conſulerent, cui ſoli totu ferè opus diei incubuerit. In tribus parit feſtis magnis feſto ſcilicet paſchatis, feſto h bdomadarum, & feſto tabernaculorum, qu Hebræis Regalim dicuntur, citiùs quàm ſo lebant aram expurgare neceſſe erat, quia ingens Iſraelitarum multitudo confluxerit, qu plures oblationes adducebant.

Caput 2.

פרק ב. Caput 2.

Cum plures aram expurgare voluerint quomodo lis decisa. Micare digitis quid sit. Expurgatio aræ cur primò ſorti mandata. Quæ miniſteria ſortibus commiſſa. Quot Sacerdotes in oblationibus primi cœtus ad miniſterium ſorte deſignati. Quid in oblationibus iunius fieri ſolitum. Excoriatio & membrorum ſectio laicis permiſſa.

בראשונה כל מי
שרוצה
לתרום את המזבח תורם
בזמן שהן מרובין רצי
ועולים בכבש כל הקודם
את חבירו לתוך ארבע
אמות זכה ואם היו שניהם
הממונה אומר להן הצביעו
ומה הן מוציאין אחת א
שתים ואין מוציאין אגו
במקדש:

מעשה שהיו שניהם
שוין רצין ועולין בכב
ודחף אחד מהן את חברו
ונפל ונשברה רגלו וכי
שראו בית דין שבאין לידי
סכנה התקינו שלא יהיו
תורמין את המזבח אלא
בפיום:

כהנות

IN principio quiſque altare expurgare voluerit, expurgabat. Quando plures erant, currebant, & aſcendebant per gradus; qui autem fectum ſuum quatuor cubitis anteverteſſet eum ad medium perveniſſet, ei huic muneri aſſignabatur. Si duo pares erant, dicebat illis Præfectus, Attollite digitos. Quid iſtud? Unum vel duos digitos attollebant, pollicem autem non attollebant in Sanctuario. Contigit aliquando dum duo pares currerent, & aſcenderent per gradus, ut alter alterum deturbaret, ita ut caderet, & pes ejus frangeretur. Cum viderit Synedrium magnum ipſos in periculo verſari, ſtatuerunt ut ſortito deinceps altare expurgarent. A x-

ANNOTATIONES.

בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם *In principio quiſquis altare expurgare voluerit, expurgabat.* תורם inquit Bartenorius ad altare relatum, eſt *ſeparare, removere cineres ab altar* q. d. *decinerare altare.* Et Aquinas, ut po מסירין הדשן מעל המזבח ſed hoc nimis generale eſt. Nam ſi univerſos cineres ab altari h hoc miniſterio ſeparari dixerint, non levit errant, cum in Regalim, id eſt, tribus feſt magnis dicuntur ſacerdotes תורמין את המזב ut ex ſuperiori capite patet, cineres tame non removebant. Tamid c. 2. וברגלים לא היו מסלקין אותו שהוא נוי למזבח. *Et in tribus feſtis magnis cineres non removebant, quia decus erat.* (Sua enim cognoſcebant Iſraelitas plures oblatio nes attuliſſe) *altari.* תורם igitur melius for reddi poſſit, *expurgavit, verrit, deterſit alta quiſquilias, pulverem, cineres in cumulum congeſſ* totum ſiquidem miniſterium quo altare d tergebatur, & cineres in cumulum, qui Ta mudicis תפוח dicitur, congerebantur, תרו מה, nominatur, ut ex primo & ſecundo ca pite codicis Tamid colligere licet. aut jux Rabbinos transferas *primos cineres ab altar ſeparavit, prima vice cineres removit.* Sacerdos

UMI - 198

enim [illegible] ſemel tantùm cineres, ſive prunas interiores thuribulo accepit, ipſaſque ad [illegible] deponavit. Reliquos cineres, in formam [illegible] poſuit cumulatos, ſuper altare [illegible]; quibus poſtea cineres membrorum & inteſtinorum [illegible] veſpere ab igne non conſumebantur [illegible]. R. Solom. ad Miſchnam præcedentis capitis, [illegible] *[illegible] aliquid è cineribus [illegible] bulo ſumpſerit, ſive [illegible] ſive parum [illegible] quod ſumpſerat [illegible] in parte [illegible] collocavit, & à loco [illegible] abſtulit.* Vide caput primum & ſecundum codicis Tamid. Eſt etiam & alia hujus dictionis peculiaris ſignificatio, à Lexicographis non notata, quæ in codice Shekalim paſsim occurrit, ubi תורמין את הלשכה reddas *ſiclos tollebant ex conclavi.* Shekalim cap. 3. בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה, *Tribus anni temporibus ſiclos tollebant ex conclavi.*

הממונה אומר להן הצביעו, *Dicebat ipſis Præfectus, Micate digitis.* Cum plures erant competitores qui altare detergere cupiebant, curſu inter ſe certabant; ſi duo curſores in ſtadio æquales erant, nec lis iſto modo tolleretur, ſorti rem

mandabant. tum qui ſortibus præfectus e
Sacerdotum coronâ cinctus, dicebat ipſ
הצביעו, & alteri contentionem dem
dato numero qui ſemper numerum præſen-
tium Sacerdotum multò ſuperaret, incep
ab eo numerare, cujus tiaram detraxiſſe
poſtquam ſingulorum digitos ordine nume
râſſet, à primo iterum exorſus numera
uſquedum ad finem numeri perveniſſet, &
in quem ultima unitas incidiſſet, is altare d
tergebat. Solebant autem iſto modo digi
numerare, ut tradunt Rabbini, quia h
ipſos numerare nemini licebat, ſe qu
dem ad divinum mandatum exeque
dum. Cum verò numerum hominu
ſcire deſiderabant, à ſingulis aliquid cap
bant, & res illas numerabant, ex quibus n
merus hominum ipſis innotuit. Maimon
des ad præſentem Miſchnam, כי אינו
ור אפילו למנות אנשים מישראל בשום אופן
לו לדבר מצוה ומעשה דוד מפורסם אבל סופרין
תם כשירצה אדם למנות שיקחו מכל אחד סמן
דבר ואחר כך סופרין אותם החברים. Hoc Ge
rici ex ſacra Scriptura probare conan
ר רבי יצחק אסור למנות את ישראל אפילו לדבר
וה דכתיב ויפקדם בבזק מתקיף לה רב אשי ממאי
ר בזק לישנא דמיפסק הוא דילמא שמא דמתא

הוא כדכתיב וימצאו אדני בזק בבזק אלא מהכא וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים, *Dixit R. Iſaac, non licet numerare Iſraelem tametſi ad mandatum exequendum, quia dicitur & numeravit eos in fragmento. Impugnavit hoc Rab Aſchi, unde conſtat quod hoc loco* בזק *ſignificat fragmentum? forſan eſt nomen loci ſicut ſcribitur, & invenerunt Dominum Bezek in Bezek, ſed hinc potius probetur. & congregavit Saul populum, & numeravit eos in agnis.* In hac Gemara ex duobus locis colligunt Rabbini nefas eſſe numerare Iſraelem. R. Iſaac colligit ex eo quòd dicitur numeravit eos in fragmento. Locus extat, 1 *Sam.* 11.8. ubi Saul dicitur numeraſſe populum בבזק, id eſt, *in fragmento*, ut plerique Hebræorum exponunt. Per fragmentum autem quidam intelligunt fragmentum arboris, ramum ſcilicet ab arbore evulſum. Tradunt enim ſingulos ramum in manibus geſtâſſe, ita ut miniſtri regis non homines, ſed ramos numerarent. Alii verò per fragmentum, fragmentum lapidum intelligunt. Sunt etiam qui בזק exponunt *in agnis*, ita ut ſenſus hujus loci idem omnino ſit cum eo cui innititur Rab Aſchi, qui extat 1 *Sam.* 15.4. ubi Saul dicitur numerâſſe populum בטלאים, id eſt, *in agnis*, ut Rabbini identidem interpretantur. Targum habet, *numeravit eos* באמרי פסחיא *in agnis phaſcalibus*, quaſi res hæc

E 2

in Azymorum tempus incidiſſet. Interpretes verò noſtri longè aliter loca hæc exponunt, & tam בזק quàm טלאים propria eſſ locorum nomina exiſtimant. Sed reſtat adhuc alius locus ex quo eliciunt Geman non licere numerare Iſraelem, אמר רבי אלעזר
ל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר והיה מספר
בני ישראל כחול הים אשר לא ימד רב נחמן בר
צחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר לא ימד ולא יספר
Dixit R. Eleazer quiſquis numerat Iſraelem, viol præceptum negativum, quia dicitur, Et erit numeru filiorum Iſrael ſicut arena maris quæ non numeratu R. Nachman filius Iſaaci dicit, violat duo præcept negativa, quia dicitur non menſuratur, & non numeratur, Hoſ. 1.10. Simili ratione innixus Davi in luſtratione populi, numerum eorum q infra vigeſimum annum ætatis erant no levavit, 1 *Paral.* 27.23. *Quia dixit Dominus, multiplicaret Iſraelem veluti ſtellas cœlorum.* E his ſatis patet, quid ſit digitis micare, quam ob cauſam, cum ſortirentur, digito non homines numerauerint. Ex hac mican di conſuetudine genus ludi, ut nonnulli ſentiunt, inter Romanos exortum eſt, quo micantibus digitis certabant; inde natum Proverbium. *Dignus quicum in tenebris mices.* Manet adhuc ludus iſte apud plures Nationes;

Gallis dicitur, *Jouer à la mourre.* Italis, *Giocar alla mora.* Eſt quoque micantium puerorum luſus huic non multùm diſsimilis, qui dicitur, *Par impar.* Horat. lib. 2 Satyr. 3.

Ædificare caſas, ploſtello adjungere mures,
Ludere par impar, *equitare in arundine longa,*
Si quem delectat barbatum, inſania vexet.

מוציאין אחד או שנים, *Unum aut duos digitos attollebant.* Qui infirmi erant unum, qui ſani duos digitos extulerunt, inquit Maimonides ad præſentem Miſchnam: ſed locus, ut opinor, corruptus eſt. Secus docet Gemara Babylonica ſanos unum, infirmos verò duos extuliſſe, והתניא אחד מוציאין שנים אין מוציאין במה דברים אמורים בבריא אבל בחולה אפילו שנים והיחידים מוציאין שנים, *Ecce traditio eſt quod unum extulerunt, duos autem non extulerunt. De quo dicta ſunt hæc? De ſano. infirmi autem duos extulerunt, & qui ſoli ſedent,* (à reliquis propter ægrotudinem ſeparati) *etiam duos extulerunt.* Infirmi igitur, non ſani duos digitos extulerunt: & hoc quidem, ut inquit Bartenora, propter debilitatem, quia infirmi digitos comprimere non poſſunt, ſed porrecto uno, etiam ei proximus porrigitur.

אין מוציאין הגודל במקדש, *Pollicem non attollebant in Sanctuario.* Hoc ipſis injunctum erat ad dolum evitandum, quia licèt infirmi duos digitos attollebant, præfectus tamen unum tantùm numerabat. Hinc ſi pollicem cum alio digito extuliſſent, facilè fuiſſet præfectum, fraudibus circumventum, illudere; cum propter vicinitatem manuum pollex plus diſtare videretur ab altero digito ſecum exporrecto, quàm à digitis aliorum, & ſic unus idemque non pro uno, ſed duobus poterat reputari. ſi quis igitur hac re deliquiſſet à micantium cœtu ſummovebatur, & præterea etiam à præfecto vapulabat, qui eum numerâſſet. Gemara Babylonica, תתניא אין מוציאין לא שליש ולא גודל מפני הרמאים ואם הוציא שליש מונין לו גודל אין מונין לו ולא עוד שלוקה מן הממונה בפקיע מאי מונין לו נמי אחריה מאי פקיע אמר רב מורדא מאי מורדא אמר רב פפא מטרקא דטייעי, *Numquid traditio eſt quod non exporrigunt tertium digitum, neque pollicem, propter doloſos? quamvis ſi quis exporrigat tertium digitum, numerant eum: pollicem, non numerant eum, neque hoc tantùm, ſed etiam qui numerant eum vapulant à præfecto* בפקיע. *Quid eſt* פקיע *dixit Rab* מורדא *quid eſt* מורדא *dixit Rab Papa Scutica Iſmaelitica.*

Quatuor

ארבעה פייסות היו שם וזה הפיס הראשון׃

ג הפיס השני מי שוחט מי זורק מי מדשן מזבח הפנימי ומי מדשן את המנורה ומי מעלה אברים לכבש הראש והרגל ושתי הידים העוקץ והרגל החזה והגרה ושתי הדפנות הקרבים והסלת והחביתין והיין שלשה עשר כהנים זוכים בו אמר בן עזאי לפני רבי עקיבא משום רבי יהושע דרך הלוכו היה קרב׃

ד הפיס השלישי חדשים לקטורת באו והפיסו והרביעי חדשים עם ישנים מי מעלה איברים מן הכבש למזבח.

Quatuor ſortes erant ibi, & hæc fuit ſors prima.

3. Sors ſecunda erat quis mactaret, quis ſpargeret, quis cinerem ab altari interiori abduceret, quis lucernam purgaret, quis portaret membra ad gradum, caput, & pedem, & duas manus, ſpinam dorſi, & pedem, pectus, & guttur, duas coſtas, & interiora, ſimilam, & frixa, & vinum, tredecem Sacerdotes hac ſorte fungebantur. Dixit filius Aſai, Coram R. Akibæ ex ore Rab. Jehoſuæ juxta modum inceſſus ejus offerebatur.

4. Tertia ſors erat, novi ad ſuffimen veniant & ſortes projiciant, quarta, novi & etiam veteres, quis portabit membra à gradibus ad altare?

ANNOTATIONES.

והחביתין *Et frixa.* Extat dictio hæc 1 *Paralipom.* 9. ubi verſiones ferè omnes pro חביתין habent *ſartagines.* Biblia Germanica Lutheri. Mathithja aus den Leviten dem

erſten ſohn Sallum des Korhiters
waren vertrauet die pfannen, id eſt,
Matthithiæ ex Levitis primogenito Sallum Coritæ
concreditæ erant ſartagines. Arias Montanus
מעשה החביתין ad verbum reddit, *opus ſartagi-*
num. Piſcator in Scholiis *opus cacaborum,* &
dicit eſſe Metonymiam Subjecti. Sic etiam
pleraque biblia. Eodem modo dictionem
hanc explicant Lexicographi, errore non
levi. Dictio enim non ſignificat *ſartagines,*
ſed *frixa,* id eſt, ipſum ſacrificium & mu-
nus Sacerdotis magni quod in ſartagine fri-
gebatur. Tamid cap. 1. יו בודקין והולכין
עד שמגיעין למקום עושה חביתין, *Explorabant & i*
bant donec pervenerint ad locum ejus qui facieba
frixa. Occurrit iterum hæc dictio capite ter
tio, & quarto ejuſdem codicis, & ſæpe alib
in Talmude, ubi non *ſartagines,* ſed ipſ
frixa ſignificari manifeſtum eſt. Paſsim e
am apud Rabbinos legas חבתי כהן גדול p
ipſo munere Sacerdotis magni.

שלשה עשר כהנים זוכים בו, *Tredecem Sa*
dotes hac ſorte fungebantur. Primus erat q
mactabat, ſecundus qui ſpargebat ſangu
nem, tertius qui altare decinerabat, quart
qui lucernas purgabat, novem verò ut mo
[illegible] c

ex codice Tamid demonſtrabo, membra ad gradus portabant. omnes tredecem numero.

דרך הלוכו היה קרב. Ad verbum, *Juxta modum inceſſus ejus erat appropinquans.* Senſus eſt, membra eo modo offerebantur quo vivus incedebat, ita ut caput primò, deinde cæteræ partes eo ordine quo in corpore formata erant ad gradus altaris portarentur. ſed conſtitutio non eſt recepta juxta ſententiam Ben Aſai; nam ex codice Tamid cap. 4. alium ordinem ſervari manifeſtum eſt, verba quoniam huic rei illuſtrandæ conducunt, adſcribere non pigebit. כלן עומדין בשורה והאברים בידם הראשון בראש וברגל הראש בימינו וחוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו ובית שחיטתו מלמעלן והפדר נתון עליו והרגל של ימין בשמאלו ובית עורו לחוץ השני בשתי ידים של ימין בימינו של שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ השלישי בעוקץ וברגל העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו הרגל של שמאל בשמאלו ובית עורו לחוץ הרביעי בחזה ובגרה החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו החמישי בשתי דפנות של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ הששי בקרבים הנתונים בבזך וכרעים על גביהם מלמעלה השביעי בסלת השמיני בחביתין התשיעי ביין הלכו ונתנום מחצי הכבש ולמטה במערבו ומלחום וירדו ובאו להם ללשכת הגזית

[illegible], *hoc eſt ordine ſtabant cum mem-
bris in manibus ſuis. primus cum capite & pede:
caput dextra tenebat, converſis ad brachium naribus,
cornibuſque inter digitos poſitis; pars ea colli qua ma-
ctabatur ſurſum erat, adepſque ipſi ſuperimpoſitus:
dexteram pedem ſiniſtra tenebat, & pars ea qua pel-
lis extrahebatur exteriùs collocata erat. Secund
cum duabus manibus: dextram dextra, ſiniſtram ſi-
niſtra tenebat, & pars ea qua pellis extrahebatur ex-
teriùs collocata erat. Tertius cum ſpina dorſi & pe-
de: ſpinam dorſi dextra tenebat, cauda inter digit
pendente, ipſique reticulum hepatis & renes adjunge-
bantur: pedem ſiniſtrum ſiniſtra tenebat, & pars e
qua pellis extrahebatur exteriùs collocata erat. Quar
tus cum pectore & gutture: pectus dextra tenebat, &
guttur ſiniſtra, duabus coſtis ſuperioribus inter digit
poſitis. Quintus cum duabus coſtis: dextram dextr
tenebat, ſiniſtram ſiniſtra, & pars ea qua pellis extra
hebatur exteriùs collocata erat. Sextus cum interiori
bus patera reconditis, ipſiſque crura ſuperimpoſit
erant. Septimus cum ſimila. Octavus cum frix
Nonus cum vino. Ibant, eaque à medio grad
verſus Occidentem infernè collocabant. ſaliebant
& deſcendebant, & veniebant ad conclave caſi l
dis ad legendum ſchema.* Hoc ordine memb
jugis ſacrificii oblata erant, ex quo etiam i
telligas quomodo tredecem Sacerdotes
ſorte fungebantur: nam præter quamo
iſtos in Miſchna ſubjecta numeratos (qu
rum primus mactabat juge ſacrificium, ſ
cundus ſpargebat ſanguinem, tertius cin

ab altari ſeparabat, quartus aptabat lucernas) hic in Miſchna citata novem alii recenſentur.

הפיס השלישי חדשי׳ לקטורת בואו והפיסו, *Sors tertia erat novi ad ſuffitum veniant ſorteſque projiciant.* Ex quinto capite codicis Tamid lucem aliquem huic loco adferemus; ibi præfectus iiſdem verbis quæ hic uſurpantur Sacerdo-es vocat ad ſortitionem faciendam אמר להם חדשי לקטורת בואו והפיסו הפיסו וזכה מי שזכ, *Dixit ipſis novi ad ſuffitum veniant, ſorteſque pro-iciant, ſortes projecerunt. quem ſors dignum decre-vit, is dignus fuit.* Ex his liquet quid ſibi ve-it Rabbi Jehuda in ſubjecta Miſchna. Cum men dicit, *Sors tertia erat, novi ad ſuffitum veniant, ſorteſque projiciant*, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, Sors tertia ea erat qua præfectus Sacerdo-es ſic compellabat, *novi ad ſuffitum veniant, ſorteſque projiciant.* Senſus eſt, ſors tertia erat, quis ſuffitum adoleret. Porrò ad pleniorem hujus loci intelligentiam ſcire oportet, neminem ad ſuffitum adolendum fuiſſe admiſſum, qui antea hanc provinciam ſortitus eſſet, quia benedictionem huic muneri adnexam eſſe putabant. quod colligunt Talmudici ex eo quod dicitur, *Ponent ſuffitum in*

naribus tuis & Holocauſtum ſuper altare tuum, benedic Domine ſubſtantiæ ejus, & opus manuum ejus ſit tibi acceptum. Deuteron. 33.10, 11. Gemara ad præſentem Miſchnam, נא מעולם
א שנה אדם בה מאי טעמא אמר רבי חנינא
פני שמעשרת אמר ליה רב פפא לאביי מאי טעמא
לימא משום דכתיב ישימו קטורה באפך וכתיב
בתריה ברך ה׳ חילו, *Traditur quòd nemo unqua bis ſuffitum adolebat; quænam eſt ratio? dixit Rabb Chanina, quia divitem facit. Dixit Rab Papa ad A baium, Quænam eſt ratio? forte quia ſcribitur pone ſuffitum in naribus tuis; poſtea etiam ſcribitur, bene dic Domine ſubſtantiæ ejus.* Ut omnes igit hac benedictione alternis vicibus fruerent novi ſemper huic miniſterio ſorte deſign ſunt. Hinc erat quòd præfectus clamab *Novi ad ſuffitum veniant ſorteſq; projiciant.*

והרביעי חדשים עם ישנים מי מעלה איברים מן
הכבש למזבח, *Et quarta, novi atque etiam veter quis portabit membra à gradibus ad altare.* Mod loquendi in hoc loco idem prorſus eſt c præcedenti: ſenſuſque ex eodem capite c dicis Tamid petendus; nam hæc etiam v ba ſunt præfecti quibus Sacerdotes ad ſor tionem quartam convocabat: hìc autem ſubintelligere oportet, בואו והפיסו ut ſenſ ſit novi atque etiam veteres veniant, ſorte

projicia

projiciant, omnes enim promiſcuè ad hanc ſortem accedebant. Bartenora, חדשים גם ישנים מי שזכה בפיים פעמים אחרות ומי שלא זכה בו מעולם בואו והפיסו, *Novi atque etiam veteres, qui antea provinciam hanc ſortiti ſunt, & qui nunquam provinciam hanc ſortiti ſunt, veniant ſorteſque projiciant.*

ה תמיד קרב בתשעה בעשרה באחד עשר בשנים עשר לא פחות ולא יותר כיצד עצמו בתשעה בחג ביד אחד צלוחית של מים הרי כאן עשרה בין הערבים. באחד עשר הוא עצמו בתשעה ושנים בידם שני גזירי עצים בשבת באחד עשר הוא עצמו בתשעה ושנים בידם שני בזיכי לבונה של לחם הפנים ובשבת שבתוך החג ביד אחד צלוחית של מים.

5. *Novem, decem, undecem, & duodecem ad ſacrificium juge offerendum deſignabantur, non pauciores nec plures. Quomodo? ipſe cum novem aliis. die feſto unus præterea ipſis jungebatur qui ſitulam aquæ manu tenebat. ecce decem: ad ſacrificium inter duas veſperas offerendum undecem deſignabantur: ipſe cum novem aliis, quibus duo jungebantur, qui duo vaſcula thuris quod panibus propoſitionis imponebatur, manibus tenebant, in ſabbatho autem quod feſto incidebat unus inſuper adjungebatur, qui ſitulam aquæ manu tenebat.*

ANNOTATIONES.

תמיד קרב בתשעה בעשרה באחד עשר בשנים עשר לא פחות ולא יותר. Ad verbum, *Sacrificium juge appropinquabat in novem, decem, undecem, & duodecem, non pluribus, nec paucioribus.* Verba hæc non ſunt ita intelligenda, quaſi res pro arbitrio gubernari poterat, ita ut quilibet horum numerorum ſufficeret; ſed hoc innuunt, nullo unquam tempore pauciores quàm novem, aut plures quàm duodecem conſtitui oportuiſſe, quia mane novem tantùm, veſperi undecem ordinariis diebus adminiſtrabant; extraordinariis verò ſtatiſque temporibus, in ſabbatho ſcilicet & feſto, decem & duodecem. illud etiam obſervandum eſt, Sacerdotem magnum hoc numero non cenſeri.

בחג ביד אחד צלוחית של מים. Ad verbum, *In feſto in manu unius ſitula aquarum.* Sacerdotem aquas iſtas portaſſe ad libamina, docet codex Midoth capite ſecundo, למה נקרא מו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של נסוך בחג. *Cur appellantur portæ aquarum iſto nomine? quia ſitulam aquæ in feſto per eas important ad libamina.* Errant igitur Abulenſis & Sanctius,

ctius, qui in Commentariis ſuis ad 1 *Sam.7.6* negant aquas ſacrificiis offerri poſſe. certè in feſto Tabernaculorum (per חג enim hoc loco non feſta omnia, ſed ſolum feſtum tabernaculorum intelligi debet) aquæ quotannis offerebantur, quas potiſsimùm pluviæ impetrandæ cauſa obtulerunt, ut terra irrigata aquis, ferax eſſet foetaque frugibus. R. Levi Ben Gerſom in 2 *Sam.23.16.* וכמו שיקריבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר והבכורים בעצרת לבקש ברכת פירות האילן כן קרבו המים בחג הסוכות לבקש מהשי״ ברכת הגשמים כי אז יבא עת הזריע, *Et ſicut obtulerunt Homer in Paſchate ad impetrandum benedictionem Meſsis, & primitias in Pentecoſte ad impetrandum benedictionem fructuum arboris, ita aquas obtulerunt in feſto Tabernaculorum ad impetrandam à Deo benedicto benedictionem pluviarum, quia tunc ſeminandi tempus inſtabat.* Aquas illas, ut in codice Sukka traditur, ex fonte Schiloah hauriebant: unde Chriſtus, ut veriſimile eſt, in feſto tabernaculorum ſumptâ occaſione populum cum clamore excitavit, ut ex ſe, tanquam ex vero fonte, divinam ſapientiam & reliqua Spiritus Sancti dona hauriret. Tubâ verò ſonante ipſas in templum inductas, vocum, nervorum, & tibiarum cantu, cum magno gaudio libabant. Vide Tremelium in Johan. cap.7.37. Atque hoc, ut puto, Latini à Judæis acceperunt, qui etiam libaminibus offerendis tibiis ludere ſolebant. Virgil. lib. 2. Georgic.

Hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro;
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Propertius lib. 4. Eleg. 6.

Spargite me lymphis, carmenq; recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna cadis.

Poculum autem quo aquas è fonte exportabant, quod in ſubjecta Miſchna dicitu צלוחית, meliùs fortè *ſimpullum* aut *ſimpuvium*, quàm *ſitulam* voces: ſic enim vocari va quibus veteres olim libare ſolebant, ſcribi Feſtus. Apud Græcos, Σελευκὶς cujus ſæp meminit Athenæus, lib. 11. Deipnoſ. genu poculi erat, quod nomine ferè cum צלוחית convenit, atque inde fluxiſſe exiſtimarem, niſi idem author à Zeleuco Rege denominatum affirmaſſet.

בידם שני גזירי עצים. Ad verbum, *In manibus eorum duo ſegmenta lignorum.* Stipites iſto ligneos ferebant ut igni ſuper altare imponerent: quia dicitur, *Et ordinabunt ligna ſup ignem, Levit.* 1. 7. Mandatum hoc ad ſacrificium veſpertinum pertinere apud ipſos traditione receptum eſt, nam de matutino dicitur,

citur, *Et accendet ſuper eo Sacerdos ligna ſingula mane, Lev.6.12.* Quibus verbis Sacerdos jubetur non ordinare ligna, ſed accendere, quaſi ordinata fuiſſent ante aſſenſum Sacerdotis ad altare. Gemara Babylonica, מנין לתמיד של בין הערבים שטעון שני גזירי עצים בשני כהנים שנאמר וערכו עצים אם אינו ענין לתמיד של שחר דכתיב ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר תניהו ענין של בין הערבים. Ex his facilè rationem aſſequaris cur undecim ſacrificio veſpertino, cum novem tantùm matutino decernebantur.

בידם שני בזיכי לבונה של לחם הפנים. Ad verbum, *In manibus eorum duo vaſcula thuris panis facierum.* Vaſcula thuris portabant Sacerdotes, ut thus ſupra panes propoſitionis imponerent. ſic enim præcepit Deus, *Et pones per ordinem thus mundum, Levit.24.7.* In Sabbatho autem vaſcula hæc portabant, quia in Sabbatho tantùm mutabantur. *Per ſingula Sabbatha diſponet eum coram Domino, Levit.* 24.8.

ובשבת שבתוך החג ביד אחד צלוחית של מים *In Sabbatho autem quod feſto incidebat unus inſuper adjungebatur, qui ſitulam aquæ manu tenebat.* Cum feſtum tabernaculorum per ſeptem dies durabat,

1 - 1989

rabat, huic Sabbathum incidens neceſſe erat. in illo igitur, ut in cæteris hujus feſti diebus, ſimilam aquæ portabant ad libamina.

ו׳ איל קרב בי״א הבשר בחמשה הקרביים והסולת והיין בשנים שנים.

ז פר קרב בעשרים וארבעה הראש והרגל הראש באחד והרגל בשנים העוקץ והרגל העוקץ בשנים והרגל בשנים החזה והגרה החזה באחד והגרה בשלשה שתי ידים בשנים ושתי הדפנות בשנים הקרביים והסלת והיין בשלשה שלשה במה דברים אמורים בקרבנות צבור אבל בקרבנות היחיד אם רצה להקריב מקריב הפשיטן וניתוחן של אלו ואלו שוין:

6. Arieti offerendo undecim deſignabantur, carni quinque, vino, ſimila & inteſtinis unicuique duo.*

7. Juvencæ offerendo viginti quatuor deſignabantur. capiti & pedi; unus capiti, & pedi duo: ſpina dorſi & pedi; duo ſpina dorſi, & pedi duo: pectori & gutturi; unus pectori, & gutturi tres: duabus manibus, duo: duabus coſtis, duo: vino, ſimila, & inteſtinis, unicuique tres. de quibus dicta ſunt hæc? de oblationibus univerſi cœtus, ſed de oblationibus unius, ſi velis offerre, offeras. de excoriatione earum, & membrorum ſectione hujus & illorum, par eſt ratio.

ANNOTA-

UMI - 198

ANNOTATIONES.

בקרבנות היחיד אם רצה להקריב מקריב, *De oblationibus unius ſi velit offerre, offerat.* Oblationes unius ſolus, ſi voluerit, offerre poterat Sacerdos magnus, nec poterant Sacerdotes reliqui ſortiri. R.Solomon Jarchi, אם רצה להקריב כהן יחידי את הכל ובלא פיס. Poterat etiam plures aut pauciores ſibi pro arbitrio adjungere, nec opus erat ut tot eſſent quot ſupra nominantur. Maimonides, ענין אם רצה להקריב מקריב הוא שהוא יכול להקריב באיזו בין שירצה פחות מאלו או יותר על אלו.

הפשיטן וניתוחן של אלו ואלו שוין, *De excoriaione earum & membrorum ſectione, hujus & illorum par eſt ratio.* Par ratio eſt, quia tam in oblationibus univerſi coetus, quàm in oblationibus unius miniſteria hæc à Laico peragi poterant. Gemara ad ſubjectam Miſchnam, תנא הפשיטן וניתוחן שוין בזר אמר חזקיה מנ להפשט וניתוח ששוה בזר שנאמר ונתנו בני אהר הכהן אש על המזבח נתינת אש בעיא כהונה הפש וניתוח לא בעיא כהונ, *Traditur quòd excoriatio earum, & ſectio earum, in hoc adæquantur, quod opus utrumque ab extraneo fieri poßit. dixit Cheskiah, Unde hoc probatur? quia dicitur, Et imponent filii Aharonis Sacerdotis ignem ſuper altare. impoſitio ignis poſtulat ſacerdotium, excoriatio, & ſectio non poſtulat ſacerdotium.*

- 1989

פרק ג׳. Caput 3.

Speculatores miſsi qui aſcenſum auroræ obſervarent. Lavandi ritus. Sacerdos magnus juge ſacrificium obtulit. Suffimentum matutinum adolevit. Mane Peluciacis veſtibus, veſperi Indicis miniſtravit. Pro ſe confeſsionem edidit. De duobu hircis. De ſortibus in urna cuſtoditis. De quibuſdam in laudem, & quibuſdam in ignominia memoratis.

אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן:

ב ולמה הוצרכו לכך שפעם אחת עלה מאור הלבנה ודמו שהאור מזרח ושחטו את התמיד והוציאוהו לבית השריפה.

Dicebat illis Præfectus, Exite & vide ſi inſtet tempus mactati nis, ſi inſtaret, clamab ſpeculator, Coruſcationes Matthia filius Samueli dicit, illuminavit faci totius orientis. uſque a Hebron ? reſpondeba Ita.

2. *Cur hoc ipſis nece erat ? quia aliquando fu gente Luna, diem illuxi exiſtimarunt, & ſacri cium juge mactarunt, ip ſumque ad locum combu ſtionis adduxerunt.*

ANNOTATIONES.

אמר להם הממונה צאו וגו׳, *Dicebat illis Præfectus, Exite, &c.* Non ſolùm in die expiationis, ſed ſingulis etiam diebus ſpeculatores miſsi ſunt, qui cum primùm fulgor auroræ prorupiſſet, hoc nunciarent. Vide Tamid cap.3. ubi eadem occurrunt.

הרואה אומר ברקאי, *Speculator dicebat, Coruſcationes.* Ex iis quæ in Gemara dicuntur, ברקאי videtur eſſe ſingulare. רבי ישמעל אומר ברק ברקאי רבי עקיבא אומר עלה ברקאי, *R. Iſmaël dicit, Coruſcat coruſcatio; R. Aquiba, aſcendit coruſcatio.* Sed Maimonides ad codicem Tamid explicat hæc verba quaſi eſſet plurale conſtructum, & conciſa locutio pro ברקאי האור התחילו. Maim. ad cap.3. Tamid. שומר עולה אל מקום גבוה וכשרואה צד המזרח התחיל בו האור אמר ברקאי רוצה לומר התחילו ברקאי האור, *Excubitorum aliquis in locum excelſum aſcendebat, & ſimul ac lucem à parte Orientis erupiſſe perſpexiſſet, clamabat, Coruſcationes: vult dicere, coruſcationes lucis, cœperunt.*

עד שבחברון, *Uſque ad Hebron?* Interrogatio eſt eorum qui in atrio ſtabant. Maimonides, היו אומרים לו אותן שהיו בעזרה עד שהוא בחברון כלומר הגיע האור כמו ראות עניך לחברון. *Interrogabant eum qui in atrio ſtabant, Uſque ad Hebron? quaſi dicerent, An lux euſque pervenerit, ut oculi tui ad Hebron proſpiciant?*

ושחטו את התמיד, *Et mactarunt juge ſacrificium.* Fulgoribus Lunæ in errorem ducti, mactarunt juge ſacrificium, quod ante aſcenſum auroræ mactare non licebat.

Sacerdotem

הורידו כהן גדול לבית הטבילה זה הכלל היה במקדש כל המוסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים.

ג. אין אד' נכנס לעזרה לעבודה אפי' טהור עד שיטבול חמש טבילות ועשרה קדושין טובל כהן גדו' ומקדש בו ביום וכולן בקדש על בית הפרוו' חוץ מזו בלבד.

ד. פרסו סדין של בוץ בינו לבין העם פשט ירד וטבל עלה ונסתפג הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו הביאו לו את התמיד קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו קבל את הדם וזרקו נכנס להקטיר קטורת של שחר ולהיטיב

Sacerdotem magnum ad domum lotionis adduxerunt: hac generalis fuit regula in Sanctuario, ut quiſquis texerat pedes ſuos lavaret; qui etiam aquas ejecerat, manus & pedes ſanctificaret.

3. *Nemo atrium intrabat ad miniſterium peragendum, tametſi mundus antequam laverat. Sacerdos magnus quinquies in eo lavabat, & decies manus & pedes ſanctificabat in die, omneſque iſtas lotiones, & ſanctificationes loco ſancto ſuper domum Happarua abſolvebat, iſta ſola excepta.*

4. *Velum byſsinum inter illum & populum extenderunt. exuebat veſtimenta ſua, deſcendebat, & lavabat. aſcendebat, & abſtergebat. adduxerunt ei veſtes aureas, & induebat, & manus & pedes ſanctificabat. adduxerunt ei juge ſacrificium, mactabat, & alius perficiebat mactationem poſt eum. ſanguinem*

UMI - 198

את הנרות ולהקריב את
הראש ואת האיברים
ואת החביתין ואת היין.

ה קטורת של שחר היתה
קריבה בין דם לאיברים
של בין הערבים בין
איברים לנסכים אם
היה כהן גדול זקן או
איסטניס מחמין לו חמין
ומטילין לתוך הצונן כדי
שתפוג צינתן.

guinem accipiebat ſpargebatque, intrabat: & ſuffiebat ſuffimentum matutinum, aptabat lucernas, & caput, & membra, & frixa, & vinum offerebat.

5. *Mane inter ſanguinem & membra ſuffiebat, veſperi inter membra & libamina. ſi Sacerdos ſenex erat aut infirmus, calefaciebant ei calida, & frigidis immittebant, ut ipſis frigus remitteretur.*

ANNOTATIONES.

הורדו כהן גדול לבית הטבילה, *Sacerdotem magnum ad domum lotionis adduxerunt.* Poſtquam fulſiſſet aurora, inſtaretque tempus mactandi, Sacerdotem magnum ad domum lotionis adduxerunt, quia illoto ſacra tractare, aut atrium ingredi nefas erat. domum illam in loco prophano ſupra portas aquarum fuiſſe extructam ex iis patet quæ ad caput primum annotavimus, idemque mox patebit clarius ex iis quæ ſequuntur. cæteras ſiquidem lotiones in loco ſancto ſupra tectum domus Happarvæ peregerit. prima autem vice in loco prophano lavare neceſſe erat, quia locum ſanctum intrare illoto non licebat. Hoc genus purgationis cæteræ quoque gentes à Judæis arripuerint, quæ ad eorum imitationem ſuas luſtrationes & lavandi ritus habuerint, cum ſua templa ingrederentur. Ovid. Metamorph. lib. 1.

Adeunt pariter Cephiſidas undas,
Et nondum liquidas, ſed jam vada nota ſecantes,
Inde ubi libatos irroravere liquores
Veſtibus & capiti, flectunt veſtigia ſacræ
Ad delubra deæ.

כל המסך את רגליו, *Quiſquis texerat pedes ſuos.* Locutio hæc ſumpta eſt ex ſacra Scriptura. מסך הוא את־רגליו בחדר המקרה, *Tegit ipſe pede ſuos in cœnaculo æſtivo, Jud. 3.24.* ויבא שאול להסך את־רגליו, *Et ingreſſus eſt Saul ad tegendum pede ſuos, 1 Sam. 24.4.* Verbis iſtis ejectio alvi notatur.

כל מטיל מים, *Quiſquis aquas ejecerat.* Per *aquas,* intelligit *urinam.* ita ut ſenſus ſit, quiſquis urinam egerebat, abluere manus & pedes neceſſe habuit. Certè qui urinam reddunt, dicuntur Rabbinis להשתין מים. iidemque מימי רגלים pro *urina* dicere non eſt inſolens.

אין אד' נכנס לעזרת לעבודה אפ' טהור עד שיטבול. *Nemo atrium intrabat ad miniſterium peragendum tametſi mundus antequam laverat*. Præcepit Deus, *Exod.*30.20. ut Sacerdotes manus & pedes lavarent cum ingrederentur ad tabernaculum conventus: poſt extructum templum idem obſervatum eſt, niſi quòd Sacerdotes ingreſſuri tabernaculum manus & pedes, ſed ingreſſuri templum totum corpus lavabant. Præcepit hoc Deus, ut ſolennis hæc ſtataque cerimonia ſacrum Baptiſma præfiguraret, quo ſingulos qui ſub nova lege Eccleſiam ingrediuntur lavari juſsit. Hujus quoque rei cæteras Judaici populi lotiones, typos & figuras eſſe voluit, atque hinc factum arbitror, quod cum Heleniſtæ piſcinas & lacus aquarum, quibus ſe lavabant Judæi, κολυμβήθρας nominant, poſteriores Græci, ab ipſis ſumpto vocabulo, ipſa Baptiſteria etiam κολυμβήθρας appellant. Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolit. Ἡράκλειος δὲ τὸν υἱὸν Ἡράκλειον, τὸν αὐτὸν δὲ εἰπεῖν Κωνσταντῖνον, (διώνυμος γὰρ ὢν ἐτύγχανε) παρὰ τοῦ ἱεράρχου τῷ θείῳ λουτρῷ καθαγνίσας, ἀγκάλαις τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας ἐδέξατο, *Heraclius verò, filium Heraclium, aliàs Conſtantinum (binominis enim erat)*

MI - 1989

à Patriarca baptizatum, ulnis ſacro baptiſterio accepit.

חמש טבילות ועשרה קדושין טובל כהן גדול ומקדש בו. Ad verbum, *Quinque lotiones, & decem ſanctificationes, lavabat Sacerdos magnus, & ſanctificabat in eo.* טבילה totius corporis immerſio eſt, id quomodo fiebat ex codice Tamid in ſequentibus dicetur. קדוש autem eſt manuum & pedum ablutio. ita explicat R. Levi Barſellonius in Sepher Hachinnuc Paraſ.tiſſa, ubi docet, unum eſſe ex præceptis affirmativis, ut unuſquiſque templum ingreſſurus manus & pedes ablueret. *Et h*inquit, קידוש ידים ורגלים היא *eſt ſanctificati manuum & pedum.* Modum hujus ablutionis tradit R. Solomon Jarchi in Commentariis ſuis ad *Exod.* 30. 19. מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש, *Imponebat manum dextram ſuper dextrum pedem, & manum ſiniſtram, ſuper ſiniſtrum pedem, & ſanctificabat.* Traditionem hanc ex Gemara Sebachim habuit cap. 2. ubi alii dicunt, quòd manum alteram alteri, & ſimiliter pedem alterum alteri ſuperimpoſuit, & ſic abluebat. Unde autem colligunt Talmudici Sacerdotem magnum in die expiationis quinquies ſe lavare, & decies ſanctificare debuiſſe?

quia quinque erant miniſteria, quibus peragendis quinquies veſtes mutare neceſſe erat. inter ſingula autem miniſteria ad mutationem veſtium ſe lavabat, & ſingulis lotionibus bis manus & pedes ſanctificabat. In Torath Cohanim Paraſ. Achare mot.cap.6. extat eorum de hac re diſputatio, quam hic apponere viſum eſt, אמר רבי יהודה מניין שחמש
טבילות ועשרה קידושים טבל ומקדש בו ביום
תלמוד לומר ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את
בגדי הבד אשר לבש בבואו אל הקדש ורחץ את
בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו הא למדת
שכל המשנה מעבודה לעבוד' טעון טבילה מלמד
שחמש טבילות ועשרה קדושים טובל ומקדש בו
ביום רבי אומר וכי מכאן אני למד והלא כבר נאמר
קודש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם מלמד
שהמשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי
זהב טעון טבילה חמש עבודות היה עושה תמיד של
שחר בבגדי זהב ועבודת היום בבגדי לבן ויצא
ועשה את עולתו ואת עולת העם אילו ואיל העם
ושבעת כבשים תמימים בבגדי זהב נכנס להוציא
את הכף ואת המחתה בבגדי לבן ועושה של בין
הערבים בבגדי זהב ואומר בגדי קודש הם ורחץ
במים את בשרו ולבשם מלמד שהמשנה מבגדי
זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה
אם כן למה נאמר ורחץ את בשרו במים במקום קדוש

ולבש את בגדיו הא אינו מלמד אלא בקידוש ידים ורגלים ומניין ששני קידושי ידים ורגלים על כל טבילה וטבילה תלמד לומר ופשט, ורחץ ורחץ ולבש. *Dixit R. Jehuda unde conſtat quòd Sacerdos magnus in eo ſe quinquies lavabat, & decies ſanctificabat in die innuit hoc, Et veniet Aharon in tabernaculum conventus, & exuet veſtes lineas quas induerat, cum ingrederetur ſanctuarium, & lavabit carnem ſuam in aquis in loco ſancto, & induet veſtes ſuas. Hinc ergo diſcas, quòd omnis qui tranſit ab uno miniſterio ad aliud, lavare tenetur, & exinde intelligas quòd quinquies lavabat, & decies in eo ſanctificabat in die. Dixit Ribbi hinc etiam intelligo. an non antea dictum eſt, Veſtes ſanctæ ſunt, & lavabit in aquis carnem ſuam, & induet eas? Docet hoc, quòd mutans veſtimenta aurea pro veſtimentis albis, aut veſtimenta alba pro veſtimentis aureis, lavare tenetur. quinque miniſteria peregerit, ſacrificium juge matutinum veſtibus aureis, miniſterium diei veſtibus albis. exibat & offerebat Holocauſtum ſuum, & Holocauſtum populi, arietem ſuum, & arietem populi, & ſeptem agnos immaculatos veſtibus aureis, intrabat ut depromeret cupam & thuribulum veſtibus albis. offerebat juge ſacrificium veſpertinum veſtibus aureis. Cum autem dicitur, Veſtes ſanctæ ſunt, & lavabit in aquis carnem ſuam, & induet eas: docet hoc, quòd mutans veſtimenta aurea pro veſtimentis albis, & veſtimenta alba pro veſtimentis aureis lavare tenetur. ergo quare dicitur, Et lavabit carnem ſuam in loco ſancto, & induet veſtimenta ſua? Nihilne aliud hic indicatur niſi ſanctificatio manuum & pedum? unde autem conſtat, quòd ſingulis lotionibus bis manus & pedes ſanctificabat? innuit hoc, Et exuet & abluet, & abluet & induet.*

ביום, *In die.* Hoc accipiendum eſt de die expiationis: nam cæteris diebus lavare inter ſingula miniſteria non neceſſe erat. ſic ſepher Hachinnuc in Paraſ. tiſſa. ומשהתחיל בעבודה אין צריך עוד לרחיצה בין עבודה לעבודה זולתי ביום הכפורים לרוב חומרו, *Poſtquam ſacra incepta erant, non opus erat lavare inter ſingula miniſteria, excepto die expiationis propter multa quæ aggravant diem illum.*

וכלן בקדש, *Omneſque in loco ſancto.* Sic juſſit Deus, *Levit.* 16.24. *Et lavabit carnem ſuam in aquis, in loco ſancto.*

על בית הפרווה, *Supra domum Happarua.* Domus Happaruæ locus erat in atrio, quò pelles victimarum ſaliebant. Middoth. cap. 5. לשכת הפרווה שם היו מולחי' עורות קדשים ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים *In conclavi Happarua ſaliebant pelles victimarum ſanctarum, & in tecto ejus erat domus lotionis pro Sacerdote magno in die expiationis.*

חוץ מזו בלבד, *Iſta ſola excepta.* Id eſt, exceptâ lotione prima, quam ante ingreſſum ejus in atrium explebat. Siphra in Paraſ. Achare Mot. cap. 6. חמש טבילות היו שם באותו היום וכולם בקודש בבית הפרווה חוץ מזו הראשונה שהיתה בחול על גבי שער המים, *Quinque lotiones erant ibi in illo die, omneſque in loco ſancto ſupra domum Happarua, exceptâ primâ, quæ erat in loco prophano ſupra portas aquarum.*

ירד

II - 1989

ירד וטבל עלה ונסתפג, *Deſcendebat & lavabat, aſcendebat & abſtergebat.* Modus lavandi hoc loco deſcribitur, ſed pleniorem ejus deſcriptionem habes capite primo codicis Tamid. locus nimirum erat ſub templo in terra depreſſus ceu lunatus fornix quò Sacerdotes nocturno ſomnio polluti per cochleam in balneum deſcendebant, propè balneum ignis erat, ad quem è balneo aſcendentes ſe calefaciebant, & corpus aquis perfuſum defricabant. אירע קרי לאחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה והנרות דולקין מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה ומדורה היתה שם ובית כסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול יודע שיש שם אדם פתוח יודע שאין שם אדם ירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה: *Si nocturnus caſus accidiſſet, ibat per cochleam ſub templo, lucentibus undecunque facibus, donec ad domum lotionis perveniſſet, & ibi ignis erat; locuſque ſecretus honoris, & iſte fuit honor ejus, ſi quis obſeratum inveniſſet, ſciret eſſe intus aliquem, ſi apertum, neminem. deſcendebat & lavabat, aſcendebat & abſtergebat, & calefaciebat ſe ad ignem.*

הביאו לו בגדי זהב, *Adducebant ei veſtes aureas.* Per veſtes aureas octo veſtes quibus in Sanctuario miniſtraverit intelliguntur. De quibus ad finem capitis ſeptimi plura dicentur. Rabbini quidam poſteriores dicunt quatuor tantùm ex iſtis vocari aureas: ſic etiam Seldenus lib.2. cap.7. de ſucceſ.in Pontificat. Hebr. ſed hoc contra Miſchnæ & totius antiquitatis authoritatem aperto errore ducti, affirmant. Ubicunque enim in ſequentibus dicitur Sacerdotem magnum veſtes *aureas* aut *albas* induiſſe vel exuiſſe; per *aureas* ſingulæ iſtæ octo veſtes quibus exteriùs miniſtraverit; per *albas*, quatuor ſolùm quibus in adytum ingreſſus eſt, intelliguntur. Maimonides in Hilcoth Kele Hammickdaſch cap.8. בגדי זהב הן בגדי כהן גדול והם שמונה כלים הארבע של כל כהן ומעיל ואפוד וחושן וצי. *Veſtes aureæ veſtes ſunt Sacerdotis magni: & ipſæ octo ſunt, quatuor communes gregario Sacerdoti, & pallium, & Ephod, & pectorale, & lamina.* Octo autem veſtes ſtæ dicuntur aureæ, non quòd ſingulis aurum intextum erat, ſed quòd cæteris ornatiores & ſplendidiores fuerint. Vide Godwinum qui opus Anglicè edidit de ritibus Judaicis lib.1.cap.5. & Cunæum de Repub. Hebr.lib.2.cap.1.

על ידו, Ad verbum, *Super manum ejus*. Senſus ſt, alius proximè Sacerdotem ſtabat, qui mactationem incœptam abſolvebat, modus loquendi è ſacra Scriptura depromptus eſt. ועל ידו בנו אנשי יר *Nehem.*3.2. ubi Solomon Jarchi.

- 1989

Jarchi עַל ידו idem eſſe dicit quod צל ידו בסמיך לו. interdum יד idem eſt quod אר ומקום, ut inquit Aben Ezra in *Num.* 2.17. & juxta ſenſum iſtum verba hæc etiam non incongruè reddi poſſunt.

טורת של שחר היתה קריבה בין דם לאיברים של בין הערבים בין איברים לנסכים, *Mane int ſanguinem & membra ſufficebat, veſperi inter memb & libamina.* Cum Talmudicis convenit Phil Judæus, lib. de Animal. idon. &c. Δὶς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐπιθυμιᾶσθαι τὰ πάντ εὐωδέστατα θυμιαμάτων εἴσω τοῦ καταπετάσματ ἀνίσχοντος ἡλίου καὶ δυομένου, πρό τε τῆς ἑωθιν θυσίας καὶ μετὰ τὴν ἑσπερινήν, *Bis etiam ſinguli diebus intra velum incenſum adoleri* lege defin tum eſt, *oriente nimirum, & occidente ſole, an matutinum, & poſt veſpertinum ſacrificium.*

סין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפוג צינתן *Calefaciebant ei calida & frigidis immittebant, ut ej frigus remitteretur.* Hæc de balneo Sacerdo magni intelliguntur, cui ferrum cande immittebant, ut aquæ ejus incaleſceren Gemara Babylonica. נא אמר רבי יהודה שות של ברזל היו מחמין מערב יום הכפורים ומטילין לתוך צונן כדי שתפוג צינתן *Traditio eſt, dicit R. Jehuda, quòd laminas ferre* *calefaciebant ſub veſpera diei expiationis, & immittebant aquis frigidis ut frigiditas earum remitteretur.*

ו הביאוהו לבית הפרוה ובקודש היתה ופרסו סדין של בוץ בינו לבין העם קדש ידיו ורגליו ופשט ר' מאיר אומר פשט קדש ידיו ורגליו ירד וטבל עלה ונסתפג הביאו לו בגדי לבן לבש וקדש ידיו ורגליו:

9. Adducebant eum ad domum Happarua, & in ſancto erat, velum byſſinum inter illum & populum extenderunt. ſanctificabat manus & pedes, & veſtimenta exuebat. R. Meir dixit, exuebat veſtimenta, & manus & pedes ſanctificabat: deſcendebat & lavabat, aſcendebat & abſtergebat. adducebant ei veſtimenta alba, induebat, & manus & pedes ſanctificabat.

ז בשחר היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה ובין הערביים הנרווין של שמנה מאות זוז דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמנה עשר מנה ובין הערביים של שנים עשר מנה הכל שלשים מנה אלו משל צבור ואם רצה להוסיף מוסיף משלו:

7. Mane induebatur peluſiacis veſtibus quæ duodecim minas, & veſperi Indicis, quæ octingentas drachmas valebant, verba R. Meir: at ſapientes dicunt, mane induebatur veſtibus quæ octodecim, & veſperi veſtibus quæ duodecim minas valebant. tota hæc triginta minarum ſumma univerſo populo irrogata erat, & ipſe ſi quicquam addere cupiebat, addebat.

ANNOTATIONES.

ובקודש היתה, *Et erat in loco ſancto.* Litem hic nonnulli movent Talmudicis. cum enim balneum Sacerdotis erat ſupra domum Happarvæ, quomodo erat in loco ſancto, cum tecta domorum & conclavia ſuperio prophana erant? objectionem unà cum ſolutione habes in Corban Aharon, ad Paraſ Achare mot. cap. 6. עג" הקושי" מעליות וגגין
לא נתקדשו כבר תירצו התוספות דגג בית הפרוה היה
שוה לקרקע העזרה וכי האי גוונא משני בגמ' כיצד
צולין אהא דפריך מהלשכות הבנויות בקדש ופתוחות
לחול תוכן חול וגגותיהן קדש כשגגותיהן שוין
לקרקע העזרה. *Tametſi ſatis apparet Conclavia ſuperiora & domorum tecta prophana eſſe, hu tamen reſponſum eſt in Thoſaphoth, quod tectum do mus Happarva æquale erat ſolo atrii, & hoc docetu in Gemara ſuper caput Ketſad tſulin, quod in Concla vibus quæ ædificantur in loco ſancto, & aperiunt verſus prophanum, medium eorum prophanum eſt, & tecta ſancta, ſi tecta eorum æqualia ſint ſolo atrii.*

בשחר היה לובש פלוסין, *Mane induebatur p ſiacis veſtibus.* Peluſium Ægypti oppidum e ſat circa Caſium montem, à Peleo rege, ut quibuſdam placet, denominatum. ut aliis, ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, id eſt luto, quòd paludibus, lociſque cœnoſis [illegible] pingebantur. Scholiastes Dionisii Alex. πρὸς ἀνατολὰς [illegible] Αἰγύπτου [illegible] πόλις πηλούσιον, ἤτοι περὶ τὸ κάσιον ὄρος, ἡ πόλις τὸ πηλούσιον κεῖται, [illegible] ὁμωνύμως ὄντι· καὶ αὐτὸς μὲν τὸ πηλούσιον [illegible] ἐπώνυμον τῆς πόλεως φησίν. ὡς στρατιωτῶν φθιωτῶν ὑπὸ τῷ πηλεῖ τεταγμένων, οἰκησάντων ἐκεῖ· ἄλλοι δὲ ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, καὶ τῶν ἐκεῖ ἑλῶν καὶ τελμάτων, καλοῦσιν αὐτό. *Ad orientem Ægipti circa Casium montem Pelusium oppidum est, non procul a Pelusiaco Nili ostio orientali, quod ab ipso eodem nomine vocatur & ipse quidem,* id est Dionysius, *Pelusium oppidum a Peleo denominatum asserit, militibus Phthiotis, quibus Peleus imperabat, illic habitantibus. alii verò,* ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, *a luto, lacubusque vicinis, ipsum denominarunt.* In hoc oppido linum erat candidissimum, & preciosissimum, quod mercatores inde in alias regiones exportabant, & Pelusiacum linum dicebatur. Silius Ital. lib. 3.

Et Pelusiaco filum componere lino.

Huius quoque mentionem facit Plinius, lib. 19. cap. 1. ubi dicit, in Ægypto quatuor esse lini genera, *Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus in* *quibus naſcuntur.*] Ex lino illo veſtes quædam Sacerdotis magni, quibus ad ſacra proceſsit concinnatæ erant, & propterea Peluſiacæ veſtes vocabantur. linum hoc ex Goſsipii ſive Xyli arboris lana factum fuiſſe, tradit Plinius iſtis quæ in loco citato ſequuntur.

בין הערבים הנדויין, *Et veſperi Indicis.* Eran veſtimenta hæc ex lino Indico contexta quod & ipſum ex Goſsipü ſive Xyli arbori lanugine factum erat, ideoque talia veſtimenta in Cœliæ Indicis ἱμάτια ξύλινα appellantur. Pomponius Mela, lib.3.cap.7. *Lana in India ſylvæ ferant, arundinum fiſſa internodia veluti navitas binos, & quædam ternos etiam vehant. Cultorum habitus moreſq; diſsimiles. lino ali veſtiuntur, aut lanis quas diximus, alii ferarum aviumq; pellibus.* Veſtes ex hoc lino compoſitas, pretioſas & molles fuiſſe innuit Luci nus in muſ. encom. ἐστι μὲν ὑμένων πτερὰ, πο τῶν ἀπαλώτερα ἔχουσα τὰ πτερὰ ὅσον τῆς ἑλλην̃ικῆς ἐσθῆτος ἡ ἰνδικὴ λεπτοτέρα καὶ μαλακωτέρα, *Atq; ex pelliculis ſunt ejus alæ, quæ tanto ſun molliores, quanto Græca veſte tenuior & mollior eſt Indica.* Lineas Indorum veſtes, ut opinor, intelligit.

ח בא לו אצל פרו ופרו היה עומד בין האולם ולמזבח ראשו לדרום ופניו למערב והכהן עומד במזרח ופניו למערב וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי אנא השם כפר נא לעונו׳ ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם וגומר והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

8. *Ibat ad juvencum ſuum, & juvencus ſtabat inter veſtibulum & altare, capite poſito in meridie, & facie in occidentem verſa. & Sacerdos ſtabat in oriente facie in occidentem verſa. duas manus ei impoſuit, confitebatur, & ſic dicebat, Obſecro Domine, deliqui, rebellis fui, & peccavi coram te, ego & domus mea, obſecro Domine, remitte nunc & delicta, & rebelliones, & peccata qua deliqui, & in quibus rebellis fui, & qua peccavi, coram te, ego & domus mea, juxta quod ſcriptum eſt in lege Moſis ſervi tui quoniam in die hac expiabit, &c. Et ipſi reſpondebant poſt illum, Benedictum ſit nomen glorioſum regni ejus in ſacula ſaculorum.*

ANNOTATIONES.

ופרו היה עומד בין האולם ולמזבח, *Et juvencus ſtabat inter veſtibulum & altare.* Non intelligitur hoc loco veſtibulum primum, quod totam templi frontem occupabat, ſed ſecun-

dum,

- 1989

dum, quod ſanctuario protenſum erat. nam poſt altare Holocauſtorum quod in atrio ſtabat, veſtibulum erat quà in ſanctuarium adiri poterat ad altare thymiamatis, cujus deſcriptionem videas in codice Middoth cap. ſpacium inter veſtibulum & altare 22. cubitorum fuit, ut eodem capite traditur, & ibi Sacerdotes miniſtrare & confeſsiones edere ſolebant, ut tradit Kimchius in *Joel.2.17.* ubi ad verba illa בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים, *Inter veſtibulum & altare plorent Sacerdotes.* ſic infit, כי שם היו עומדים לעמוד עבודתם, *Qui ſtabant ibi ad miniſtrandum miniſterium ſuum.*

וסומך שתי ידיו עליו, *Et duas manus ei imponebat.* De manibus capiti victimæ imponendis in Pentateucho plurima mandata extant. ho ideo factum eſſe, ut innuerent Sacerdotes, integram vitam moreſque inculpatos à ſacrificantibus requiri aſſerit Philo Judæus d Holocauſtis agens, lib. de animal. idon. ſacri Βούλεται γὰρ τὸν θύοντα πρῶτον μὲν τὸν νοῦν ἐπιστῆναι γνώμαις ἀγαθαῖς καὶ συμφερούσαις ἐνησκημένον, ἔπειτα δὲ τὸν βίον ἐξ ἀρίστων συνεστάναι πράξεων, ὡς ἅμα τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει δύνασθαι τινα παρρησιασάμενον ἐκ καθαροῦ τοῦ συνειδότος τοιαῦτα εἰπεῖν· αἱ χεῖρες αὗται, οὔτε δῶρον ἐπ' ἀδικίαις ἐξέχεαν αἷμα ἀθῷον [illegible], οὐ πήρωσιν, οὐχ ὕβριν, οὐ τραῦμα, οὐ βίαν, εἰργάσαντο, οὐκ ἄλλῳ τινὶ πρὸς οὐδὲν τῶν κατηγορίαν ἢ ψόγον ἐχόντων ὑπηρέτησαν, ἀλλ' ὑποδιάκονοι πάντων ἐγκωμίων καλῶν καὶ συμφερόντων, ἅπερ τῇ σοφίᾳ καὶ νόμοις, καὶ καλοῖς, καὶ νομίμοις ἀνδράσι τετίμηται. *Poſtulat enim Deus à ſacrificante primum bonam mentem, ſanctam & in pietate exercitam: deinde vitam benefactis ornatam, ut dum manus imponit, poſſit libera conſcientia dicere: manus hæ nec muneribus corruptæ, nec innocenti ſanguine pollutæ ſunt, noxam, injuriam, vulnus, vim intulerunt nemini, nulli rei turpi præbuerunt miniſterium, ſed rebus honeſtis ac utilibus, quæ viris juſtis, honeſtis, ſapientibuſque probantur.*

ומתודה וכך היה אומר אנא השם עויתי וגו׳
Et confitebatur, & ſic dicebat, Obſecro Domine, deliqui, &c. Stata hæc erat & ſolennis confitendi formula in die expiationis. aliàs etiam ad hunc ferè modum confiteri ſolebant, ut in Siphra obſervatur, ad Paraſ. Acharè mot. Vide *Pſal.* 106.6. 1 *Reg.* 8.47. *Dan.* 9.5.

והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו.
Ad verbum, *Et ipſi reſpondebant poſt ipſum, Benedictum ſit nomen gloriæ regni ejus.* Sic à populo conclamatum

conclamatum eſt, quia Sacerdos magnus ſa-
crum Dei nomen protuliſſet. conſtituit ſi-
quidem Moſes, ut tradunt Hebræi, ut cum
ipſe ſacrum Dei nomen recenſeret, populu
benediceret. Gemara Babylonica, תניא רבי
ומר כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו אמר להם
שה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב״ה
אתם הבו גודל חנניה בן אחי רבי יהושע אומר זכר
יק לברכה אמר להן נביא לישראל בשעה שאני
מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה, *Tradit*
dixit Ribbi cum nomen Domini invocavero, magni-
ficate Dominum noſtrum. dixit ipſis Moſes ad Iſra
lem, cum ego meminero nominis Dei benedicti, vo
magnificate. Chananiah filius fratris mei R. Jehoſ
dixit memoria juſti in benedictionem. dixit ipſis Pro-
pheta ad Iſraelem, cum ego meminero juſti ſeculoru
vos benedicite. atque inde conſuetudo hæc in-
valuit, ut ait Solomon Jarchi ad *Deut.* 32.
י כי משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל
רץ כשאקרא ואזכיר שם ה׳ אתם הבו גדל
להינו וברכו שמו מכאן שעונין ברוך שם כבוד
מלכותו אחר ברכה שבמקדש, *Ecce ponit* כי p
כאשר *ut in loco illo* כי תבאו אל הארץ. *Cum eg*
protulero nomen Domini, vos magnificate Domin
& benedicite nomen ejus, atque hinc reſpondent, Be-
nedictum ſit nomen glorioſum regni ejus, poſt bene-
dictionem in ſanctuario.

לעולם ועד, *In ſæculum & in æternitatem,* ſic
tranſtuli, quia עד ſæpe in Scriptura pro æter-
nitate

UMI - 19

[illegible] ſæculi. LXX tamen Interpretes, ubi verba hæc occurrunt, aliquando reddunt εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἔτι, & aliquando, εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα, *in ſæculum & ulterius*, quaſi עד eſſet adverbium. Aben Ezra ad *Pſal.* 9. 6. dicit, מלה קצרה לעולם ועד עולם, quaſi contracta hæc eſſet loquendi formula pro לעולם ועד עולם. Poſt exortas hæreſes Sadducæorum ad eundem fere modum benedictiones omnes in Sanctuario claudere ſolebant, ut habetur capite nono codicis Beracoth; כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם משקלקלו האפיקורסים ואמרו אין עולם אלא א׳ התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם, *In omnibus concluſionibus benedictionum quæ erant in ſanctuario dicebant, à ſæculo. Poſtquam hoc perverterunt Sadducæi, & unum tantum eſſe ſæculum dixerunt, ſtatuerunt, ut dicerent à ſæculo, & ad ſæculum.* Modus iſte claudendi benedictiones temporibus Ezræ, ut tradunt Hebræi, primò conſtitutus fuit, ſed forma loquendi in Pſalmis aliiſque ſacræ Scripturæ locis longè ante Ezræ tempora occurrit.

ט בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושם שני שעירים וקלפי

9. *Ibat ad orientem atrii & ſeptentrionem altaris. Princeps Sacerdotum à dextris, & præfectus pa-*

[illegible]
[illegible] בן
[illegible] שלו זהב והיו מזכירין
אותו לשבח [illegible]
בן קטין עשה שנים
עשר דד לכיור שלא היה לו
אלא שנים [illegible] ואף הוא עשה
מוכני לכיור שלא יהיו מימיו
נפסלין בלינה מונבז המלך
היה עושה כל ידות הכלים של
יום הכפורים של זהב
הילני אמו עשתה נברשת
של זהב על פתחו של
היכל ואף היא עשתה
טבלא של זהב שפרשת
סוטה כתובה עליה נקנור
נעשו נסים לדלתותיו והיו
מזכירין אותו לשבח
ואלו לגנאי של בית
גרמו לא רצו ללמד על
מעשה לחם הפנים של
בית אבטינס לא רצו
ללמד על מעשה הקטורת
הוגרס בן לוי היה יודע

[illegible] 5. fecit [illegible]
duo [illegible]
[illegible] quæ duæ fores [illegible]
[illegible] mentionabantur. [illegible]
[illegible]
[illegible]

10. Filius Catjin fe
duodecim epistomia labr
[illegible]
[illegible] fecit insuper [illegible]
chinam labro, ut aqua
ejus nocte pollueretur. M
nobazus rex fecit ex au
[illegible]
[illegible]
administrabatur. Hele
mater ejus fecit cande
brum aureum juxta
[illegible]
ex auro tabulam [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

11. Et istos in
[illegible] : familiam [illegible]
mo quod abnuerint d
quadam quæ spectab
ad modum conficiend
panis propositionis.
[illegible] Abtinas
abnuerint docere qu

פרק בשיר ולא רצה ללמד
בן קמצר לא רצה ללמד
על מעשה הכתב על
הראשונים נאמר זכר צדיק
לברכה ועל אלו נאמר
ושם רשעים ירקב :

quæ ſpectabant ad modum conficiendi ſuffimentum. Hogrus Levita cantandi peritus erat, & docere noluit. Filius Kamzaris noluit docere quædam quæ ad artem ſcribendi ſpectabant. de prioribus illud uſurpatum eſt, memoria juſti in benedictionem : at de iſtis dicitur, nomen impii putreſcet.

Annotationes.

חסגן מימינו, *Princeps Sacerdotum à dextra ejus.* ס vox generalis eſt, & refertur primò ad magiſtratus civiles: Seganim enim dicuntur, t inquit Elias Levita, שהם משנים למלך, *ui ſecundi ſunt à rege.* Et Targum ad *Jerem.* 51. סגנים per טורנין *tyrannos* non ſemel explicat. ecundò refertur ad duces militiæ, R. Saadiah Gaon ad *Dan.* 3.2. סגנים הם שרי הצבא, *Seganim duces ſunt exercitus.* Jachiades paraphraſi ſua ad prædictum locum exiſtimat equites fuiſſe, & eodem munere functos quo funguntur ii qui hodiè Beglarbegi vocantur in Turcarum exercitu. tertiò refertur ad Sacerdotes, & is inter ipſos סגן dicebatur, qui

princeps erat gregariorum Sacerdotum: i Sacerdoti magno miniſtrabat, & vicarius e- jus erat ſi quid obveniſſet quod eum ab of- ficio præſtando detinuiſſet. Moſes, ut i Siphra traditur, primus in hoc officio conſtitutus fuit. Siphra in Paraſath Tſau
תן עליו את הכתונת ויחגר אותו באב:ט מלמד
נעשה משה סגן הכהנים לאהרון והוא היה מפשיטו
לבישו ובשם שנעשה לו סגן בחייו כך נעשה לו
ן במותו שנאמר קח את אלעזר בנו והפשיט את
אהרון את בגדיו. *Et poſuit ſuper eum tunicam cinxit eum baltheo: inde docetur quòd Moſes fact eſt princeps Sacerdotum Aharoni, & eum veſtib exuit induitque. & ſicut factus eſt ei princeps Sacerd tum in vita, ſic etiam factus eſt ei princeps Sacerdot in morte, quia dicitur, Accipe Eleazarem fili ejus, & exuit Aharonem veſtibus ſuis.*

וראש בית אב משמאלו, *Et Præfectus patrum à ſ niſtra ejus.* Notum eſt ex primo capite T mid, aliiſque Talmudis locis, cuſtodes tem pli in duas claſſes fuiſſe diviſos. qui ex alte claſſe erant פרחי כהונה, *juniores Sacerdotii*, qu ex altera, זקני בית אב, *ſeniores domus patern* vocabantur. hi claves àtrii tenebant, & ma ne etiam altare expurgabant, ut innuunt So lomon Jarchi & Bartenora ad initium capi tis ſecundi hujus codicis. qui his præſidebat, ראש בית אב, *caput domus paternæ* dicebatur.

וקלפי היתה שם, *Et urna erat ibi.* קלפי generaliter vas omne ſignificat in quod ſortes conjiciuntur. Aquinas, קלפי .פ. הארגז שמונחים בו הפתקין להפיל גורל, *Calpi arca eſt qua tabellas projiciendis ſortibus imponunt.* Dictio Græca eſt, Græcis enim κάλπη & κάλπις *urnam* ſignificant, cui ſortes injicere ſolebant, ſi quid fortè ſortibus commiſſuri erant. Lucianùs in Hermot. κάλπις ἀργυρᾶ πρόκειται ἱερὰ τοῦ θεοῦ, ἐς ταύτην ἐμβάλλονται κλῆροι μικροὶ, ὅσον δὴ κυαμιαῖοι τὸ μέγεθος, ἐπιγεγραμμένοι. *Argentea urna Deo ſacra in medio poſita eſt, in illam ſortes parvæ, fabæ magnitudine conjiciuntur, literis inſcriptæ.* Modus iſte ſortitionis aliis quoque gentibus familiaris fuerit. Juvenal. Satyr. 13.

prima eſt hæc ultio, quod ſe
Judice nemo nocens abſolvitur, improba quamvis
Gratia fallacis Prætoris vicerit urnam.

Vaſa hæc Romanis *Hydriæ* etiam dicta ſunt. Cicero in Verrem Orat. 7. *Jubet ille ſibi legem recitari, recitatur: in qua ſcriptum erat, ut quot eſſent renunciati, tot in Hydriam ſortes conjicerentur: cujus nomen exiſſet, ut is haberet id Sacerdotium.*

ובה שני גורלות של אשכרוע היו, *Et in ea duæ ſortes buxinæ erant*. De ſortibus iſtis extat mandatum *Levit*.16.8. cæterùm an buxinæ erant, an abiegnæ, an ex alia arborum ſpecie factæ, incertus ſum; cum juxta Lexicogr phos אשכרוע ad varias arborum ſpecies ex tenditur. ſequor tamen Maimonidem qui אשכרוע arborem dicit, quam Arabes "קם *Buxum* vocant.

ואף הוא עשה מוכני לכיור, *Ipſe etiam fecit machinam labro*. Machina hæc lignaria erat fabrica, ut conſtat ex primo capite codicis Tamid, לא שומעין את קולו עד ששומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור, *Nec audiebant vocem ejus don ſtridorem audirent lignariæ fabricæ quam fecit fili Catini machinam labro*. Et ex tertio capite eju dem, ריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור, *Ab urbe Jerico audiebant ſtridorem lig nariæ fabricæ quam fecit filius Catini machinam labr* Nonnulli ſentiunt rotam fuiſſe quâ aqua e mari templi in labrum educebatur. Alii dicunt vas fuiſſe rotundum quod labrum undique cingebat.

שלא יהיו מימיו נפסלין בלינה. *Ne aquæ ejus n ctæ polluerentur*. Lapſus hic Buxtorfius, ſic enim ille in ſuo Lexico magno ad dictionem כיור hunc locum reddit, *nè aquæ ejus putreſcerent*. quod certè nullo modo tolerari poteſt:

neque enim hic de puritate aquæ, ſed hic ejus pollutione agitur. tradunt ſiquidem Hebræi aquam in vaſe ſacro nocte pollui. Ideoque machinam labro, quia vas ſacrum erat, fecerunt, ne in ipſo aqua pernoctaret. Maimonides in Hilcoth Beth Habbechira, [illegible] [illegible] וכל דבר שיתקדש בכלי קודש אם לן נפסל, *Fecerunt et machinam quæ aqua jugiter [illegible] & ea prophana erat, ut aquæ ejus nocte pollu[e]rentur; quia labrum vas ſacrum erat, & [illegible] autem ſanctificantur in vaſe ſacro ſi pernoctent polluuntur.* Manus quoque nocte pollui traditur in Gemara Sevachim, fol.19. לינה מועלת בקידוש ידים ורגלים. Et propterea aiunt Talmudici, quod licet Sacerdotes manus & pedes abluiſſent cum templo exiiſſent, iiſdem tamen poſtridie cum rediiſſent opus erat lotione, tametſi inſomnes fuiſſent. טעונים [illegible] בלילה, *quia manus nocte polluuntur.* Vide Maimonidem in Hilcoth Biath Hammikdaſh, cap.5. A Judæis, ut veriſimile eſt, ſuas olim ſuperſtitiones hauſerint Gentiles, qui nocte etiam mundum pollui exiſtimarunt, Perſius Satyr.1.

Hæc ſancte ut poſcas Tyberino in gurgite mer-
gis
Mane caput bis terq; & noctem flumine purgas.

Virgilius, lib. 4. Æneid.

Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemq; Aurora polo dimoverat umbram.

Ubi Servius, *luſtrabat, id eſt, purgabat, nam*
quodammodo [illegible] mundum.

הילני אמו עשתה נברשת של זהב, *Helena ma*
ejus fecit candelabrum aureum. Tradunt Talmudi
ci candelabrum hoc in exortu ſolis fulgent
radios emiſiſſe, unde omnes cognoverint in
ſtare tempus quo Shemah legeretur. נ
שעה שהחמה זורחת נצוצות יוצאין ממנה והכל יודעין
שהגיע זמן קריאת שמע:

היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה
עליה, *Fecit etiam ex auro tabulam cui ſectio de*
nantis fœminæ inſcripta erat. Erravit clariſsimu
Vorſtius in tranſlatione hujus loci, ſic enim
ille in Tzemach David reddidit, ubi hiſtori
hæc de Monobazo rege & Helena matre e
jus occurrit. *Eadem quoq; confici curavit pollu*
brum cui inſcriptum erat, Paraſat Sutha, *ſepara*
tio prævaricantis fœminæ. quaſi verba hæc, *Pa*
raſat Sutha, in tabula exarata fuiſſent. quod
ſanè

ſane alienisſimum eſt à propoſito hujus miſchnæ, non enim verba illa ibi inſcripta erant, ſed tota ſectio prævaricantis fœminæ, hoc eſt, malectiones omnes quas ex mandato Dei *Num.* 5. prævaricanti fœminæ minabatur ſacerdos. Gemara Hieroſolymitana.

ומה היה כתוב עליה ר' שמעון בן לקיש בשם ר'
ינאי אלף בי"ת היה כתוב עליה והא תני מכתב
שכאן כן כתב שכאן לא מעובה ולא סירק אלא
בינוני פתר לה כאלף שכאן כן אלף שכאן כבית
שכאן כן בית שכאן תני ר' הושעיה כל פרשת סוטה
היה כתוב עליה שממנה היה קורא ומתרגם כל
דקדוקי הפרשה, *Et quid ſcriptum erat ſuper eam Rabbi Schimion Ben Lakiſh nomine R. Janai, dicit Aleph, Beth, fuit ſcriptum ſuper eam. & ecce traditur ſicut Scriptura quæ hinc, ita Scriptura quæ illinc, non craſſa, neque minuta, ſed intermedia. Interpretatio ejus eſt ſicut Aleph quæ hinc, ita Aleph quæ illinc, ſicut Beth quæ hinc, ita Beth quæ illinc. Tradit R. Hoſchiah, tota ſectio declinantis fæmina ſcripta erat ſuper eam, quia ab ipſa legebat & exponebat omnes diſquiſitiones ſectionis.* Hujus ſectionis mentio facta eſt in codice Sota, capite 7.

אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה ווידוי מעשר קרי' שמע
ותפל' וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפקדון.
Illa dicuntur in omni lingua, ſectio declinantis, confeſſio decima, lectio Schema, & oratio, & benedictio cibi, & juramentum teſtimoniorum, & juramentum depoſiti.

- 1989

Hæc autem, ut ait Bartenora, ideò in tabulæ conſignata erant, ut ex ea maledictiones iſtæ tranſcriberentur, nec opus eſſet librum Legis adducere.

נקנור נעשו נסים לדלתותיו *Portis Nicanori*
facta ſunt miracula. נס propriè ſignificat *ſignu*
militare, ſed uſurpatur ſæpe pro *ſigno miraculoſo*; ſic etiam σημεῖον Heleniſtis. Euſtathius verò ait, σημεῖον eſſe id quod rarò accidit, & præter locum. quæ verò miraculoſ
ſunt naturamque ſuperant τέρατα vocan
Euſtathius in 2. Iliad. Ἔστι δὲ κατὰ τοὺ
παλαιοὺς σημεῖον μὲν, τὸ παρὰ τόπον, ἢ πα
τὸ ὡς ἐπὶ πολὺ γινόμενον· τέρας δὲ, τὸ παντα
χοῦ παρὰ φύσιν. Modus autem loque
qui in ſubjecta miſchna uſurpatur, frequ
eſt apud Talmudicos. Gemara Cherito
Cap. 1. השמן שעשה משה במדבר הרבה נסים
נעשו בו מתחלתו ועד סופו, *oleo unctionis quod f*
Moſes in deſerto, multa facta ſunt miracula à p
cipio ejus uſque ad finem ejus. Beracoth cap.
הרואה מקום שנעשו בו נסים לישר' אומר ברוך
שעשה נסים לאבותינו במקום הזה, *qui locum v*
det in quo facta ſunt miracula Iſraeli, dicit, Bened
ctus ſit qui fecit miracula patribus noſtris in hoc lo
Non opus eſt ut miracula illa quæ per
Nicanoris facta ſunt hic recitarem, cum c

Conſtantinus l'Empereur ad caput ſecundum codicis Middoth ex Gemara notavit.

ולא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים Ad verbum, *Non voluerunt docere ſuper opere panis facierum.* Callebant artem, juxta ſententiam Rabbin, quâ panis è furno extraheretur, & non frangeretur, quod cæteri artifices ignorabant. Traditur etiam familiam Garmu artem calluiſſe ſubigendi & coquendi panem, ita ut ante ſeptimanam peractam quâ ſuper menſam proponebatur, non putreſceret, aut mucidus fieret: hanc vero artem cæteri neſciebant, & propterea panis eorum mucidus fiebat: panis enim niſi bene ſubactus coctuſque fuerit, diu non conſervatur. Gemara Hieroſolym. ad præſentem miſchnam, בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים ובררותו ולא רצו ללמד שלחו והביאו אומנין מאלכסנדריא והיו בקיאין במעשה לחם הפנים ובבררותו לא היו בקיאין בית גרמו היו מסיקין מבפנים ורודין מבחוץ ולא היתה מעפשת ואולו היו מסיקין מבפנים ורודין מבפנים והיתה מעפשת *Familia Garmu callebant artem conficiendi panem propoſitionis, & ſubigendi, & non voluerunt docere: miſerunt & adduxerunt artifices ab Alexandria, & callebant* *artem conficiendi, ſed ſubigendi artem non callebant. Familia Garmu accendebant intrinſecus, & ſubigebant extrinſecus, & mucidus non ſiebat. & iſti accendebant intrinſecus, & ſubigebant intrinſecus, & mucidus ſiebat.* Gemara Babylonica rem hanc paulo aliter narrat, ſed mendoſa videtur.

לא רצו ללמוד על מעשה הקטורת. Ad verbum, *Non voluerunt docere ſuper opere ſuffimenti.* Herbam noverant quæ aromatibus permixta fumum aſcendere fecit ad formam baculi. Cæteri vero cum ſuffirent, fumus undique diffundebatur. Vide utramque Gemaram, & notas Rabbinorum.

הגרוס בן לוי היה יודע פרק בשיר, *Hygrus Levita cantandi peritus erat.* Pollice in ore poſito, digitóque naribus admoto, eorum ope vocem ſuaviter & artificioſè flexit, ſic Gemara Babylonica: quod autem attinet ad dictionem פרק, nihil invenio apud Rabbinos: videtur tamen *difficilem nodum* cantici in hoc loco ſignificare. Eſt quoque alia in codice Tamid hujus vocis ſignificatio, quam fruſtra apud Lexicographos quæras. Tamid cap. 7. הגיעו לפרק תקעו והשתחוו העם על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה, ubi juxta Bartenoram פרק idem eſt quod סוף פרשה, id eſt, *finis ſectionis.*

בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב. Ad verbum, *Filius Kamzaris non voluit docere ſuper opere Scriptionis*. Quatuor calamos manu ſimul tenebat, & ſi dictio quatuor literis conſtabat, ſingulas una vice expreſſit. Vide Gemaram.

פרק ד

Caput 4.

Modus ſortitionis. Duæ linguæ Coccineæ duobus hircis alligatæ. Sacerdos magnus pro fratribus ſacerdotibus confeſſionem edidit. Mactatio juvenci. Agitatio ſanguinis nē concreſceret. De Thuribulo. De aſcenſu & deſcenſu ſacerdotum per gradus ad altare. De vaſe quo ſacerdos magnus manus & pedes ſanctificavit. De ordinibus lignorum ſuper altare collocatis.

טרף בקלפי והעלה שני גורלות אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו אם של שם עלה בימינו הסגן

S*uccuſſabat urnam & ſortes inde eruebat. alteri,* לשם. *alteri,* לעזאזל *inſcriptum erat. Princeps Sacerdotum ad dextram, & præfectus patrum ei ſtabat ad ſiniſtram, ſi ſors dextra aſcendiſſet, Princeps*

אומר לו אישי כהן גדול
הגבה ימינך ואם של שם
עלה בשמאלו ראש בית
אב אומר לו אישי כג׳ הגבה
שמאלך נתנן על שני
השעירים ואומר לה׳
חטאת רבי ישמעאל אומר
לא היה צריך לומר חטא׳
אלא לה׳ והן עונין אחריו
ברוך שם כבוד מלכותו
לעולם ועד:

ב׳ קשר לשון של
זהורית בראש שעיר
המשתלח והעמידו כנגד
בית שלוחו ולנשחט כנגד
בית שחיטתו בא לו אצל
פרו שניה וסומך שתי
ידיו עליו ומתודה וכך היה
אומר אנא השם עויתי
פשעתי חטאתי לפניך אני
וביתי ובני אהרן עם
קדושך אנא השם כפר נא
לעונות ולפשעים ולחטאים
שעויתי ושפשעתי ושחטאתי

ceps Sacerdotum dicebat, Domine Sacerdos magne, dextram in altum tolle; ſi ſiniſtra aſcendiſſet, præfectus patrum dicebat, Domine Sacerdos magne, ſiniſtram in altum tolle. Sortes duobus hircis imponebat, & dicebat לה׳ חטאת. *R. Iſmael dixit non opus eſſe ut diceret* חטאת, *ſed* לה׳, *& ipſi reſpondebant poſt eum, Benedictum ſit Nomen gloriæ ſuum regni ejus in ſecula ſeculorum.*

2. Alligabat linguam coccineam ad caput hirci emiſſarii, & ſiſtebat eum ad locum unde erat emittendus: & alligabat linguam alteram ad cervicem hirci mactandi. Ibat ad Juvencum ſuum ſecunda vice, & duas manus ei imponebat, confitebatur, & ſic dicebat, Obſecro Domine, deliqui, rebellis fui, & peccavi coram te, ego & domus mea, & filii Aharonis populus ſanctitatis tuæ; obſecro Domine, remitte nunc delicta,

לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך ככתוב בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

litia, & rebelliones, & peccata quæ deliqui, & in quibus rebellis fui, & quæ peccavi coram te, ego, & domus mea, & filii Aharonis populus ſanctitatis tuæ, ſicut ſcriptum eſt in lege Moſis ſervi tui, dicendo, quia in die hac expiabit ſuper vos, ad mundandum vos ab omnibus peccatis veſtris coram Domino, & mundi eritis. & ipſi reſpondebant poſt eum, Benedictum ſit Nomen glorioſum regni ejus in ſæcula ſæculorum.

ANNOTATIONES.

טרף בקלפי, *Succuſſabat urnam.* Notavit hunc locum Buxtorfius in dictione קלפי, & reddit, *diſrupit arculam.* quod à ſenſu hujus loci longè remotum eſt. Cur enim diſrumperet? hoc cui rei inſerviret? Certè, pace magni viri dixerim non diſrupit arculam, ſed ſuccuſſavit, id eſt, vibravit, & huc illuc agitavit, ut ſortes permiſcerentur & confunderentur, quemadmodum faciunt qui in ludicris ſortiuntur, qui teſſeras in pyrgo aut fritillo

ſuccuſſare

ſuccuſſate ſolent ut permiſceantur & confundantur, & exinde fraudibus & fallaciis in earum jactu caveri poſsit. Senſum hunc clarè indicat Baal Aruch qui explicat טרף בקלפי per שכשכן. ſolebant nimirum Judæi ſortitionem facturi, ſortes confundere & permiſcere, poſtquam ipſas in urnam injeciſſent, niſi id prius feciſſent, quod aliquando conſueſcebant. Gemara Sanhedrin cap. 1. בללן ונתנן בקלפי, *Confundebat eas*, i. e. ſortes, *& in urnam impoſuit*. Romani olim, cum ſorte rem aliquam decerni voluiſſent Judæorum more, ſortes in urnam immiſſas permiſcebant, & hanc miſcendarum ſortium provinciam pueris mandarunt, ut certiùs dolo caveretur. Cicero de divinat. lib. 2. *Ex illa olea arcam eſſe factam, eaſq; conditas ſortes, quæ hodie fortunæ monitu tolluntur, quid igitur in iis poteſt eſſe certi, quæ fortunæ monitu, pueri manu, miſcentur atque ducuntur.* Sacerdos igitur magnus, ut dictum eſt, non diſrupit arculam, ſed ſuccuſſavit, ut ſortes permiſcerentur & confunderentur, ne ſciret qua parte ſors domini jaceret, & eam dextra acciperet: boni enim ominis indicium erat ſi ſors domini dextra aſcendiſſet. Gemara Babylonica, קלפה לטרף בקלפי כן היכי דלא ניכוין ולישקול *Quare ſuccuſſavit urnam, ne intueretur & exploraret,* id eſt, ne ſciret quæ ſors erat *domino* inſcripta, & quæ *emiſſario*. Rab. Aſcher. וטורף ידיו בקלפי בענין שלא יוכל לכוין איזה של שם ואיזה של עזאז. *ideo urnam manibus ſuccuſſavit, ne ſciret qua eſſet ſors domini, & qua emiſſarii.*

קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח *Alligabat linguam coccineam ad caput hirci emiſſarii.* Lingua illa lanei ſtaminis textum erat, rubro inctum. הוא לשון של צמר צבוע אדום, ut explicat Maimonides ; & lingua dicitur, quia ad formam linguæ facta erat : capiti autem hirci emiſſarii affigebatur, ut inde ab hirco mactando diſcerneretur, cujus collo alia lingua affixa erat.

והעמידו כנגד בית שלחו, *Et ſiſtebat eum ad locum unde erat emittendus*, id eſt, ad portam orientalem, inde enim egreſſus eſt. R. Aſcher. העמידו בשער המזרחי במקום שמוציאין אותו לשלו:

ולנשחט כנגד בית שחיטתו, Ad verbum, *Et mactando ad domum mactationis.* בית שחיטה pro cervice ſumi liquet ex iis quæ ex codice Tamid ſuperius citavimus. Dicitur autem cervix domus aut locus mactationis, quia ſacrificiis cervicem primò incidere ſolebant.

M quod

quod & cæteris quoque gentibus mos era Homer.Odyſſ.lib.3.

πέλεκυς δ' ἐπέκοψε τένοντας
Αὐχενίας, λῦσεν δὲ βοὸς μένος,
Securis autem abſcidit nervos
Cervicales, ſolvitq́ bovis robur.

Apol.Rhod.Argo.l.4. αἵματι χεῖρας
Τέγξεν ἐπισμυγεροῖσι δέρην
ſanguine manus
Imbuit cervice inciſâ.

Latinis etiam mos iſte in mactandis ſacri ciis obſervabatur. Virgilius Æneid.lib.2.

Quales mugitus fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſsit cervice ſecurim.

Senſus igitur is eſt quem ad textum appoſu mus. Verba ſiquidem hæc non ad שעיר, ſe ad קשר לשון של זהורית referri debere do Gemara Babylonica. Tradunt enim Talm dici duas linguas coccineas duobus hir alteri ad caput, alteri ad cervicem impo tas fuiſſe, tum ut inter ſe, tum ut à c teris hircis diſtinguerentur: quia, ſi hirc iſtos inter ſe, aut cum aliis permiſce contigiſſet, facilè permutari poterant, a alter alterius vice ſubſtitui, niſi ſigno aliqu conſpicui, ſymboloque notati fuiſſent. Ge

mar

num Babylonica. איבעיא להו ולנשחט אקשירה קאי או אעמידה קאי תא שמע דתני רב יוסף קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח והעמידו כנגד בית שלוחו ולנשחט כנגד בית שחיטתו שלא יתערבו זה בזה ולא יתערבו באחרים אי אמרת בשלמא אקשירה קאי שפיר אלא אי אמרת אעמידה קאי נהי דבהדדי לא מיערב דהאי קשיר ביה והאי לא קשיר ביה באחריני מיהת מיערב אלא לאו שמע מינה.

אקשירה קאי שמע מינה, *Quæſitum eſt ab ipſis utrum mactando ligatio refertur an ſtatio. Veni, audi quod tradit R. Joſeph: Alligabat linguam coccineam ad caput hirci emiſſarii, & ſiſtebat eum ad locum unde erat emittendus. & mactando ad domum mactationis, ut nec inter ſe nec cum aliis permiſcerentur. ſi dicas in pace quod ligatio refertur, bene ſe res habet. ſed ſi dicas quod ſtatio refertur, quia ſufficit ut non permiſceatur cum ſocio ſuo quod illi lingua coccinea alligata erat, huic non item. ſed quomodo non permiſceatur, cum aliis intelligi non poteſt: ſi ligatio refertur, intelligi poteſt.*

בא לו אצל פרו שניה, *Ibat ad Juvencum ſuum ſecunda vice.* Prima vice pro ſe, hac vice pro fratribus ſacerdotibus confeſſionem edidit. quia juſſit Deus Aharonem ut pro ſe, & pro domo ſua expiaret; per domum autem, non uxorem, ut R. Jehudæ viſum eſt, ſed totam familiam intellexit, & propterea huic confeſſioni verba hæc interponuntur, *& filii Aharo-*

nis populus ſanctitatis tuæ, quæ in prim confeſsione prætermiſsa erant. primum verò pro ſe expiare debuit, ut puru mundusque pro aliis expiaret. Gemara Babylonica. אי שנא בוידוי ראשון דלא מר ובני אהרן עם קדשך ומאי שנא בוידוי שני אמר ובני אהרן עם קדשך תנא דבי רבי ישמעאל ך הוא מדת הדין נאה שיבא זכאי ויכפר על החייב ולא יבא חייב ויכפר על החייב, *Quid doce in prima confeſsione quòd non dicit, & filii Aharonis populus ſanctitatis tuæ? & quid docet in ſecunda confeſsione quòd dicit, & filii Aharonis populu ſanctitatis tuæ? Traditio domus R. Iſmael. pulchrum eſt dicere, Veniat juſtus & expiet pro reis, & nu veniat reus & expiet pro reis.*

שחטו וקבל במזרק ג׳
את דמו ונותנו למי שהוא
ממרס בו על הרובד הרביעי
שבהיכל כדי שלא יקרוש
נטל את המחתה ועלה
לראש המזבח ופנה גחלים
אילך ואילך וחותה מן
המעוכלות הפנימיות וירד
והניחה על הרובד הרביעי
שבעזרה:

3. Mactabat ipſum, & patera excipiebat ſanguinem, dabatque ei qui miſcebat eum ſuper ſcamnum quartum quod era in ſanctuario ut non concreſceret. arripuit thuribulum, atque ad caput altaris aſcendebat, prunas hincinde ſcalpebat, & ex interioribus favillis partem deprompſit, & deſcendebat, poſuitq; ſuper ſcamnum quartum quod erat in atrio.

UMI - 1989

ANNOTATIONES.

שוחטו, *Mactabat ipſum.* Cæteris diebus extraneo fas erat mactare victimas. in paſchate legem violaſſent, niſi agnus immolandus ab extraneis occiſus fuiſſet, ut ex cap.5. *peſachim* conſtat, ubi tres turmæ huic negotio deſignantur. quod confirmant Talmudici ab *Exod.*12.6. Sed in die expiationis juvencum illum mactare extraneis non licuit, ſed Sacerdoti magno hoc injunctum eſt, *Levit.* 16.11. Diſputant tamen de hac re Talmudici ad præcedentem Miſchnam, & ſuas traditiones in utramque partem afferunt. dicit enim R. Jochanan omnia ſacrificia, hoc ſolo excepto, ab extraneis mactari poſſe. alii ne hoc quidem excludunt.

וקבל במזרק את הדם. *& patera excipiebat ſanguinem*. Ad hunc modum Ethnici ſacrificiorum ſuorum ſanguinem patera exceperunt. Homer. Odyſſ. lib. 3.

πέλεκυν δὲ μενεπτόλεμος Θρασυμήδης
Ὀξὺν ἔχων ἐν χειρὶ παρίστατο, βοῦν ἐπικόψων.
Περσεὺς δ' ἀμνίον εἶχε.

Securim autem bellicoſus Thraſymedes
Acutam geſtans in manu aſtabat, bovem cæſurus.

Perſeus autem pateram ſanguini recipiendo tenebat.

Virgilius lib. 6 Æneid.

Supponunt alii cultros, tepidumq́; cruorem
Suſcipiunt pateris.

ונותנו למי שיהא ממרס בו, *Dabatque ei qui miſcebat eum*, id eſt, qui agitabat, ut partes ſanguinis attereret & attenuaret, ne concreſcerent, dum ſacerdos ſuffitui adolendo operam daret.

כדי שלא יקרוש, *Ut non concreſceret.* Concreſcere ſanguinem cum primùm è corpore exierit ſatis notum. hoc ideo fit pleriſque animalibus, quia ſanguis eorum fibris refertus eſt, à quibus condenſatur, ni eximantur. Ariſtoteles de hiſtor. animal. lib. 3. cap. 19. καὶ ἐν τῷ ζῴῳ θερμὸν καὶ ὑγρὸν ἀεί. ἐξιὸν δ' ἔξω, πήγνυται πάντων πλὴν ἐλάφου καὶ προκός, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιαύτην ἔχει φύσιν· τὸ δ' ἄλλο αἷμα πήγνυται ἐὰν μὴ ἐξαιρεθῶσιν ἶνες, *& quidem in animali ſanguis ſemper calidus humiduſq́; eſt. at ubi effluxerit, concreſcit omnium præterquam cervorum & damarum, & ſi quid aliud naturâ eiuſmodi ſit. itaque cæterorum omnium* *ſanguis ſpiſſari ſolet niſi fibræ eximantur.* Sacerdotes igitur ut ſanguinem liquidum tenuemque conſervarent, partes ejus baculo atterebant, aut cochliari agitabant volvebantque. In hunc quoque finem vaſculis utebantur acuminatis, ut traditur in codice Peſachim cap. 5. ולא היו לבזיכין שולים שמא יניחום ויקרש הדם, *Et non erant funda phialis, ne fortè deponerent ipſas, & ſanguis concreſceret.*

וחותה מן המעוכלות הפנימיות, *Et ex interioribus favillis partem deprompſit.* Per מעוכלות in hoc loco *prunæ craſsiores* ſignificantur, quibus ignis conſopitus, ſed non penitus extinctus ſit. *Favillas* tranſtuli, contra quorundam criticorum authoritatem, qui favillam aiunt eſſe igne deſertam ſcintillam. Sed in hoc antiquitati adverſantur. Martialis libr. 1. Epigram. 43.

Ardentes avido bibit ore favillas.

In primo capite codicis Tamid habes מאוכלות per א quod magis Hebraicum eſt, ibi Rabbini inter מעוכלות & מאוכלות hanc eſſe differentiam ſtatuunt, quòd per מעוכלות prunæ majores & craſsiores הגיחלים גמורים deſignantur: per מאוכלות verò, prunæ quæ valdè comeſæ ſunt, & pene in cineres redactæ הגחלים שנתאכלו היטב והן קרובים להיות דשן. Sed hæc diſtinctio non videtur univerſim admittenda, nam in quinto capite ejuſdem codicis מאוכלו׳ de prunis majoribus & craſſioribus uſurpari clarum eſt. Vide Bartenoram ad cap. 5. codicis Tamid.

והניחה על הרובד הרביעי: *Poſuitque ſuper ſcamnum quartum.* Depoſuit thuribulum ſuper ſcamnum ſive areolum quartum; ut pugillum ſuum ſuffimento impleret. Bartenora: חותה את הגחלים ומניח את המחתה עד שחופן בחפניו הקטורת ויתן לתוך הכף ואחכ״ נכנס בכף ומחתה לפני ולפנים. *Deprompſit favillas, depoſuitque thuribulum, donec plenum pugillum ſuum ſuffimenti caperet & in cupam imponeret, & poſtea cupam thuribulumque portaret in ſanctum ſanctorum.*

4 בכל יום היה חותה
בשל כסף ומערה בתוך
של זהב והיום חותה בשל
זהב ובה היה מכנים בכל
יום חותה בשל ארבע קבין
ומערה בתוך של שלש׳
קבין והיו׳ חותה בשל
שלשה קבין ובה היה
מכנים ר׳ יוסי אומר בכל

4. In omni die deprompſit thuribulo argenteo & in aureum infundebat: hodie deprompſit aureo, & intrabat cum eo. In omni die deprompſit thuribulo quod quatuor cabos continebat, & in alterum infundebat quod tres cabos capiebat: hodie deprompſit thuribulo quod tres cabos capiebat, & intrabat *trahebat cum eo. In omni die grave, hodie leve. in omni die manus ejus brevis erat, hodie longa. in omni die aurum ejus viride erat, hodie rufum. verba Rabbi Menachem. in omni die offerebat dimidiam libram mane, & dimidiam libram veſperi : hodie plenum pugillum ſuum addebat. in omni die tenue erat, hodie tenue ex tenui.*

יום חותה בשל סאה
ומערה בתוך של שלשה
קבין והיום חותה בשל
שלשה קבין ובה היה
מכניס בכל יום היתה
כבדה והיום קלה בכל
יום היתה ידה קצרה
והיום ארוכה בכל יום
היה זהבה ירוק והיום
אדום. דברי רבי מנחם
בכל יום מקריב פרס
בשחרית ופרס בין הערבי'
והיום מוסיף מלא חפניו
בכל יום היתה דקה
והיום דקה מן הדקה.

ANNOTATIONES.

בכל יום היה חותה בשל כסף ומערה בתוך של זהב; *In omni die deprompſit thuribulo argenteo & in aureum infundebat.* Sic etiam & reliqui ſacerdotes, ut liquet ex quinto capite codicis Tamid. מי שזכה במחתה נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח ופנה את הגחלים הלך וחתה מן המאכלות הפנימיות ירד ועירן לתוך של זהב. *Qui ſortitus erat thuribulum ſumpſit thuribulum argenteum, & ad caput altaris aſcendit, prunas ſcalpſit, & ex interioribus favillis partem accepit, deſcendit, & in thuribulum aureum effudit.* Cæteris verò diebus thuribulo aureo non deprompſerit, quia hoc nimis thuribulum aureum attriviſſet, חתיית הגחלים שוחק הכלי ut inquit Bartenora : thuribulo

II - 1989

idcirco argenteo deprompſerit, & in aureum effuderit. Sed in die expiationis quo multa erant peragenda aureo deprompſerit, ut aliquantulum onere levatus eſſet, nec favillas ex uno vaſe in aliud fundere cogeretur.

ובה היה מכנים, *Et intrabat cum eo.* In ſanctum ſanctorum.

בכל יום היתה כבדה והיום קלה, *In om*
die grave erat, & hodie leve. De thuribulo ho dictum. quod hodie leve erat, ne Sacerdo tem magnum fatigaret.

והיום ארוכה, *Et hodie longa.* Manus, id eſt anſa thuribuli hodie ſolito longior er ut brachio inniti poterat, atque inde Sacerdo magnus ſubſidium, oneri geſtando habe ret.

ל יום היה זהבה ירוק והיום ארום
In omni die aurum ejus viride erat, & hodie ruſu
Thuribulum quo ſingulis diebus odo incendebantur, ex auro viridi conſtab quod minus pretioſum erat, ſed pretio ſum tamen. Martial. lib. 12. Epigram. 15.

Miratur Scythicas virentis auri
Flammas Jupiter, & ſtupet ſuperbus
Regis delicias.

Se

Sed in die expiationis thuribulum rutilante auro coruſcabat, quod genus auri pretioſiſsimum & præſtantiſsimum fuit, & זהב פרוים, ut aiunt Talmudici, vocabatur, שדומה לדם הפרים, quia juvencorum ſanguinem ſpecie referebat. Quamvis veriſimilius videtur à nomine loci ſic vocari. Vide 2 Paralyp.3.6.

בכל יום מקריב פרס בשחרית ופרס בין הערבי'. *In omni die offerebat dimidiam libram mane, & dimidiam libram veſperi.* פרס tranſtuli *dimidiam libram.* Sic R. Solomon Jarchi. פרס חצי מנה. Maimonides ait pondus eſſe quinquaginta denariorum, פרס חצי המנה ר"ל משקל חמשים דינר, ſingulis nempe diebus libram unam ſuffimenti tenuis ſuper altare thymiamatum adolebant, cujus dimidiam partem mane, & dimidiam veſperi offerebant.

והיום מוסיף מלא חפניו, *Hodie plenum pugillum ſuum addebat.* Vide *Levit.*16.12.

והיום דקה מן הדקה, *Et hodie tenue ex tenui.* quomodo hoc fiebat diſcas ex Seder Maamadoth: פטום הקטורת כיצד שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה שלש שהיה מוסיף כהן גדול בערב יום הכפורים ומחזירן למכתשת ונוטל

ממנה מלא חפניו כדי לקים מצות דקה מן הדקה

Confectio ſuffimenti quomodo fit? ter centum ſexaginta & octo libræ erant in eo, ter centum ſexaginta & quinque juxta numerum dierum ſolis, tres ſacerdos magnus veſpera diei expiationis addebat, & redire fecit ad mortarium, & accepit ex illo plenitudinem pugillorum ſuorum, ut præſtaret mandatum tenue ex tenui.

ה בכל יום כהנים
עולין במזרחו של כבש
ויורדים במערבו והיום כהן
גדול עולה באמצע ויורד
באמצע רבי יהודה אומר
לעולם כהן גדול עולה
באמצ׳ ויורד באמצע בכל
יום כהן גדול מקדש ידיו
ורגליו מן הכיור והיום
מן הקיתון של זהב רבי
יהודה אומר לעולם כהן
גדול מקדש ידיו ורגליו מן
הקיתון של זהב׃

5. In omni die Sacerdotes gradus ascendeban ea parte qua orienti proxime jacebant, & deſcendebant qua occidentem ſpectabant, hodie Sacerdo magnus aſcendebat in medio & deſcendebat in medio. R. Jehuda dicit, ſemper Sacerdos magnus aſcendebat in medio, & deſcendebat in medio. I omni die Sacerdos magnu manus & pedes ſanctificabat labro æneo, hodi pollubro aureo. R. Jehud dicit, ſemper Sacerdo magnus manus & pede ſanctificabat pollubro aureo.

ו בכל יום היו שם

6. In omni die quatuor

ארבע מערכות והיום חמש
דברי רבי מאיר רבי יוסי
או' בכל יום שלש והיום
ארבע רבי יהודה אומר
בכל יום שתים והיום
שלש.

tuor erant ibi lignorum ordines, & hodie quinque verba R.Meir. R.Joſe dicit, in omni die tres, & hodie quatuor. R.Jehuda dicit, in omni die duo & hodie tres.

ANNOTATIONES.

והיום כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע, *Et hodie Sacerdos magnus aſcendebat in medio, & deſcendebat in medio.* Alia lectio. והיום עולים באמצע ויורדים באמצע, *& hodie aſcendebant in medio, & deſcendebant in medio.* Sed lectio prior à Gemaricis recepta eſt, qui hoc Sacerdoti magno honoris cauſa conceſſum eſſe affirmant.

בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום חמש וגו'. *In omni die quatuor ibi erant lignorum ordines, & hodie quinque &c.* מערכה apud Lexicographos generaliter *ſtruem, diſpoſitionem, ordinem* cujuſcunque rei ſignificat. ſed Talmudicis, ubi ad altare refertur, peculiarem habet ſignificationem, & *ordinem lignorum* denotat, quæ ſuper altare cremandis ſacrificiis, aut aliis miniſteriis peragendis imponuntur. juxta ſententiam R.Meir quinque erant hujuſmodi ordines in die expiationis. Primus erat, ut in Gemara explicatur, מערכה גדולה quo ſacrificium juge comburebant: Secundus erat מערכה שנייה של קטורת, unde prunas ſuffitui adolendo ſumpſerit. Tertius מערכה של קיום האש, quo primum ordinem reſtaurabant ſi ligna ejus defeciſſent. Quartus erat מערכה לאיברים ופדרין שלא נתעכלו מבערב cui, membra & omenta, quæ à ſacrificio veſpertino uſque ad ſequentem auroram non conſumebantur, impoſuerint. Quintus מערכה שמוסיפין בו ביום, unde Sacerdos magnus prunas ad ſuffiendum hauſerit, cum intravit ſanctum ſanctorum.

פרק ה Caput 5.

Suffimentum ad Sacerdotem magnum adductum. Modus pugillationis. De duplici velo. Quomodo Sacerdos magnus intravit ſanctum ſanctorum. Quomodo ſuffimentum adolevit. Quomodo exiit. De lapide fundationis. Templi luſtratio. Decurſus ſanguinis in torrentem Kedron. Quo ordine ſingula miniſteria peracta ſunt.

Deprompſerunt

הוציאו לו את הכף ואת המחתה וחפן מלא חפניו ונתן לתוך הכף הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו וכך היתה מדתה.

DEprompſerunt ei cupam thuribulumque: plenum pugillum ſuum accepit, & in cupam infudit, magnus juxta magnitudinem ſuam, & parvus juxta parvitatem; & ſic erat menſura.

ANNOTATIONES.

הוציאו לו את הכף, *Deprompſerunt ei cupam.* ex conclavi vaſorum; מלשכת הכלים ut aiit Gemara, ubi totus apparatus vaſarius occludebatur. Græci poſteriores σκευοφυλάκιον vocant: habuerunt enim & ipſi ſuis templis conclavia quibus calices & quicquid erat vaſariæ ſupellectilis cuſtodiebant. Codinus de ſtructura templi S. Sophiæ. ἔστι δὲ ὁ τόπος τῶν οἰκημάτων αὐτῆς, ὃν δέδωκεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν τὸ σκευοφυλάκιον ὅλον σὺν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Πέτρου. *Locus autem ædium ejus, quem dedit magnæ Eccleſiæ totum conclave vaſarium cum templo S. Petri continet.* Deprompſerunt autem cupam, ut ſuffimentum in ea in ſanctum ſanctorum deportaret, neque enim in thuribulum quo odores incendebantur injicere licebat antequam intra velum ingreſ-

- 1989

ſus eſſet, ut in primo capite habetur, ubi ſacerdotes dicuntur juramentum ab eo exegiſſe, ne Sadducæorum more adoleret.

ואת המחתה, *Thuribulumq;*. In thuribulo illo ſuffimentum non incendebatur, nam quod huic miniſterio deſtinatum erat in quarto atrii ſcamno relictum fuiſſe ſuperiori capite dictum. iſthoc verò thuribulum ſuffimento plenum erat, ipſumque è domo Abtines, non è conclavi vaſorum, deprompſerint, Gemara Babylonica. הוציאו בו כף ריקן מלשכת הכלים ומחתה גרושה של קטורת מלשכת בית אבטינם, *deprompſerunt ei cupam vacnam è conclavi vaſorum, & thuribulum plenum ſuffimento è conclavi domus Abtines*. Deprompſerunt autem thuribulum ſuffimento plenum, ut Sacerdos magnus pugillum ſuum impleret.

וחפן מלא חפניו, ad verbum, *Et pugillavit plenitudinem pugillorum ejus*. Inter omnia templi miniſteria hoc maximè difficile erat, & propterea pridie diei expiationis, ut ſuprà traditum eſt, Sacerdotem magnum in domum Abtines ducebant, ut ſingula quæ opus erant addiſceret. Modus verò pugillationis (ut cæteras eorum traditiones quæ in Gemara Babylonica recenſentur omittam) talis erat. חופה שלש אצבעותיו על פיסת ידו וקומץ ובמחבת ובמרחשת מוחק בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה, *Tribus digitis operuit volam, & pugillum accepit, & in craticulam, & in patellam abraſit pollice quod ſupra erat, & minimo digito quod infra.*

ונתן לתוך הכף, *Et in cupam infundebat.* Pugillum è thuribulo carpſerit, & in cupam infuderit, quia thuribulum ſuffimento plenum grave erat, nec ſecum commodè Sacerdos magnus in ſanctum ſanctorum deferre poterat.

הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, *Magnus juxta magnitudinem ſuam, & parvus juxta parvitatem ſuam.* Hoc indicat Miſchna, Sacerdotem magnum aliquando plus, aliquando minus carpſiſſe, prout pugillus illi major aut minor extiterit. nonnulli enim grandi ſtatura erant, quibus plerumque major erat pugillus; alii ſtatura humili, quibus minor.

וכך היתה מדותה, *Et ſic erat menſura.* Verba hæc variè exponuntur à Talmudicis. à quibuſdam referuntur ad cupam, וכך היתה מידתה כף ביום הכפורים, *& ſic erat menſura cupa in die expiationis.* quaſi cupa fuiſſet æqualis pugillo Sacerdotis magni, & ſingulis annis ad menſuram ejus facta. ſed in Toſiphoth contra hoc diſputatur; quia, ſi cupa non fuiſſet major pugillo ſacerdotis magni, ægrè abſtinuiſſet quin partem ſuffimenti diſſipaſſet. In Torath Cohanim verba hæc referuntur ad ſuffimentum, וכך היתה מידתה קטורת, *& ſic erat menſura ſuffimenti.* Et juxta hanc expoſitionem, innuit Miſchna, nullam fuiſſe ſtatam menſuram quæ pugilli quantitatem contineret, qua ſuffimentum è thuribulo carpſerit, ſed pugillum ipſum ſacerdotis magni, qui aliquando major, aliquando minor erat, menſuram ejus fuiſſe. atque hoc etiam in ſancto ſanctorum, ubi ſuffimentum è cupa denuo ſumpſerit, ut in thuribulum aureum funderet.

נטל את המחתה בימינו
ואת הכף בשמאלו היה
מהלך בהיכל עד שמגיע
לבין שתי הפרוכו' המבדילו'
בין הקדש ובין קדש הקדשי'
וביניהן אמה ר' יוסי אומר
לא היתה שם אלא פרוכת
אחת בלבד שנאמר והבדילה

Thuribulum dextra accepit, & cupam ſiniſtra: in ſanctuario ibat donec inter duo vela pervenerat, quæ inter ſanctum & ſanctum ſanctorum dividebant, & cubito inter ſe diſtabant. R. Joſe dicit, unum duntaxat erat velum; quia dicitur, & dividet velum vobis

הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים החיצונה הית' פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון מהל' ביניהן עד שמגיע לצפון הגיע לצפון הופך פניו לדרום מהלך לשמאלו עם הפרוכת עד שהוא מגיע לארון הגיע לארון נותן את המחתה בין שני הבדים צבר את הקטורת על גבי גחלים ונתמלא כל הבית כולו עשן יצא ובא לו בדרך בית כניסתו ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון ולא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל:

vobis inter ſanctum & ſanctum ſanctorum. exterius duplicatum erat à meridie, interius à ſeptentrione. ibat inter ea donec ad ſeptentrionem pervenerat; cum ad ſeptentrionem perveniſſet, facie in meridiem verſa, ſiniſtrorsùm ibat prope velum donec ad arcam pervenerat; cum ad arcam perveniſſet, thuribulum inter duos ejus vectes collocabat. ſuper prunas ſuffimentum congerebat, & tota domus repleta erat fumo. exibat retrorsùm, & brevem orationem in domo exteriori recitabat, nec diu orationi inſiſtebat, ne Iſraeli metum incuteret.

ANNOTATIONES.

נטל את המחתה בימינו ואת הכף בשמאלו, *Thuribulum dextra accepit, & cupam ſiniſtra.* Hæc non ſunt intelligenda de thuribulo quod ſuffimento plenum erat, ſed de thuribulo in ſcamno quarto, ſive areola quarta atrii relicto, quod quia gravius erat dextra, & cupam quia levior ſiniſtra manu ferebat.

רבי יוסי אומר לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, *Rabbi Joſe dicit, unum duntaxat erat velum.* In tabernaculo & in templo primo unum tantum erat velum, ſed in templo ſecundo duo fuiſſe vela, ſecus quàm ſentit Rabbi Joſe, ſtatuit Gemara Babylonica. cujus rei ratio hæc erat, quod in templo primo paries erat intergerinus, cubitum latus, qui adytum à domo exteriori ſeparabat. cujus ſanctitas cum ambigua controverſaque erat, nec ſcirent qui templum ſecundum extruxerint, an ad adytum an ad domum exteriorem pertineret, ſpatium intergerini parietis vacuum reliquerint, & utrinque ei velum appenderint, ut quocunque eventu errorem poterant eluctari. Gemara Babylonica. שפיר קאמר להו רבי יוסי לרבנן ורבנן אמרי לך הני מילי במשכן אבל במקדש שני כיון דלא הואי אמה טרקסין ובמקדש ראשון הוא דהואי ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתיה, אי כל פנים אי כל חוץ ועבוד שתי פרכות Vide etiam Bartenoram ad codicem Middoth cap.4.num.7.

ונתמלא כל הבית כולו עשן, *Et tota domus repleta* *plena erat fumo.* Fumus qui à ſuffimento incenſo in die expiationis aſcendebat, in ſacra Scriptura *nubes* vocatur, *Levit.16.2. Quia in nube conſpiciar ſupra propitiatorium.* Fumum nubem vocari aliàs quoque non eſt inuſitatum. Virgilius Æneid.3.

Horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumq́ atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favillâ.

יצא ובא לו בדרך בית כניסתו. Ad verbum, *Exibat, & ibat ſibi in via domus introitus ejus.* Senſus eſt, exibat ea via & eo modo quo intrabat, facie ſcilicet in meridiem versâ, retrorsùm enim inceſsit cum exiit, ne in ſanctum ſanctorum terga verteret. Sic verba hæc explicat Maimonides ad præſentem Miſchnam. היה יוצא אחורנית ופניו כלפי קדשי הקדשים ואחריו אל הפתח. Sic etiam è templo exibant cæteri ſacerdotes cum miniſterium abſolviſſent, & Levitæ cum è ſuggeſto populo benedixiſſent, & ſtationarii etiam qui אנשי מעמדות vocabantur, qui ſacrificiis adſtabant quæ totius populi nomine fiebant.

שלא להבעית את ישראל, *Ne Iſraeli metum incuteret.* Solebant ſacerdotes exitum ad populum maturare, ne ipſos in ſancto ſanctorum mortuos eſſe ſuſpicarentur, & inde metu percellerentur. Multi enim, ut ait Maimonides, morte mulctati ſunt, quod modò indebito adoleviſſent. Vide *Levit.* 16.13.

ב משניטל הארון אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת גבוהה מן הארץ שלש אצבעות ועליה היה נותן:	2. *Ex quo abducta eſt arca, lapis ibi erat à diebus priorum Prophetarum, & lapis fundationis fuit vocatus ; altus è terra tribus digitis, & ſuper ipſum thuribulum collocabat.*

ANNOTATIONES.

משניטל הארון, *Ex quo abducta eſt arca.* Quinque erant quæ primi templi dignitatem maximè auxerunt, & ſecundo defuerunt, *viz.* Arca propitiatorii, Cherubim, ignis cœlitùs demiſſus, præſentia Spiritus ſancti, Urim & Thummim. Incertum autem eſt quò delata fuerit arca, aut ubi delituerit: Talmudici tradunt in Babylona cum reliquis templi ornamentis fuiſſe portatam, alii dicunt, Jeremiam prophetam templo abſtuliſſe, eamque in monte Nebo ſpelunca quadam occultaſſe, nec ea de re quempiam ſcire hilum voluiſſe. Gorionides lib. 1. cap. 17. והארון איננו כי לקחו ירמיהו הנביא עם כל היריעות אשר עשה משה עבד יי במדבר וישם אותם בהר נבו וימצא שם מערה ויבאם בתוכה ויקרבו הכהנים אשר היו בימים ההם אחרי הנביא להכיר את המקום ויבט ירמיהו אחריו וירא אותם ויקצוף וישבע לאמר כי לא ידע האדם ולא ידע המקום עד בואי אני ואליהו הנביא עבד יי אז נשיב את הארון אל מקומו אל קודש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים, *Arca autem non aderat, quia abſtulerat eam Jeremias propheta unà cum omnibus Curtinis quas fecerat Moſes ſervus domini in deſerto, & poſuit eas in monte Nebo, ubi invenit ſpeluncam in cujus concavitatem poſuit eas, cumque ſequerentur ſacerdotes qui fuerunt in diebus illis prophetam, ut adverterent locum, reſpiciens Jeremias poſt ſe & videns eas, iratus juravit dicens: Non ſciet homo, neque cognoſcetur locus donec venero ego, & Elias propheta, famulus domini: tunc reſtituemus arcam in locum ſuum intra ſanctum ſanctorum ſubter alas Cherubim.* Vide 2 Macchab. 2.

אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת, *Lapis ibi erat à diebus priorum prophetarum, & lapis fundationis fuit vocatus.* Ridicula ſunt quæ de lapide fundationis tam in Gemara quàm apud alios authores narrantur.

II - 1989

tur. Tradunt enim Rabbini Deum lapidem iſtum in medio mundi, ſive terræ centro collocaſſe. unde nonnulli aiunt lapidem fundationis vocari, quia inferius mundi firmamentum, & fundamentum fuerit: quo neſcio an unquam quicquam craſsius excuderint magiſtri. mundus enim (ut cætera taceam quæ contra tam illepidum figmentum ratio facilè cuivis ſuggerat) ſuis partibus li bratus, iiſdemque tanquam firmiſsimis co lumnis innixus, fundamento nullo ege alii dicunt vocari lapidem fundationis, qui cætera ex ipſo tanquam ex prima materia ſe primo fundamento creata ſunt, quemadmodum piſces ex mari, & homo ex terra creatus dicitur. Rabbini forte à Græcis anſam arripuerint fingendi putidiſsimum ho commentum, qui homines ex lapidibus Deucalione & Pyrrha projectis procreato eſſe fabulantur, inde ipſis λᾶος *popul* quia humanum genus ἐκ τῶν λάων *ex lapidibus* ſuam originem traxerit. Euſtathius in i. Iliad. ὁ δὲ μῦθος μετὰ τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν καὶ τὴν ἐκεῖθεν λειπανθρωπίας κελευσθῆναι φησὶ τὸν Δευκαλίωνα, θῦσαι μὲν διὰ φυξίῳ προστάττει τὰ κατὰ τὸν πα

ναοσι

νασσὸν μέρη. εἰς ἀέρα δὲ λάας ἤγουν λίθους ἀφιέναι ὑπὲρ κεφαλῆς· τοὺς μὲν, αὐτόν· τοὺς δὲ, τὴν γυναῖκα Πύῤῥαν. ἣν Ἡσίοδος πρώτην γυναῖκα φησί. καὶ πάντας ζῶντας τοὺς λίθους, εἰς ἀνθρώπους μεταπεσεῖν, ζωωθέντας, καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι λαούς. *Refert fabula, poſt aquarum diluvium, quod temporibus Deucalionis acciderit, & hominum paucitatem exinde ortam, juſſiſſe Deucalionem, ut Jovi Averrunco circa partes Parnaſſo finitimas ſacrificaretur. ipſumque una cum uxore Pyrrha & filia Pandora, quam Heſiodus primam eſſe fœminam ait, Lapides ſupra caput in aerem jactâſſe, omneſq; iſtos lapides vitales factos, & in homines mutatos eſſe. & exinde* λαοὺς *vocari.* A Græcis fabula hæc ad Latinos quoque pervenerit. Virgilius lib. 1. Georgic.

Continuò has leges, æternaq; fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus.

Vide & Ovidium lib. 1. Metamorph. qui rem fuſiùs perſequitur. Græcam hanc fabulam occaſionem dediſſe Rabbinis comminiſcendi tam audax & protervum mendacium non eſt improbabile. Addunt inſuper nonnulli lapidem hunc eundem fuiſſe quem unxit & conſecravit Jacob; quod licèt fabuloſum videatur, inter Judæos tamen, traditionibus Rabbinorum nimis addictos, puto olim receptum fuiſſe. Certè poſt excidium templi lapis viſendus eo nomine peregrinantibus oſtendebatur. Poſtquam verò à Muſlimis urbs Hieroſolyma capta eſt, Omar eorum Imperator ad extremum eju templum extruxit. Elmacinus lib.1.cap. Hiſt.Sar. قال عمر رضي الله عنه للبطريرك رني موضعا ابني فيه مسجدا قال له لبطريرك عن الصخرة التي كلم الله يعقوب عليها. *Tum dixit Omar fœlicis memoriæ ad Patriarcham, Oſtende mihi locum, ædificabo templum in ipſo. dixit ei Patriarcha de lapide ad quem locutus eſt Dominus cum Jacob* Tæderet Lectorem ſi ſingula referre velim quæ Rabbini de lapide fundationis dixerint dicam an delirarint, quomodò nimirum in templum à Solomone inductus ſit, quomodo nomen tetragrammaton ei inſculptum, & cætera quæ nimis inſcitè finxerint. nec operæ pretium foret iſta recenſere, cum lapis iſthic non videtur ob aliam cauſam in templo collocatus, niſi ut miniſterio ſacro inſerviret.

viret, quod in gentilium quoque templis olim uſitatum fuit. Apollonius Rhodius lib. 2. Argonaut. de templo Martis loquens.

ἔνδω ἢ μέλας λίθος ἠρήρειστο
Ἱερὸς, ᾧ πότε πᾶσαι ἀμάζονες εὐχετόωντο.

erat autem intus niger defixus lapis
Sacer, ad quem omnes aliquando Amazones vota nuncupabant.

ג נטל את הדם ממי שהיה ממרס בו נכנם למקום שנכנם ועמר במקום שעמר הזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה ולא היה מתכוין להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף וכך היה סונה אחת אחת ואחת אחת ושתים אחת ושלש אחת וארבע אח׳ וחמש אחת ושש אחת ושבע יצא והניחו על כן הוהב שהיה בהיכל:

3. *Sanguinem à miſcente ſumebat. intrabat in locum quem intrabat, ſtabatque in loco quo ſtabat, & ſpargebat ex illo, ſemel ſurſum & ſepties deorſum, nec intuebatur ad ſpargendum ſurſum aut deorſum, ſed quaſi flagellator: & ſic numerabat, ſemel. ſemel, & ſemel. ſemel, & bis. ſemel, & ter. ſemel, & quater. ſemel, & quinquies. ſemel, & ſexies. ſemel, & ſepties. Exibat & ſuper columnam auream quæ erat in ſanctuario collocabat.*

ד הביאו לו את השעיר

4 *Hircum ei adducebant,*

II - 1989

שחטו וקבל במזרק את
דמו נכנס למקום שנכנס
ועמד במקום שעמד והזה
ממנו אחת למעלה ושבע
למטה ולא היה מתכוין
להזות לא למעלה ולא
למטה אלא כמצליף וכך
היה מונה אחת אחת
ואחת אחת ושתים וכו'
יצא והניחו על כן השני
שהיה בהיכל רבי יהודה
אומר לא היה שם אלא
כן אחד בלבד.

bant, mactabat eum, pateraque excipiebat ſanguinem, intrabat in locum quem intrabat, ſtabatque in loco quo ſtabat, & ſpargebat ex illo, ſemel ſurſum, & ſepties deorſum, nec intuebatur ad ſpargendum ſurſum aut deorſum, ſed quaſi flagellator. & ſic numerabat, ſemel. ſemel, & ſemel. ſemel, & bis. &c. exibat, & ſuper columnam ſecundam quæ erat in ſanctuario collocabat. R. Jehuda dicit, non erat ibi niſi una tantum columna.

ANNOTATIONES.

נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמד, *Intrabat in locum quem intrabat, ſtabatque in loco quo ſtabat.* Hoc vult Miſchna, intrâſſe Sacerdotem magnum ad ſpargendum ſanguinem in locum quem priùs intrâſſet ad ſuffimentum adolendum, id eſt, in ſanctum ſanctorum: & ſtetiſſe in loco quo priùs ſtetiſſet, id eſt, inter vectes arcæ.

והזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה, *Et ſpargebat ex illo, ſemel ſurſum & ſepties deorſum.* Hoc eſt quod mandavit Deus *Levit.* 16.14. *Tolletq́ de ſanguine vituli & aſperget digito ſuo contra faciem propitiatorii ad orientem, & coram propitiatorio aſperget ſeptem vicibus de ſanguine digito ſuo.* Omnia ſiquidem Deus ſub veteri lege ſanguine purgari voluit. ut ſanguis victimarum ſanguinis Chriſti typus eſſet. Vide *Epiſtolam S. Pauli ad Hebræos, cap.* 9. 19, 20, 21, 22. Habuerunt etiam Gentiles ſuas expiationes quæ non ſanguine quidem ſed aliis rebus fiebant: interdum ſulphure & igne. Lucianus in Philopſ. ἐς γὰρ τὸν ἀγρὸν ἐλθὼν, ἕωθεν ἐπειπὼν ἱερατικά τινα ἐκ βίβλου παλαιᾶς ὀνόματα ἑπτὰ, θείῳ, καὶ δᾳδὶ καθαγνίσας τὸν τόπον, περιελθὼν ἐς τρὶς, ἐξήλασεν ὅσα ἦν ἑρπετὰ ἐντὸς τῶν ὅρων. *In agrum mane profectus, cum ſeptem quædam ſacra nomina ex vetuſto libro recitâſſet, ſulphure, & face locum expians, ter ſe in gyrum vertens, ſerpentes omnes qui in ea erant regione adduxit.* Interdum ſulphure, & igne, & ovo. Apul. lib. 11. Metamor. *Ibidem ſimulachris ritè diſpoſitis, navem faberrimè factam, picturis miris Ægyptiorum circumſecus variegatam. Summus Sacerdos tedâ lucidâ, & ovo, & ſulphure, ſolenniſſimas preces de caſto præfatus ore, quam puriſſimè purificatam, deæ nuncupavit, dedicavitq́.*

- 1989

Alia etiam erant quibus expiationes fieri ſolebant, ſed ea nunc brevitatis ſtudioſus prætereo ac relinquo.

ולא היה מתכון להזות לא למעלה ולא למטה. *Nec intuebatur ad ſpargendum ſurſum aut deorſum.* Non intuebatur in propitiatorium; neque enim opus erat, cum ſanguis, ut in Gemara traditur, in terram lapſus ſit, & ad propitiatorium non pervenerit. Bartenora. ולא היה מתכון להזות לא למעלה שתהא אחת למעלה בחוד של כפור' העליון והשבע למטה מאמצעה שהרי לא על הכפורת נוגעים אלא לארץ נופלים. *Non intuebatur ad ſpargendum, non ſurſum ut eſſet ſparſio una ſurſum in faſtigio propitiatorii, & ſeptem deorſum à medio ejus, quia ſupra propitiatorium non pervenerint, ſed in terram deciderint.* Si hæc vera ſunt, vitioſa eſt verſio Anglicana, Levit.16.14. qua aſſeritur juſsiſſe Deum ut Sacerdos magnus ipſum propitiatorium ſanguine tingeret. **And he ſhall take of the blood of the bullock and ſprinkle it with his finger upon the mercy-ſeat Eaſt-ward.** Et nova etiam verſio Belgica, **Ende hy ſal van het bloede des varren nemen, ende ſal met ſijnen vinger op het verſoen-deckſel ooſtwaert ſprengen.** Utrique verſioni repugnabat praxis Judæorum ſi quidem Talmudici vera narrant. Joſephus lib. 3. c. 10. antiq. Judaic. affirmat Sacerdotem magnum ſepties pavimentum totieſque tectum tabernaculi digito ſparſiſſe, nulla arcæ aut propitiatorii factâ mentione, qui licèt in hoc à Talmudicis diſſentit, quòd ille ſepties, hi ſemel tantum ſurſum ſparſiſſe Pontificem affirment; in hoc tamen cum illis convenit, quòd ſanguis ad propitiatorium non pervenerit.

אלא כמצליף, *Sed quaſi flagellator.* מצליף in Gemara explicatur per מנגדנא quod Syriacum verbum eſt, & *tortorem* ſeu *flagellatorem* ſignificat. Mat 18. 34. ܘܪܓܙ ܡܪܗ ܘܐܫܠܡܗ ܠܡܢܓܕܢܐ *Et iratus eſt Dominus ejus eumq́; tradidit tortoribus.* Modus autem flagellandi apud Hebræos talis erat; Miniſter publicus reum flagris cæſurus, eum columnæ alligatum pectore nudavit. ponè verberonem lapis erat, quo lictor innixus, lorum bubulum manu tenebat, quo reum feriebat; non ſolebat autem primam plagam humeris, & ſecundam lumbis inferre, ſed ab humeris orſus gradatim deſcendit, & ordine plagas inflixit. unde ex ſententia R. Solomonis innuit Miſchna, non proſpexiſſe Sacerdotem magnum ut primâ vice ſurſum ſpargeret, & ſecundâ de-

MI - 1989

orſum, & tertiâ ſurſum denuò, & ſic deinceps ſine ordine, ſed ita ſparſiſſe ut lictor ſolet reos verberare, ut eſſet ſtructa ſeries, & veluti textus ordo ſparſionum, ita ut ſecund ſub prima, & tertia ſub ſecunda, & quart ſub tertia, & ſic deinceps ſingulæ ordine fierent. In Toſepoth verò dicitur non neceſſ eſſe ut ſingulæ ſparſiones ordine fierent, ſe Sacerdotem magnum infernè dorſum manus collocâſſe cum ſurſum ſpargeret, & ſupernè elevâſſe cum deorſum, quemadmodum flagellator ſolet manum elevare & deprimere cum ſontes plectit. & hoc mod etiam in Gemara explicatur.

וכך היה מונה אחת אחת ואחת וג', *Et ſic numerabat, ſemel. ſemel, & ſemel. &c.* Octo ſparſiones iſtas Sacerdos magnus ordine no numeravit, ſed primam quæ ſurſum fieba iteravit, ne fortè erraret, & inter ſeptem, qu deorſum fiebant, æſtimaret. Maimonide ות מחזיר פעמיו' מלה אחת כדי שלא יטעה במנין היה מונה ההזאה הראשונה מכלל שבע של מטה *Iteravit aliquoties dictionem* אחת, *ne in numer erraret, & ſparſionem primam inter ſeptem quæ deorſum fiebant numeraret.*

יצא והניחו על כן הזהב שהיה בהיכל, *Exiba*

&

& ſuper columnam auream quæ erat in ſanctuario collocabat. כן *baſis* eſt, aut *columna* qua aliquid ſuſtentatur; inde Græcis κίων & κιόνιον. hoc in loco *columnam vacuam* ſignificare, quivis facilè animadvértat. Puto autem columnam hanc auream vocari, nòn quòd ex auro conſtabat, ſed propter operis præſtantiam, vel quia purpurea erat, & auri ſpeciem referebat: ſic etiam Pindarus columnas pretioſas χρυσέας κίονας nominat, Olymp. Od. 6. Certè R. Aſcher lapideam fuiſſe columnam aiit. יצא והניח המזרק של הדם על אבן שהיה בהיכל, *Exibat & pateram ſanguinis iſtius ſuper lapidem qui erat in ſanctuario collocabat.* Et hoc quidem Hebræis uſitatum eſt, ut quicquid pretioſum ſit, aut ad colorem, & ſimilitudinem auri effictum, aureum vocent. ut בגדי זהב quod habes in ſuperioribus. & גלת הזהב *Eccleſ.* 12. 6. & ſimilia. quod etiam Græco & Latino ſermone tritum eſt.

הביאוהו לו את השעיר, *Hircum ei adducebant.* Vide Levit. 16. 15.

רבי יהודה אומר לא היה שם אלא כן אחד בלבד, *Rabbi Jehuda dicit, non erat ibi niſi una tantum columna.* Gemara Babylonica. רבי יהודה אומר לא היו שם אלא כן אחד בלבד תרי מאי טעמא

- 1989

לא משום דמחלפי ונעביד תרי וליכתוב עלוה הו דפר
והי דשעיר, *Rabbi Jehuda dicit, non erat ibi niſi una tantum columna. quanam eſt ratio quòd non erant duæ? quia mutaret, ſi duæ fuiſſent, & ſcriberetur ſuper ipſas, hæc Juvenci* columna eſt, *& hæc Hirci.* Senſus eſt, ſi duæ fuiſſent columnæ, licèt ſuis inſcriptionibus notatæ, poterat tamen Sacerdos magnus in miniſterio errare, & mutare ſanguines. quia ſi ſanguinem Juvenci ſuper columnam hircino ſanguini deſtinatam ex incogitantia collocaret, exinde facilè decipi poterat. ſi verò una tantum fuiſſet columna, omnis errandi via occluderetur, cum neceſſe eſſet ut ſanguinem juvenci tolleret, priuſquàm ſanguinem hirci deponeret. Sed non ſtatuitur, juxta ſententiam R. Jehuda.

נטל דם הפר והניח דם
השעיר והזה ממנו על
הפרוכת שכנגד הארון
מבחוץ אחת למעלה ושבע
למטה ולא היה מתכוון
וכו' וכך היה מונה וכו'
נטל דם השעיר והניח
דם הפר והזה ממנו על
הפרוכת שכנגד הארון

Sumebat ſanguinem juvenci, hircique ſanguinem demittebat, ſpargebat ex illo juxta velum quod contra arcam erat extrinſecus, ſemel ſurſum, & ſepties deorſum, nec intuebatur &c. & ſic numerabat &c. ſumebat ſanguinem hirci, & juvenci ſanguinem demittebat, ſpargebat ex illo juxta

velum

UMI - 198

מבחוץ אחת למעלה וה׳ למטה וכו׳.

velum quod contra arcam erat extrinſecus, ſemel ſurſum, & ſepties deorſum &c.

ANNOTATIONES.

נטל ודם הפר, *Sumebat ſanguinem juvenci.* Poſtquam ſanctum ſanctorum debito ritu expiaſſet, ſanguinem juvenci, & poſtea ſanguinem hirci denuò ſumpſerit, ut tabernaculum conventus expiaret; quia dicitur *Levit.16.16. & ſic faciet tabernaculo conventus.*

והזה ממנו על הפרוכת, *Et ſpargebat ex illo juxta velum.* Locus quo ſanguinem in tabernaculo conventus ſparſerit, prope velum erat; ideò על הפרוכת transtuli *juxta velum*, non *ſuper velum.* Sanguis enim ut in Gemara traditur velum non attigerit. תנא כשהוא מזה אינו מזה על הפרוכת אלא כנגד הפרוכת.

שכנגד הארון מבחוץ, *Quod contra arcam erat exſecus.* Sancto ſanctorum duo vela expanſa fuiſſe in templo ſecundo, priùs dictum. ſanguinem verò ſparſerit propè velum exterius quòd adytum à ſanctuario diſparabat. erat etiam & aliud velum exterius circa

- 1989

ingreſſum ſanctuarii, quale erat in tabernaculo, & ſubintrantibus ſacerdotibus acceſſum præbebat. Vide Philon. Jud. lib. de victimis. & etiam lib. de victimas offerentibus. & Joſeph. lib. 3. cap.5. Antiq.

עירה דם הפר לתוך דם השעיר ונתן את המלא בריקן:

ה ויצא אל המזבח אשר לפני ה' זה מזבח הזהב התחיל מחטא ויורד מהיכן הוא מתחיל מקרן מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית דרומית מזרחית מקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון משם היה גומר על מזבח הפנימי רבי אליעזר אומר במקומו היה עומד ומחטא ועל כולן היה נותן מלמטה למעלה חוץ מזו שהיתה לפניו שעליה היה נותן מלמעלה למטה:

Sanguinem juvenci in ſanguinem hirci effundebat, & pateram plenam in vacuam remittebat.

5. *Et exibat ad Altare quod erat coram Domino, hoc erat Altare aureum; incipiebat, mundabat, & deſcendebat. unde incipiebat? à cornu orientali aquilonori, aquilonari occidentali, occidentali meridionali, meridionali orientali. loco quo incipiebat cum hoſtiam pro peccato offerebat in altari exteriori, eodem, in altari interiori finiebat. R. Eliazar dicit, in loco ſuo ſtabat & mundabat. & dabat ſuper ſingula manum ſupernè elevans, excepto eo ſolo quod ei à fronte erat, quia ſuper illud dabat manum infernè collocans.*

ANNOTAT.

ANNOTATIONES.

עירה דם הפר לתוך דם השער, *Sanguinem juvenci in ſanguinem hirci effundebat.* Cum ad mundandum altare perrexit, ſanguines permiſcuit; nam ut bis ambiret altare, & ſanguinem juvenci, hircique, ſeorſim cornibus ejus imponeret, non erat ei injunctum. Vide *Levit.*16.18.

ונתן את המלא בריקן, *Et pateram plenam in vacuam remittebat.* Hoc innuit Miſchna, ſacerdotem magnum ſanguines ex uno vaſe in aliud ſæpe effudiſſe, ut commodè permiſcerentur.

ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳, *Et exibat ad altare quod erat coram Domino.* Poſtquam ſanguines miſcuiſſet, altare quod erat coram Domino, hoc eſt altare thymiamatum, expiabat. Præcepit enim Deus *Levit.*16.18. ut ſanguinem cornibus ejus imponeret. & ſi hoc omiſiſſet, aut quicquam aliud quod ad ſparſionem ſanguinis ſpectabat, totum opus, ut in Sebachim dicitur, irritum fuiſſet. nec delicta populi expiaſſet. Sebachim cap. 5.
פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול
דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על בין הבדי;
ועל

ועל הפרוכ' ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהם מעכבת.

התחיל מחטא ויורד, *Incipiebat, mundabat, & deſcendebat.* Senſus eſt, manum ſupernè elevabat uſque ad ſummitatem cornu, ſanguinemque ei impoſuit, incipiendo à ſummo ejus vertice, & deſcendendo uſque ad imum, id eſt, dabat מלמעלה למטה, non autem manum infernè collocabat, incipiendo ab imo, & ſic ſurſum aſcendendo uſque ad ſummitatem, id eſt, non dabat מלמטה למעלה. deſcendebat autem hoc modo, nè veſtes inquinaret. nam ſi incepiſſet ab imo, & aſcendiſſet, ſanguis deorſum per brachium currens lineæ tunicæ manicas fædaſſet. Barteno. היה נותן מתנה מלמעלה למטה שאם יתן ממטה למעלה בקרן שלפניו הדם זב לתוך בית יד שלו ומטנף את בגדיו.

מהיכן הוא מתחיל מקרן מזרחית צפונית וגו', *Unde incipiebat? à cornu orientali aquilonari &c.* Senſus eſt, circumibat altare incipiendo à cornu orientali vergente ad aquilonem, & inde pergebat ad cornu aquilonare quod occidente claudebatur, ibat deinceps ad cornu occidentale quod propendebat ad meridiem, & poſtremo cornu meridionale petebat quod verſus orientem porrigebatur. & ſingulis cornibus, ut eis propiùs acceſsit, ſanguinem prædicto modo impoſuit.

ממקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון משם היה גומר על מזבח הפנימי, *Loco quo incipiebat cum hoſtiam pro peccato offerebat, in altari exteriori: eodem, in altari interiori finiebat.* Incepiſſe à cornu meridionali orientali, cum ſacrificium pro peccatis offerebat, habes in codice Sebachim ubi modus imponendi ſanguinem ſuper cornua altaris in iſtis ſacrificiis deſcribitur. Vide Sebachim cap. 5. num. 3.

ועל כולן היה נותן מלמטה למעלה חוץ מזו שהיתה לפניו שעליה היה נותן מלמעלה למטה, *Et dabat ſuper ſingula manum ſupernè elevans excepto eo ſolo, quod ei à fronte erat, quia ſuper illud dabat manum infernè collocans.* Quis ſit horum verborum ſenſus, videas ex iis quæ paulò ſupra annotavimus ad verba illa, התחיל מחטא ויורד. non ſtatuitur autem juxta ſententiam R. Eliazaris.

ו. הזה על טהרו של מזבח שבע פעמים ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח

6. Super locum mundum altaris ſpargebat ſepties, reliquiaſque ſanguinis in limbum occidentalem altaris exterioris fundebat.

החיצון ושל מזבח החיצון
היה שופך אל יסוד דרומי
אלו ואלו מתערבין באמה
ויוצאין לנחל קדרון
ונמכרין לגננין לזבל
ומועלין בהן.

debat. reliquias verò ſanguinis altaris exterioris fundebat in lembum ejus meridionalem. in foſſa autem miſcebantur, & currebant in torrentem Kedron, & ſtercorandis hortis olitoribus vendebantur, & oblationem tranſgreſſionis perſolvere tenebantur in illis.

ANNOTATIONES.

הזה על טהרו של מזבח, *Super locum mundum altaris ſpargebat.* Obſervavit locum hunc Buxtorfius in dictione טהר, & tranſtulit, *Super medium altaris ſpargebat.* quod ſanè vitioſum eſt: licèt enim initio Gemaræ ita verba hæc à Rabba Bar Shila explicantur, idem tamen poſteà ſententiam retractavit, & cæteris Talmudicis conſentit, qui per טהרו של מזבח *locum mundum altaris* intelligunt. מקום המגולה *locum patentem & detectum*, id eſt, locum terſum & nitidum, & ab omni cinere & pulvere expurgatum. abſtulit enim pulverem & prunas Sacerdos magnus & ſordes omnes ab altari deterſit, & tum in loco iſto detecto ſanguinem ſparſit. & juxta Talmudi-

corum

eorum ſententiam hoc eſt quod præcepit Deus *Lev.*16.19. וטהרו וקדשו, *& mundabit illud, & ſanctificabit illud.* Deinde non ſparſiſſe ſuper medium altaris ſed propè cornua, in loco nimirum ubi finiebat, cum ſanguinem impoſuiſſet, ab iiſdem traditur. Verba Gemaræ adjiciam, quæ licèt (ut ubique fere) obſcura ſunt, ex his tamen quæ diximus, facile intelligantur. מאי טהרו אמר רבה בר רב שילא פלגיה דמזבח כדאמרי אינשי טהר טיהרא והוי פלגיה דיומא מיתיבי כשהו' מזה אינו מזה לא על גבי האפר ולא על גבי הגחלים אלא חותה גחלים אילך ואילך ומזה אלא אמר רבה בר רב שילא על גלוייה דמזבח מכתיב לעצם השמים לטוהר תניא חנניא אומר בצד צפוני הוא נותן רבי יוסי אומר בצד דרומי הוא נותן במאי קמיפלגי מס" פיתחא בדרום קאי ומס" פיתחא בצפון קאי דכע" מיהא היכא דגמרן מתנ'ו וקרנ'ו התם יהיב על גגו. מט' אמר קרא וטהרו וקדשו מקום שקדשו שם טיהרו *Quid eſt* טוהרו *? Dixit Rabba bar rab Shila, medium altaris. Sic enim loquuntur homines* טהר טיהרא, *id eſt, medium diei. objiciebant ei, cum ſparſerit non ſparſerit ſuper cinerem neque ſuper prunas, ſed prunas accepit hinc inde, & ſparſerit. tum dixit Rabba bar rab Shila, ſuper detectionem altaris, ſicut ſcribitur,* כעצם השמים לטוהר. *Trad. Chanina dicit, in parte aquilonari ſparſerit, R. Joſe dicit, in parte meridionali ſparſerit. quibus rationibus ducti ſic diſſentiunt ? Dominus*

minus conjicit, quòd introitus ei erat à meridie. & Dominus conjicit, quòd introitus ei erat ab Aquilone. ex hoc rem colligunt ubi finiebat, cum ſanguinem cornibus altaris impoſuiſſet, ibi ſuper tectum ejus dedit. Quæ eſt ratio? dicit Scriptura, & mundabit illud & ſanctificabit illud. in loco quo ſanctificavit illud, ibi mundavit illud. Ex his ſatis apparet Rabbam ſolutionem quâ טהרו של מזבח *medium altaris* expoſuerat rejeciſſe, aliamque ſolutionem dediſſe. Eſtque dictio אלא retractatæ ſententiæ nota. Vide Halicoth olam tract.2.cap.2.

ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון, *Reliquias verò ſanguinis in lembum occidentalem altaris exterioris fundebat.* Juſsit Deus non uno in loco, ut quicquid ſanguinis ſuperfuturum eſſet, poſt factam expiationem, ad baſim altaris exterioris, quod in atrio erat, effunderetur. Colligunt autem Talmudici ſanguinem ad partem occidentalem effuſum, quia dicitur *Levit.4.7. Et totum ſanguinem juvenci effundet ad fundamentum altaris holocauſtorum quod eſt ad oſtium tabernaculi conventus.* Fundamentum altaris quod erat ad oſtium tabernaculi conventus, pars occidentalis altaris erat, quia tabernaculum conventus, ut aiunt Rabbini, erat in occidente. Vide Gemaram ad cap.5.Sebachim, ad num.1.

אלו ואלו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון, Ad verbum, *Iſti, & iſti in foſſa miſcebantur, & currebant in torrentem Kedron.* Iſti, & iſti, id eſt, ſanguines interiores & exteriores miſcebantur. Duo enim foramina erant in baſi altaris, inſtar duarum narium exilium, ut in Middoth traditur, ex quibus utrique ſanguines in foſſam ſubterraneam cadentes, ſimul in torrentem Kedron ferebantur. Vide codicem Middoth cap.3. & Annotationes clariſsimi viri Conſtantini l'Empereur ad eundem.

ונמכרין לגננין לזבל ומועלין בהן, *Et ſtercorandis hortis olitoribus vendebantur, & oblationem tranſgreſsionis perſolvere tenebantur in illis.* מעל apud Lexicographos ſignificat *prævaricari,* aut *fructum & commodum è re ſacra iniquè accipere,* ſed hoc loco peculiariter מועלין dicuntur, *qui oblationem tranſgreſsionis perſolvere tenentur*; quo ſenſu in toto codice Meila, atque etiam paſsim alibi in Talmude, verbum occurrit. Maimonides ad cap.1. codicis Meila. ואינו צריך לבאר לך שכל מקום שאומרי' מועלין כונתן שהנהנ' מאותו דבר חייב קרבן מעילה ובכל מקום שאומרי' אין מועלין כונתן שהנהנ' ממנו ואפילו יותר משוה פרוטה אינו חייב קרבן מעילה ובכל מקום שנאמר לא נהנין ולא

מועלין ענינו שאינו מותר ליהנו׳ באותו דבר להדיוט, והנהנה אין חייב קרבן מעילות, *Non opus eſt explicare, quod quocunque loco dicunt* מועלין *intentio eorum eſt, quòd quiſquis lucrum capit ex eare tenetur oblationem tranſgreſſionis perſolvere : & quocunque loco dicunt* אין מועלין *intentio eorum eſt, quòd quiſquis lucrum capit ex eare, tametſi plus ſit quàm quantum æquivalet pruta, non tenetur oblationem tranſgreſſionis perſolvere : & quocunque loco dicitur* לא נהנין ולא מועלין, *ſenſus ejus eſt, Laico non licere, ut ex eare lucrum capiat : ſi tamen lucrum capiat, oblationem tranſgreſſionis perſolvere non teneri.* Sanguis autem iſte à Tribunis ærarii, & rei quæſtuariæ præpoſitis vendebatur, nec oblationem tranſgreſſionis perſolvere tenebantur, antequàm ſanguis eſſet in torrentem Kedron devolutus. Meila capit. 3. num. 3.
הדם בתחלה אין מועלין בו יצא לנחל קדרון מועלין
ם

ו כל מעשה יום הכפורים האמור על הסדר אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה כלום. הקדים דם השעיר לדם הפר, יחזור ויזה מדם השעיר לאחר דם הפר. ואם עד שלא גמר את המתנו׳ שבפנים נשפך הדם יביא

7. *In omni opere, quod ordine dicto in die expiationis fiebat, ſi quod ſocium ſuum anteverterit, nihil fecit. Si ſanguis hirci ſanguinem juvenci anteverterit, redibit, & ſanguinem hirci ſparget poſt ſanguinem juvenci. & ſi funditur ſanguis antequàm finem ſpargendi*

דם אחר וחוזר ויזה
בתחלה מבפנים וכן בהיכל
וכן במזבח הזהב שכולן
כפרה בפני עצמן רבי אלעזר
ורבי שמעון אומרים
ממקום שפסק משם הוא
מתחיל.

ſpargendi interius fecerit, adducet alium ſanguinem, & redibit ſpargetque de novo interius. & ſic in ſanctuario, & ſic in altari aureo, quia ſingulis ſeorſim expiatio facienda eſt. R. Eleazer, & R. Schimeon dicunt, à loco quo ceſſavit ibi incipiet.

ANNOTATIONES.

כל מעשה יום הכפורים האמור על הסדר, *In omni opere, quod ordine dicto, in die expiationis fiebat.* Hoc intelligendum eſt, ut inquit Maimonides, de miniſteriis iſtis, quæ in ſancto ſanctorum, & in ſanctuario, veſtimentis albis peregit. כל עבודה שעוש׳ בבגדי לבן בפני׳ ובהיכל, cæteroquin multa erant, quæ ſi penitùs omiſſa, aut non peracta fuiſſent eo ordine quo dicta ſunt, miniſteria tamen ſubſequentia non fuiſſent irrita.

ואם עד שלא גמר את המתנו׳ שבפנים נשפך הדם יביא דם אחר, *Et ſi funditur ſanguis antequàm finem ſpargendi interius fecerit, adducet alium ſanguinem.* Habes idem in Sebachim cap. 5. num. 1. מתנה אחת מהם מעכבת.

ויזה בתחלה, *Spargetque de novo.* בתחלה hoc

ſenſu

MI - 1989

ſenſu paſsim in Talmude uſurpatur. Moed Katon cap. 1. num. 1. במועד משקין בית השלחין ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחילה בין ממעיין שלא יצא בתחילה, *Irrigant agrum ſiticuloſum in Moed, & in anno ſeptimo, ſive ex fonte quæ exiit de novo, ſive ex fonte quæ non exiit de novo.* Eodem capit & ſæpe etiam alibi hoc ſenſu occurrit.

בי אלעזר ורבי שמעון אומרים ממקום שפסק משם הוא מתחיל, *R. Eleazar, & R. Schimeon dicun, à loco quo ceſſavit ibi incipiet.* Hoc volunt R. Eleazar, & R. Schimeon, non neceſſe eſſe u totum opus de novo inciperet, ſed ſufficer ut incipiat ubi deſiiſſet. Exempli gratiâ, ſi ſemel ſurſum & quinquies deorſu ſparſiſſet, non opus eſſe ut vices iſtas denu abſolveret, ſed ſatis eſſe ſi bis inſuper ſparge ret. Sed non ſtatuitur juxta ſententiam eorum.

פרק ו׳. Caput 6.

Mandata quædam de duobus hircis. Sacerdo magnus, nomine totius cœtus confeſsionem edidit. A quibus, & quomodo hircus emiſſarius in deſertum

UMI - 1

deſertum actus, & à ſcopulo detruſus. De juvenco, & hirco urendo. Sacerdos magnus quomodo ſciverit cum hircus emiſſarius ad deſertum acceſſiſſet.

שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במרא' ובקומה ובדמים ולקיחתן כאחד ואף על פי שאינן שוין כשרין לקח אחד היום ואחד למחר כשרין מת אחד מהם אם עד שלא הגריל מת יקח זוג לשני ואם משהגריל מת יביא זוג אחר ויגריל עליהם בתחלה ויאמר אם של שם מת זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו ואם של עזאזל מת זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו והשני ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה שאין חטאת צבור מתה

DE duobus hircis diei expiationis mandatum eſt quod erint pares aſpectu, ſtaturâ, & pretio, & quod ſimul etiam capientur. & quamvis non ſunt pares legitimi ſunt. ſi unus hodie captus ſit, & alter cras, legitimi ſunt. moritur alter? ſi id ſit ante ſortitionem factam, comparem ſubſtituet alteri. ſi poſt ſortitionem factam, par novum adducet, & ſuper iis de novo ſortietur. ſi hircus Domino immolandus morietur, dicet, iſte ſuper quem ſors Domino aſcenderit, ſtabit pro eo. ſi emiſſarius morietur, iſte ſuper quem ſors aſcenderit emiſſario ſtabit pro eo. & alter paſcetur quamdiu immundus fuerit, & vendetur, & pecunia ejus cadent in munus voluntarium,

רבי יהודה אומר תמות ועוד אמר רבי יהודה נשפך הדם ימות המשתלח מת המשתלח ישפך הדם :

ב בא לו אצל שעיר המשתלח׳ וסומך שתי ידיו עליו ומתווד׳ וכך היה אומר אנא השם עוו פשעו חטאו לפניך עמך בית ישראל אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעוו ושפשעו ושחטאו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטה־ אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים

voluntarium, quia victima pro peccatis totius cœtus non moritur. R. Jehuda dicit, moritur. dicit etiam R. Jehuda, funditur ſanguis ? moritur emiſſarius. moritur emiſſarius ? fundetur ſanguis.

2. *Ibat ad hircum emiſſarium, duaſque manus ei imponebat, & confitebatur, & ſic dicebat, Obſero Domine, deliquerunt, rebelles fuerunt, & peccaverunt, coram te populus tuus domus Iſrael, obſecro Domine remitte nunc delicta, & rebelliones, & peccata, quæ deliquerunt, & in quibus rebelles fuerunt, & quæ peccaverunt, coram te populus tuus domus Iſrael, ſicut ſcriptum eſt in lege Moſis ſervi tui, dicendo, Quia in die hoc expiabit ſuper vos ad mundandum vos ab omnibus peccatis veſtris coram Domino, & mundi eritis. & ſacerdotes, & populus, qui in atrio ſtabant, cum primum nomen*

explicatum

ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

explicatum ex ore Sacerdotis magni egreſſum audirent, incurvabant ſe, & adorabant, & in facies decidui procumbebant, & dicebant, Benedictum ſit nomen glorioſum regni ejus in ſecula ſeculorum.

ANNOTATIONES.

במראה, *Aſpectu.* Colore. Bartenora.

שניהם לבני׳ או שניהם שחורי׳, *Ambo albi, aut ambo nigri.*

ואף על פי שאינן שוין כשרין, *Et quamvis non ſunt pares legitimi ſunt.* Hoc vult Miſchna, mandatum de paritate hircorum obligaſſe, ſed prætermiſſum opus irritum non feciſſe. nam licèt impares hircos adduxiſſent, factum valuiſſet. Sic etiam jure civili facta multa tenent quæ fieri vetatur. Gloſ. fuit in l.40. ex quibus cauſ.major.

יקח זוג לשני, *Comparem ſubſtituet alteri.* Mortuo altero neceſſe erat alterum ſubſtituere, quia juſsit Deus, ut duobus hircis litaretur, Levit.16.7. *Et capiet duos hircos & ſtare faciet eos coram Domino ad oſtium tabernaculi conventus.*

pro ſe; ſecunda, pro fratribus ſacerdotibus; & ultima hac vice, pro univerſo cœtu.

ג מסרו למי שהיה מוליכו הכל כשרין להוליכו אלא שעשו הכהנים גדולים קבע ולא היו מניחין את ישראל להוליכו אמר רבי יוסי מעשה והוליכו ערסלא מצפורי וישראל היה:

3. Tradebat eum ei qui ducturus erat, omnes legitimi erant ad ducendum, ſed quod faciebant Sacerdotes magni ratum erat, nec permittebant ut Iſrael duceret. dicit R. Joſe, factum eſt ut ArZela Zipporenſis duceret, & Iſrael fuit.

ד וכבש עשו לו מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו ואומרים לו טול וצא טול וצא מיקירי ירושלם היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה עשר סוכות מירושלם ועד צוק תשעים ריס שבעה ומחצה לכל מיל:

4. Et gradum ei fecerunt propter Babylonios, qui crines ei vellicabant, & dicebant ei, Vade, & exi; vade, & exi. Nobiles Hieroſolymæ comitabantur eum ad tabernaculum primum; decem erant tabernacula inter Hieroſolymam & Zuck, & nonaginta ſtadia: ſeptem ſtadia cum dimidio miliarium conſtituebant.

ה על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים ומלוין אותו מסוכה לסוכה חוץ

5. Singulis tabernaculis dicebant ei, Ecce cibum, ecce aquas, & comitabantur eum à tabernaculo ad tabernaculum, exce-

pto

האחרון והמשלח שאינו מגיע
עמו לצוק אלא עומד
מרחוק ורואה את מעשיו:
ו: מה היה עושה.
חולק לשון של זהורית
חציו קשר בסלע וחציו
קשר בין קרניו ודחפו
לאחוריו והוא מתגלגל
ויורד ולא היה מגיע לחצי
ההר עד שנעשה אברים
אברים בא וישב לו
תחת סוכה אחרונה עד
שתחשך ומאימתי מטמא
בגדים משיצא חוץ לחומת
ירושלם רבי שמעון
אומר משעת דחייתו
לצוק

pro ultimo, quia non ibat cum illo usque ad Zuck, ſed ſtabat è longinquo, & obſervabat quid facturus erat.

6. *Quid faciebat? linguam coccineam dividebat; dimidium ad rupem, dimidium inter cornua ejus alligabat: & impellebat eum retrorſum. & ipſe volvebatur & deſcendebat; nec ad medium montem pervenit, antequam ſingula membra facta erant. Ibat & ſedebat ſub tabernaculo ultimo donec adveſperaſceret: & quando erat pollutus veſtes? à quo muris Hieroſolymæ exibat. R. Schimeon dicit, à tempore impulſionis ejus ad Zuck.*

הכל כשרין, *Omnes legitimi erant.* Etiamſi laici aut immundi. Gemara Babylonica. ת״ר איש להכשיר את הזר עתי שיהא מזומן עתי ואפילו בשבת עתי ואפילו בטומאה. *Tradunt Rabbini, vir, ut extraneus legitimus fiat, opportunus, ut ſit præparatus. opportunus quamvis in Sabbatho, opportunus quamvis in* ſenſu paſsim in Talmude uſurpatur. Moed Katon cap. I. num. I. במועד משקין בית השלחין ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחילה בין ממעיין שלא יצא בתחילה, *Irrigant agrum ſiticuloſum in Moed, & in anno ſeptimo, ſive ex fonte quæ exiit de novo, ſive ex fonte quæ non exiit de novo.* Eodem capite & ſæpe etiam alibi hoc ſenſu occurrit.

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים ממקום שפסק משם הוא מתחיל, *R. Eleazar, & R. Schimeon dicunt, à loco quo ceſſavit ibi incipiet.* Hoc volunt R. Eleazar, & R. Schimeon, non neceſſe eſſe ut totum opus de novo inciperet, ſed ſufficere ut incipiat ubi deſiiſſet. Exempli gratiâ, ſi ſemel ſurſum & quinquies deorſum ſparſiſſet, non opus eſſe ut vices iſtas denuò abſolveret, ſed ſatis eſſe ſi bis inſuper ſpargeret. Sed non ſtatuitur juxta ſententiam eorum.

פרק ו· Caput 6.

Mandata quædam de duobus hircis. Sacerdos magnus, nomine totius cœtus confeſsionem edidit. A quibus, & quomodo hircus emiſſarius in deſertum

deſertum actus, & à ſcopulo detruſus. De juvenco, & hirco urendo. Sacerdos magnus quomodo ſciverit cum hircus emiſſarius ad deſertum acceſſiſſet.

שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במרא׳ ובקומה ובדמים ולקיחתן כאחד ואף על פי שאינן שוין כשרין לקח אחד היום ואחד למחר כשרין מת אחד מהם אם עד שלא הגריל מת יקח זוג לשני ואם משהגריל מת יביא זוג אחר ויגריל עליהם בתחלה ויאמר אם של שם מת זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו ואם של עזאזל מת זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו והשני ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה שאין חטאת צבור מתה

D*E duobus hircis diei expiationis mandatum eſt quod erint pares aſpectu, ſtaturâ, & pretio. & quod ſimul etiam capientur. & quamvis non ſunt pares legitimi ſunt. ſi unus hodie captus ſit, & alter cras, legitimi ſunt. moritur alter? ſi id ſit ante ſortitionem factam, comparem ſubſtituet alteri. ſi poſt ſortitionem factam, par novum adducet, & ſuper iis de novo ſortietur. ſi hircus Domino immolandus morietur, dicet, iſte ſuper quem ſors Domino aſcenderit, ſtabit pro eo. ſi emiſſarius morietur, iſte ſuper quem ſors aſcenderit emiſſario ſtabit pro eo. & alter paſcetur quamdiu immundus fuerit, & vendetur, & pecunia ejus cadent in munus voluntarium,*

UMI - 1990

רבי יהודה אומר תמות ועוד אמר רבי יהודה נשפך הדם ימות המשתלח מת המשתלח ישפך הדם :

ב בא לו אצל שעיר המשתל׳ וסומך שתי ידיו עליו ומתוד׳ וכך היה אומר אנא השם עוו פשעו חטאו לפניך עמך בית ישראל אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעוו ושפשעו ושחטאו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים

voluntarium, quia victima pro peccatis totius cœtus non moritur. R. Jehuda dicit, morietur. dicit etiam R. Jehuda, funditur ſanguis? morietur emiſſarius. moritur emiſſarius? fundetur ſanguis.

2. *Ibat ad hircum emiſſarium, duaſque manus ei imponebat, & confitebatur, & ſic dicebat. Obſecro Domine, deliquerunt, rebelles fuerunt, & peccaverunt, coram te populus tuus domus Iſrael, obſecro Domine remitte nunc delicta, & rebelliones, & peccata, quæ deliquerunt, & in quibus rebelles fuerunt, & quæ peccaverunt, coram te populus tuus domus Iſrael, ſicut ſcriptum eſt in lege Moſis ſervi tui, dicendo, Quia in die hoc expiabit ſuper vos ad mundandum vos ab omnibus peccatis veſtris coram Domino, & mundi eritis. & ſacerdotes, & populus, qui in atrio ſtabant, cum primum nomen explicatum*

UMI - 19

ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

explicatum ex ore Sacerdotis magni egreſſum audirent, incurvabant ſe, & adorabant, & in facies decidui procumbebant, & dicebant, Benedictum ſit nomen glorioſum regni ejus in ſecula ſeculorum.

ANNOTATIONES.

במראה, *Aſpectu.* Colore. Bartenora.

שניהם לבני׳ או שניהם שחורי׳, *Ambo albi, aut ambo nigri.*

ואף על פי שאינן שוין כשרין, *Et quanvis non ſunt pares legitimi ſunt.* Hoc vult Miſchna, mandatum de paritate hircorum obligaſſe, ſed prætermiſſum opus irritum non feciſſe. nam licèt impares hircos adduxiſſent, factum valuiſſet. Sic etiam jure civili facta multa tenent quæ fieri vetatur. Gloſ. fuit in l.40. ex quibus cauſ.major.

יקח זוג לשני, *Comparem ſubſtituet alteri.* Mortuo altero neceſſe erat alterum ſubſtituere, quia juſsit Deus, ut duobus hircis litaretur, Levit.16.7. *Et capiet duos hircos & ſtare faciet eos coram Domino ad oſtium tabernaculi conventus.*

ubi Siphra. ולקח את שני השעירים מלמד שהם מעכבים זה את זה, *Et capies duos hircos docens quòd ſe impediunt invicem.* Eadem habentur in codice Menacoth cap. 3. שני שעירי יום הכפורי' מעכבין זה את זה, *Duo hirci diei expiationis ſe impediunt invicem.*

שאין חטאת צביר מתה, *Quia victima pro peccatis totius cœtus non moritur.* Oblationes unius, ſi ſimilis caſus interveniſſet, moriebantur. exampli gratiâ, ſi quis Deo oblationem devoviſſet, eâque mox deperditâ, aliam loco ejus obtuliſſet, ſi poſt expiationem factam prima denuò inventa foret, in loco clauſo cuſtoditam fame interire ſinebant. ſecus de oblationibus totius cœtus ſtatutum eſt, quas, ſi immundi eſſent, unà cum reliqua grege paſcuis alebant, donec maculæ concidiſſent, & tum ipſis venditis pecunia in gazophylacium immiſſa eſt. Temura cap. 2. חטאות היחיד שכפרו הבעלים מתות ושל ציבור אינן מתות, *Victimæ pro peccatis unius, quarum Domini expiaverint, moriuntur, & victimæ pro peccatis totius cœtus non moriuntur.* Rabbi Jehuda contra ſentit, ſed opinio ejus à magiſtris rejicitur.

ונפלו דמיו לנדבות. *Et pecunia ejus cadent in manus voluntariorum.* גזברה ut ait Buxtorfius, *arca* *eleemoſynaria eſt, unde liberalitas exercetur in pauperes.* & verba hæc ויפלו דמיהן לנדבה quæ in Sanhedrim etiam occurrunt, tranſtulit, *& cadant nummi ipſorum in arcam eleemoſynariam.* quod ſanè tum à verbi ſignificatione, tum etiam à ſenſu loci longè recedit. neque enim נדבה arcam eleemoſynariam ſignificat, neque pecuniæ iſtæ pauperibus in eleemoſynam ceſſerint, ſed in gazophylacium repoſitæ ſunt, & iiſdem poſtea Holocauſtum comparatum, quod pro munere voluntario totius cœtus oblatum eſt. Maim. ad Tem.ca.3. בכל מקום שהוא אומר יפלו לנדבה ר"ל שיקריבו באותן דמים עולת נדבה *Ubicunque dicit* יפלו לנדבה *vult dicere quòd ex iſtis pecuniis offerebant Holocauſtum pro munere voluntario.* Non eſt igitur נדבה in hoc loco, aut in loco à Buxtorfio citato, arca eleemoſynaria unde pecuniæ collatitiæ egentibus erogatæ ſunt, ſed quocunque loco verba hæc יפלו דמיו לנדבה occurrunt, ut paſsim occurrunt in Talmude, modo prædicto intelligenda ſunt.

בא לו אצל שעיר המשתלח וסומך שתי ידיו עליו ומתודה. *Ibat ad hircum emiſſarium, duaſque manus ei imponebat, & confitebatur.* Tribus vicibus in die expiationis confeſsionem edidit. prima,

MI - 1990

pro ſe; ſecunda, pro fratribus ſacerdotibus; & ultima hac vice, pro univerſo cœtu.

ג מסרו למי שהיה מוליכו הכל כשרין להוליכו אלא שעשו הכהנים גרולים קבע ולא היו מניחין את ישראל להוליכו אמר רבי יוסי מעשה והוליכו ערסלא מצפורי וישראל היה:

ד וכבש עשו לו מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו ואומרים לו טול וצא טול וצא מיקירי ירושלם היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה עשר סוכות מירושלם ועד צוק תשעים רים שבעה ומחצה לכל מיל:

ה על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים ומלוין אותו מסוכה לסוכה חוץ

3. *Tradebat eum ei qui ducturus erat, omnes legitimi erant ad ducendum, ſed quod faciebant Sacerdotes magni ratum erat, nec permittebant ut Iſrael duceret. dicit R. Joſe, factum eſt ut ArZela Zipporenſis duceret, & Iſrael fuit.*

4. *Et gradum ei fecerunt propter Babylonios, qui crines ei vellicabant, & dicebant ei, Vade, & exi, vade, & exi. Nobiles Hieroſolyma comitabantur eum ad tabernaculum primum, decem erant tabernacula inter Hieroſolymam & Zuck, & nonaginta ſtadia. ſeptem ſtadia cum dimidio miliarium conſtituebant.*

5. *Singulis tabernaculis dicebant ei, Ecce cibum, ecce aquas, & comitabantur eum à tabernaculo ad tabernaculum, excepto*

מאחרון והשבהן שאינו מגיע עמו לצוק אלא עומד מרחוק ורואה את מעשיו: מה היה עושה חולק לשון של זהורית חציו קשר בסלע וחציו קשר בין קרניו ודחפו לאחוריו והוא מתגלגל ויורד ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים בא וישב לו תחת סוכה אחרונה עד שתחשך ומאימתי מטמא בגדים משיצא חוץ לחומת ירושלם רבי שמעון אומר משעת דחייתו לצוק:

pro ultimo, quia non ibat cum illo usque ad Zuck, sed stabat è longinquo, & observabat quid facturus erat.

6. Quid faciebat? linguam coccineam dividebat; dimidium ad rupem, dimidium inter cornua ejus alligabat: & impellebat eum retrorsum. & ipse volvebatur & descendebat; nec ad medium montem pervenit, antequam singula membra facta erant. Ibat & sedebat sub tabernaculo ultimo donec advesperasceret: & quando erat pollutas vestes? à quo muris Hierosolymæ exibat. R. Schimeon dicit, à tempore impulsionis ejus ad Zuck.

והכל כשרין, *Omnes legitimi erant.* Etiamsi laici aut immundi. Gemara Babylonica. ת״ר איש להכשיר את הזר עתי שיהא מזומן עתי ואפילו בשבת עתי ואפילו בטומא׳. *Tradunt Rabbini, vir, ut extraneus legitimus fiat, opportunus, ut sit præparatus. opportunus quamvis in Sabbatho, opportunus quamvis in* *in immunditia ſua.* Senſus eſt, eò quòd is qui hircum in deſertum duceret dicitur *vir*, & non *Sacerdos* Levit. 16. 21. innuitur, quòd laici legitimi ſunt, eò quòd dicitur *opportunus* innuitur, quòd non erit temerè conſtitutus, ſed ad hanc rem præparatus & edoctus, & tum erit opportunus etiamſi in Sabbatho, aut etiamſi immundus ſit.

וכבש עשו לו. *Et gradum ei fecerunt.* Per gradum intelligit viam elevatam, per cujus mediam eminentiam urbe exiret, ne ad eum pervenirent Babylonii & crines ei vellicarent. Bartenora. וכבש כמין מעלה עשו שהוא גבוה ויוצא דרך הכבש חוץ לעזרה וחוץ לעיר, *Et gradum ei velati aſcenſum fecerunt, qui excelſus erat, & per gradum atrio & urbe exibat.* Erat igitur gradus iſte via elata & edita, Angli **a cauſey,** Latini *aggerem* vocant. Niſi mavis *tabulatum* vocare, Anglicè **a ſcaffold.** ex terra enim, calce, lapidibuſque aggeſtis non conſtabat, ut aggeres ſolent, ſed ex aſſeribus tabuliſque coaſſatis. ad modum tamen aggeris factum fuiſſe tradit Maimonides ad Caput quartum Shekalim, ubi hanc ei formam appinxit:

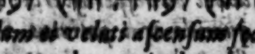

Fecerunt etiam gradum Sacerdoti qui vaccam rufam comburebat, per quem cum ſociis & adjutoribus ſuis incesſit, nè à ſepulchris immundi fierent. Gradus autem iſte non ex coaſſatis tabulis, ſed lapidibus aggeſtis factus eſt. Para cap. 3. וכבש היו עושים מהר הבית להר המשחה כיפין על גבי כיפין וכיפה כנגד האטום מפני קבר התהום שבו כהן השורף את הפרה ופרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה. *Et gradum fecerunt à monte templi ad montem olivarum, lapides ſuper lapides, & lapis ſuper columnam propter ſepulchrum abyſsi, ut per illum Sacerdos qui vaccam comburebat, & vacca, omnesque adjutores ejus exirent ad montem olivarum.* Hæc erat forma ejus, ut eam Maimonides delineavit. Quod ſi mortuum ſepeliri cognoviſſent in loco quo figeretur columna, ſupra columnam tranſitum ei fecerunt, & hæc erat ejus forma. Vide Maimonid. ad c. 3. Paras.

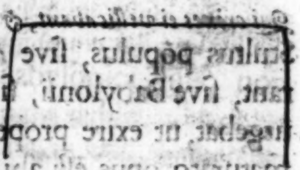

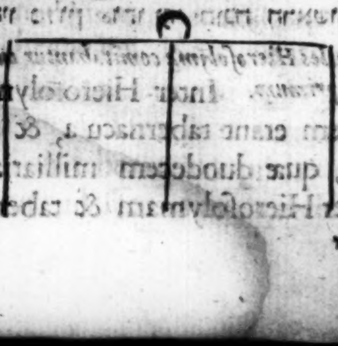

מפני הבבליים, *Propter Babylonios.* In Gemara traditur non fuiſſe Babylonios, ſed Alexandrinos; Judæos verò propter eorum in Babylonios inveteratum odium, ita ſtultum populum vocaſſe. Gemara Babylonica. אמר רבה בר בר חנה לא בבליים היו אלא אלכסנדריים היו ומתוך ששונאים את הבבליים היו קורין אותן על שמן, *Dixit Rabba Bar Bar Chana non erant Babylonii, ſed Alexandrini erant; ſed propterea quod oderint Babylonios vocabant ipſos eorum nomine.*

שהיו מתלשים בשערו ואומרים לו טול וצא. *Qui crines ei vellicabant, & dicebant ei, Vade & exi.* Stultus populus, ſive Alexandrini Judæi erant, ſive Babylonii, ſive Proſelytæ, ita eum urgebat, ut exire properaret: quaſi dicerent, maturato opus eſt, abi ocyùs ut delicta nobis condonentur. Gemara Babylonica. מה שהי צפירא דין וחובי ודרא סגיאין, *Quare diutius manet hircus iſte cum peccata populi tam numeroſa ſunt?*

יקירי ירושלם היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה. *Nobiles Hieroſolymæ comitabantur eum ad tabernaculum primum.* Inter Hieroſolymam & Zuck decem erant tabernacula, & nonaginta ſtadia, quæ duodecem milliaria conſtituunt, inter Hieroſolymam & tabernaculum primum itemque inter ſingula tabernacula unum erat milliarium, quod reliquum erat ſpatium inter tabernaculum ultimum & Zuck duo milliaria conſtituebat. Non poterant igitur nobiles Hieroſolymæ eum ultrà tabernaculum primum comitari, quia milliarium unum terminus erat Sabbathi.

אומרים לו הרי מזון והרי מים. *Dicebant ei, Ecce cibum, ecce aquas.* Cibum potumque, ut Gemara habet Hieroſolymitana, ei attulerunt לייפות את כוחו למה שאין יצר הרע תעב אלא דבר שהוא אסור לו, *ut reficerent vires ejus, quia concupiſcentia mala non deſideraret niſi quod ipſi illicitum foret.* Gemara Babylonica huic non multò diſparem rationem reddit. אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאינו פת בסלו, *Qui habet panem in ſportula ſua non eſt ſimilis ei qui non habet panem in ſportula ſua.* Utraque Gemara innuit licitum ei fuiſſe cibum potumque quamvis in die jejunii ſumpſiſſe.

ומלוין אותו מסוכה לסוכה, *Et comitabantur eum à tabernaculo ad tabernaculum.* Non erat unus idemque cœtus qui comitabatur eum à tabernaculo ad tabernaculum; hoc enim non licebat: ſed qui in tabernaculo primo erat comitabatur eum ad ſecundum, qui in ſe-

in immunditia ſua. Senſus eſt, eò quòd is qu hircum in deſertum duceret dicitur *vir*, & non *Sacerdos* Levit. 16. 21. innuitur, quòd laici legitimi ſunt, eò quòd dicitur *opportunu* innuitur, quòd non erit temerè conſtitutus, ſed ad hanc rem præparatus & edoctus & tum erit opportunus etiamſi in Sabbatho aut etiamſi immundus ſit.

וכבש עשו לו. *Et gradum ei fecerunt.* Per gradum intelligit viam elevatam, per cujus mediam eminentiam urbe exiret, ne ad eum pervenirent Babylonii & crines ei vellicarent. Bartenora. בש כמין מעלה עשו שהוא גבוה ויוצא דרך הכבש חוץ לעזרה וחוץ לעיר, *Et gradum ei veluti aſcenſum fecerunt, qui excelſus erat, & per gradum elevatum ex urbe exibat.* Erat igitur gradus iſte via elata & edita, Angli **a cauſe** Latini *aggerem* vocant. Niſi mavis *tabulatu* vocare, Anglicè **a ſcaffold**. ex terra enim, calce, lapidibuſque aggeſtis non conſtabat, ut aggeres ſolent, ſed ex aſſeribus tabuliſque coaſſatis. ad modum tamen aggeris factum fuiſſe tradit Maimonides ad Caput quartum Shekalim, ubi hanc ei formam appinxit.

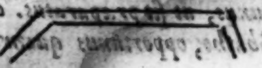

Fecerunt etiam gradum Sacerdoti qui vaccam rufam comburebat, per quem cum sociis & adjutoribus ſuis inceſſit, ne à ſepulchris immundi fierent. Gradus autem iſte non ex coaſſatis tabulis, ſed lapidibus aggeſtis factus eſt. Para cap. 3. וכבש היו עושים מהר הבית להר המשחה כיפין על גבי כיפין וכיפה כנגד האטום מפני קבר התהום שבו כהן השורף את הפרה ופרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה. *Et gradum fecerunt à monte templi ad montem olivarum, lapides ſuper lapides, & lapis ſuper columnam propter ſepulchrum abyſſi, ut per illum Sacerdos qui vaccam comburabat, & vacca, omneſque adjutores ejus exirent ad montem olivarum.* Hæc erat forma ejus, ut eam Maimonides delineavit.

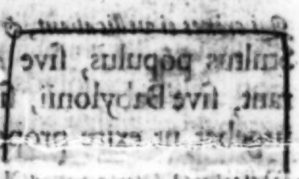

Quod ſi mortuum ſepeliri cognoviſſent in loco quo figeretur columna, ſupra columnam tranſitum ei fecerunt, & hæc erat ejus forma. Vide Maimonidem ad c. 3. Para

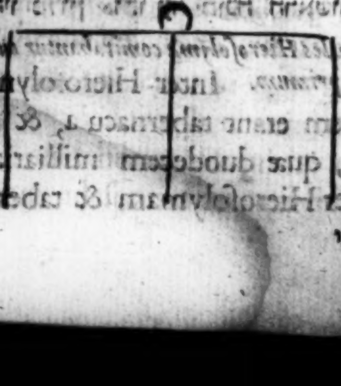

מפני הבבליים, *Propter Babylonios.* In Gemara traditur non fuiſſe Babylonios, ſed Alexandrinos; Judæos verò propter eorum in Babylonios inveteratum odium, ita ſtultum populum vocaſſe. Gemara Babylonica. אמר רבה בר בר חנה לא בבליים היו אלא אלכסנדריים היו ומתוך ששונאים את הבבליים היו קורין אותן על שמן, *Dixit Rabba Bar Bar Chana non erant Babylonii, ſed Alexandrini erant; ſed propterea quod oderint Babylonios vocabant ipſos eorum nomine.*

שהיו מתלשים בשערו ואומרים לו טול וצא. *Qui crines ei vellicabant, & dicebant ei, Vade & exi.* Stultus populus, ſive Alexandrini Judæi erant, ſive Babylonii, ſive Proſelytæ, ita eum urgebat, ut exire properaret: quaſi dicerent, maturato opus eſt, abi ocyus ut delicta nobis condonentur. Gemara Babylonica. מה שהי צפירא דין וחובי ודרא סגיאין, *Quare diutius manet hircus iſte cum peccata populi tam numeroſa ſunt?*

מוקרי ירושלם היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה. *Nobiles Hieroſolymæ comitabantur eum ad tabernaculum primum.* Inter Hieroſolymam & Zuck decem erant tabernacula, & nonaginta ſtadia, quæ duodecem milliaria conſtituunt, inter Hieroſolymam & tabernaculum. primum

mum itemque inter ſingula tabernacula unum erat milliarium, quod reliquum erat ſpatium inter tabernaculum ultimum & Zuck duo milliaria conſtituebat. Non poterant igitur nobiles Hieroſolymæ eum ultrà tabernaculum primum comitari, quia milliarium unum terminus erat Sabbathi.

אומרים לו הרי מזון והרו מים, *Dicebant ei, Ecce cibum, ecce aquas.* Cibum potumque, ut Gemara habet Hieroſolymitana, ei attulerunt לויפות את כוחו לפה שאין יצר הרע תעב אלא דבר שהוא אסור לו, *ut reficerent vires ejus, quia concupiſcentia mala non deſideraret niſi quod ipſi illicitum foret.* Gemara Babylonica huic non multò diſparem rationem reddit. אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאינו פת בסלו, *Qui habet panem in ſportula ſua non eſt ſimilis ei qui non habet panem in ſportula ſua.* Utraque Gemara innuit licitum ei fuiſſe cibum potumque quamvis in die jejunii ſumpſiſſe.

ומלוין אותו מסוכה לסוכה, *Et comitabantur eum à tabernaculo ad tabernaculum.* Non erat unus idemque cœtus qui comitabatur eum à tabernaculo ad tabernaculum; hoc enim non licebat: ſed qui in tabernaculo primo erat comitabatur eum ad ſecundum, qui in ſecundo ad tertium, & ſic rurſus uſque ad ultimum.

שאינו מגיע עמו לצוק אלא עומד מרחוק ורואה את מעשיו, *Quia non ibat cum illo uſque ad Zuck, ſed ſtabat è longinquo, & obſervabat quid facturus erat.* Qui in ultimo tabernaculo erat, non poterat eum ad Zuck comitari, quia duo milliaria interpoſita erant, & milliarium unum, ut dictum eſt, terminus erat Sabbathi. neceſſe erat igitur ut ſtaret è longinquo & obſervaret quid facturus erat.

חלק לשון של זהורית חציו קשר בסלע וחציו קשר בין קרניו. *Linguam coccineam dividebat, dimidium ad rupem, dimidium inter cornua ejus alligabat.* In principio coccinea lingua veſtibulo templi affixa erat, & quadraginta annis quibus Schimeon juſtus ſacerdotio functus eſt, ut tradunt Gemarici in quarto capite hujus codicis, ſemper albeſcebat: ex eo tempore, aliquando albeſcebat, aliquando non albeſcebat. Cum albeſcebat, populus gaudebat & lætabatur; hoc enim ſignum erat peccata ipſis remiſſa eſſe: cum non albeſcebat, ſinguli ejulabant & pudore ſuffundebantur. Tum ſtatuerunt Rabbini, ut qui hircum in deſertum duceret, partem ejus ad rupem, &

partem inter cornua hirci alligaret, nè in conſpectu populi ſuffigeretur. Gem. Babylo. תנו רבנן בראשונה היו קושרין לשון של׳ זהורית על פתח האולם מבחוץ הלבין היו שמחין לא הלבין היו עצבין ומתביישין התקינו שיהו קושרין על פתח אולם מבפנים ועדין היו מציצין ורואין חלבין היו שמחין לא הלבין היו עצבין התקי׳ שיהיו קושרין אותו חצי בסלע וחצין בין קרניו. *Tradunt Rabbini quòd in principio alligabant linguam coccineam ad oſtium veſtibuli exterioris: ſi albeſcebat, lætabantur; ſi non albeſcebat, dolebant, & confundebantur. ſtatuerunt ut alligarent eam ad oſtium ueſtibuli interioris, & tum introſpiciebant: ſi albeſcebat, lætabantur; ſi non albeſcebat, dolebant & confundebantur. ſtatuerunt ut dimidium ad rupem, & dimidium inter cornua ejus alligarent.* Tradunt inſuper Talmudici linguam coccineam in duas partes diviſam eſſe nè ſi tota ad rupem appenſa fuiſſet ſubitò albeſcere contigiſſet, & proinde qui hircum duxiſſet, præ gaudio ſui oblitus, eum à rupe non detrudâſſet, ſed peractum eſſe mandatum ejus, & peccata ipſis remiſſa eſſe exiſtimâſſet. ſi autem tota ad frontem hirci appenſa fuiſſet, futurum eſſet ut qui hircum duceret, neſciret aliquando an albuiſſet. quia dum hircus præceps ferebatur, cum reliquum corpus inſtar velaminis capiti obtenderetur, linguam coccineam tegi neceſſe erat.

ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברי' Ad verbum, *Nec fuit appropinquans ad medium montem antequam factus erat membra membra.* Senſus eſt: vix ad medium montem volvebatur antequàm erat membra mutulatus. Mandatum Dei non erat, ſed ſtatutum Rabbinorum, ut hircus emiſſarius à rupe detruderetur. nam ſi hircus è deſerto vivus rediiſſet, triſtia præſagire ſolebant, malumque inde portendi exiſtimabant: ſtatuerunt igitur ut è Zuck alto & prærupto monte depelleretur. Nonnulli tamen inter Talmudicos hæc lege divina præſcripta & imperata eſſe putant; probantque ſuam ſententiam ex eo quod dicitur Levit. 16. 22. *Et portabit hircus ſuper ſe omnes iniquitates eorum in terram exciſionis*, Per terram autem exciſionis, intelligunt locum in quo membra ejus exſcinderentur. Gemara Babylonica. איבעיא להו אותן איברים מה הן בהנאה רב ושמואל חד אמר מותרין וחד אמר אסורין מאן דא' מותרין דכתיב במדבר ומאן דאמר אסורות דכתיב גזרה. *Quæſitum eſt inter ipſos membra quid illa in pulchritudine?* id eſt, ſi integra maneant & non mutulata. *Rab & Samuel, unus eorum dixerit, licita ſunt; alter dixerit, vetita ſunt:*

qui dixerit licita ſunt ex eo probat ſententiam ſuam, *quia ſcribitur in deſerto. qui dixerit vetita ſunt*, ex eo probat ſententiam ſuam, *quia ſcribitur* in terram *exciſionis*.

בא וישב לו תחת סוכה אחרונה עד שתחשך, *Ibat & ſedebat ſub tabernaculo ultimo donec adveſparaſceret*. Poſtquam opus diei abſolviſſet ex ſtatutis Rabbinorum non licuiſſet niſi milliarium unum revertiſſe. Sed quia ex labore ſuſcepto infirmus & languidus eſſe poterat, timiduſque etiam ſi ſolus in deſerto poſt exortas tenebras permanſiſſet, ut ad tabernaculum ultimum reverteretur ei indultum eſt. R. Sol. Jarchi. חוזר עד סוכה אחרונה אעפ' שהיוצא חוץ לתקו' אפילו ברשות אין לו אלא אלפים אמה ממקום שיצא לשם ברשות לזה התירו לפי שהוא מעונה וחלש ועוד שירא לעמוד יחידי במדבר משתכשך.

ז בא לו אצל פר ושעיר הנשרפין קרען והוציא את אימוריהן נתנן במגים והקטירם על גבי המזבח קלען במקלעות והוציאן לבית השריפה ומאימתי מטמאין בגדים

7. *Ibat ad Juvencum & hircum qui erant comburendi : findebat eos, & eorum viſcera educebat. Ponebat in ſcutella, eaque ſuper altare offerebat. incidebat eos inciſionibus, & ad locum combuſtionis portari curabat. & quando*

erant

MI - 1989

משוצאו חוץ לחומת העזרה רבי שמעון אומר משיצית האור ברובן :	*erant polluti veſtes ; à quo exibant muros Atrii. R. Schimeon dicit, à quo ignis in maxima eorum parte accendebatur.*

ANNOTATIONES.

בא לו אצל פר ושעיר הנשרפין, *Ibat ad Juvencum & hircum qui erant comburendi.* Tam apud Judæos quàm cæteras gentes nulla fere erat victima, cujus non aliqua ſaltem pars urebatur : unde veteres Græci καίειν *urere* dixerunt pro θύειν *ſacrificare.* Heſiod. op. & di.

ἐπὶ δ᾽ ἀγλαὰ μηρία καίειν,
ſplendidaque crura adurito.

& vice verſâ θύειν *ſacrificare*, pro καίειν *urere.* Theocrit Idyll. 2.

Νῦν θύσω τὰ πίτυρα,
Nunc furfures ſacrificabo.

Quædam tamen apud Judæos erant Sacrificia quæ peculiariter dicebantur נשרפין *urenda*, quæ tota extra urbem in loco mundo urebantur, exceptis iſtis partibus quæ ſuper altare Holocauſtorum oblatæ erant. Vide caput quartum & quintum Codicis Zebachim, notaſque Rabbinorum in eadem.

ויוציא את אימוריהן, *Et eorum viſcera educebat.* Viſcera ſacrificiorum pro peccatis, & pacificorum, dicuntur אימורים, non omnia, ſed ea ſolùm quæ ſuper altare cremabantur, adipes, & renes, & fibra jecinoris. In id genus ſacrificiis, iſtis litare juſsit Deus. Vide *Levit.* 3. ver.3, 4. & *Levit.*4. 8, 9. Antiquæ gentes iiſdem ritibus uſi ſunt. In quibuſdam enim ſacrificiis Judæorum more viſcera ſuper aras comburebant. Virgil. libr. 6. Æneid.

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.

Joſephus lib.3.cap.10. Antiq. Judaic. Τὰς ἐξοχὰς *extremitates*, id eſt, *caudas* eorum ſuper altare etiam oblatas eſſe aiit. quod dubito an verum ſit, cum *Levit.*16.25. nulla extremitatum facta ſit mentio; nec etiam *Levit.*4. 8,9. ubi de ſacrificiis iſtis quæ חטאות vocantur agitur. Certè in quibuſdam ſacrificiis cauda inter partes iſtas quæ אימורים Talmudicis dicuntur, numeratur; ipſamque Sacerdos altari inferre jubetur, *Levit.*7.3. ſed cum juvencus & hircus iſte ex illis erant ſacrificiis quæ Hebræis חטאות vocantur, ut ex *Levit.*16. conſtat, neſcio an Joſepho habenda ſit fides.

נתן במגים והקטירום על גבי המזבח, *Ponebat in ſcutella,*

ſcutella, eaque ſuper altare offerebat. Gemarici pro והקטירם ſubſtituunt להקטירם. viſcera enim è veſtigio non obtulit, ſed poſuit in ſcutella donec offerendi tempus inſtaret. Gem. Babyl. והקטירם סלקא דעתך אלא אימא להקטירם על גבי המזבח. *Et offerebat ea, aſcendit in mentem tuam? ſed dic ut offerret ea ſuper altare.* Certior eſt hæc emendatio in Gemara Peſachim ad finem capitis quinti, ubi in Miſchna eadem de viſceribus agni paſchalis ſuper altare concremandis quæ in hoc loco de viſceribus juvenci & hirci dicuntur. ibi והקטירם laico tribuitur, qui munus hoc obire non poterat; mendum ideò ſubeſſe neceſſe eſt. Gemara ad caput quintum Peſachim. אטו הוא גופיה היה מקטר להו אימא להקטירן על גבי המזבח, *Ergo ille ipſe obtulit ea? dic ut offerret ea* Sacerdos *ſuper altare.* Pro והקטירם igitur לקטירם in utroque loco ſubſtitui debet.

קלען במקלעות, *Incidebat eos inciſionibus.* Membra eorum in fruſta non diſſecuit, ut in Holocauſtis fieri ſolebat. Sed poſtquam viſcera abſtuliſſet, inciſionibus quibuſdam reliqua carne factis, quibus invicem adhærebant, ipſos ad locum combuſtionis demiſit. Meimonides in Hilcoth Abodath Jom

Hakkippurim. מחתך שאר בשרן חתיכות גדולות מעורות זו בזו כמין קליעה ואינו מפרק אותן *Reliqua carne incidit inciſiones magnas cohærentes invicem, ſicut opus implexum, & non ſeparavit eos.* Modus loquendi ex 1 *Reg.* 6.31. decerptus videtur. וקלע עליהם מקלעות כרובים, *Et incidit ſuper eis inciſiones Cherubim.* R. Solomon Jarchi paulò aliter hanc Miſchnam explicat: ארבעה בני אדם נושאין שני מוטו' שנים לפנים שנים לאחור ומהלכין מוט אצל מוט הפר והשעיר נתונין עליהן מורכבין זה על זה וכופפין זה תחת זה כמין קליעה ושלימין הן אלא שנקרע כריסן להוציא אימוריהן, *Quatuor homines duos vectes ferebant; duo ante, & duo pone. Portabant vectes juxta ſe, & juvencus & hircus iis imponebantur. alterum ſuper alterum vehebant, & alterum ſub altero incurvabant, velut opus implexum. & integri erant niſi quòd venter eorum diſſectus erat ut viſcera educerentur.*

והוצאן לבית השריפה, *Et ad locum combuſtionis portari curabat.* Locus iſte extra urbem erat, quò cineres altaris deferri ſolebant. ibi enim tam hirci quàm juvenci omnes qui urendi erant urebantur. Zebachim cap. 5. פרים הנשרפי' ושעירי' הנשרפים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזייה על הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהם מעכבת שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון אם לא

נתן

- 1989

נתן לא עכב אלו ואלו נשרפין בבית הדשן. *Juvenci comburendi, & hirci comburendi, mactatio eorum in Aquilone eſt, & acceptio ſanguinis in vaſe ſacro in Aquilone. Sanguis eorum juxta propitiatorium & ſuper altare aureum ſpargi debet. Sparſio una ex iſtis impedit. Reliquias ſanguinis in lembum occidentalem altaris exterioris fundebat. & ſi non fundebat, opus non erat irritum. Iſti & iſti comburuntur in loco cinerum.* Idem traditur Zebachim cap. 12. פרים הנשרפים ושעירים הנשרפי' בזמן שהם נשרפין כמצותן נשרפין בבית הדשן, *Juvenci urendi & hirci urendi quando juxta mandatum eorum uruntur, in loco cinerum uruntur.*

משיצאו חוץ לחומת העזרה: *A quo exibant muris atrii.* Sic in codice Zebachim traditur, quamvis ibi quoque R. Schimeon diſſentit. Zebachim cap. 12. היו סובלין במוטו' יצאו הראשוני'
חוץ לחומת העזרה והאחרוני' לא יצאו הראשוני'
מטמאין בגדים והאחרוני' אינן מטמאין בגדים עד
שיצאו יצאו אלו ואלו מטמאין בגדים
ר"ש א" אלו ואלו אינן מטמאין בגדים עד שיוצת
האור ברובן, *Portabant illos vectibus: quando priores atrio exiſſent, priores erant polluti veſtes, & posteriores non erant polluti veſtes, donec exiſſent, cum omnes exiſſent, omnes erant polluti veſtes. R. Schimeon dicit, nec iſti, nec iſti veſtes polluti erant donec ignis in maxima eorum parte accenderetur.*

8. *Dicebant*

ח אמרו לו לכהן גדול הגיע שעיר למדבר ומניין היו יודעין שהגיע שעיר למדבר דרכיות היו עושין ומניפין בסודרין ויודעין שהגיע שעיר למדבר אמר רבי יהודה והלא סימן גדול היה להם מירושלים ועד בית חדודו שלשה מילין הולכין מיל וחוזרין ושוהין כדי מיל ויודעין שהגיע שעיר למדבר :

ברייתא.

רבי ישמעאל אומר והלא סימן אחר היה להם לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל וכשהגיע שעיר למדבר היה הלשון מלבין שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו :

8. *Dicebant Sacerdoti magno, hircus ad deſertum acceſſerit. & unde ſciebant hircum ad deſertum acceſſiſſe? ſpeculas in via fecerunt, & agitabant ſudaria, & ſciebant hircum ad deſertum acceſſiſſe. Dicit R. Jehuda, & annon illis ſignum magnum erat hoc; ab Hieroſolyma uſque ad aditum deſerti tria erant milliaria, ibant milliarium & redibant, & æſtimabant quaſi milliarium, & ſciebant hircum ad deſertum acceſſiſſe.*

Traditio Exotica.

Dicit R. Iſmael, & annon illis ſignum aliud erat hoc? lingua coccinea alligata erat ad portas templi, & cum hircus ad deſertum acceſſiſſet, albeſcebat, quia dicitur, Si fuerint peccata veſtra ſicut coccinum, ſicut nix albeſcent.

- 1989

ANNOTATIONES.

אמרו לו לכהן גדול הגיע שעיר למדבר. *Dicebant Sacerdoti magno hircus ad deſertum acceſſerit.* Cum primùm hircus ad deſertum acceſsiſſet, hoc Sacerdoti magno narrant, ut ſe ad lectionem conferat; quia tum juxta ſententiam R. Jehuda peractum erat mandatum hirci, alii autem, ut ex ſuperioribus liquet, dicunt non eſſe peractum mandatum ejus donec à rupe deturbaretur.

ומניפין בסודרין, *Et agitabant ſudaria.* Inter Hieroſolymam & Zuck altos lapides erexerint quibus ſtabant ſpeculatores, & cum hircus ad deſertum acceſsiſſet, qui proximè deſertum ſtabat agitavit ſudarium; quo viſo, reliqui omnes ordine ſignum dederunt. hanc artem verò excogitarunt, ut fama hujus rei ad Sacerdotem celeriter perveniret. Sic etiam in jugi ſacrificio cum Sacerdos magnus libaret, princeps reliquorum ſacerdotum agitavit ſudaria, ut hoc ſcirent cantores, qui è longinquo ſtabant. Tamid cap. 7. באו ועמדו אצל בן ארזא אחד מימינו ואחד משמאלו שחה לנסך והניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלוים בשיר. *Ibant & ſtabant propè fi-*

lium Arza, alter è dextra ejus, & alter è ſiniſtra, incurvavit ſe ut libaret, & princeps ſacerdotum agitavit ſudaria, & filius Arza cymbalo tinniit, & Levitæ cantabant canticum.

פרק ז Caput 7.

Legendi ritus. De Benedictionibus. Duo arietes, & ſeptem agni perfecti immolantur. Sacerdos magnus cupam thuribulumque ex ſancto ſanctorum deprompſit, ut veſperi ſuffimentum adoleret. Amicis, cum ſalvus evaſit, convivium inſtruxit. De veſtibus Sacerdotalibus. De oraculo Urim & Thummim.

בא לו כהן גדול
לקרוא אם רצה
לקרוא בבגדי בוץ קורא
ואם לא קורא
באצטלית לבן משלו חזן
הכנסת נוטל ספר תורה
ונותנו לראש הכנסת
הראש הכנס' נותנו לסגן
והסגן נותנו לכהן גדול
וכהן גדול עומד ומקבל

Sacerdos magnus ibat ad legendum, ſi volebat legere in veſtibus byſſinis legebat, & ſi non, legebat ſtola alba propria. Miniſter publicus deprompſit librum legis, tradiditque capiti conventus, & caput conventus tradidit principi ſacerdotum, & princeps ſacerdotum tradidit Sacerdoti magno. Sacerdos magnus ſtabat, &

וקורא עומך וקורא אחרי
מות ואך בעשור וגולל
ספר תורה ומניחו בחיקו
ואומר יותר ממה שקראתי
לפניכם כתוב כאן
ובעשור שבחומש הפקודים
קורא על פה ומברך
עליה שמנה ברכו' על
התורה ועל העבודה
ועל ההודאה ועל מחילת
העון ועל המקדש בפני
עצמו ועל ישראל בפני
עצמן ועל הכהנים בפני
עצמן ועל שאר התפלה:

& accipiebat & legebat. ſtabat & legebat אחרי מות *&* אך בעשור, *& volvebat librum legis, & ſuo pectore collocabat, & dicebat. plus quam id quod legi coram vobis eſt hic. &* בעשור *in Pentateucho numerorum legebat ore, & benedicebat benedicebat benedictiones octo. Super lege, & ſuper miniſterio, & ſuper confeſſione, & ſuper remiſſione peccatorum, & ſuper ſanctuario, & ſuper Iſrael, & ſuper Sacerdotibus, & ſuper oratione reliqua.*

ב הרואה כהן גדול
כשהוא קורא אינו רואה
פר ושעיר הנשרפין והרואה
פר ושעיר הנשרפין אינו
רואה כהן גדול כשהוא
קורא לא מפני שאינו
רשאי אלא שהיתה
דרך רחוקה ומלאכת
שניהן שוה כאח':

2. *Qui videbat Sacerdotem magnum cum legebat, non videbat Juvencum & hircum cum cremabantur. qui videbat Juvencum & hircum cum cremabantur, non videbat Sacerdotem magnum cum legebat, non quia fas non erat, ſed quia longior via erat, & opus utrumque ſimul peragebatur.*

ANNO-

UMI - 198

ANNOTATIONES.

בא לו כהן גדול לקרוא. *Sacerdos magnus ibat ad legendum.* Ibat, ut aiunt Rabbini, ad atrium mulierum, ubi juxta ritum diei legerit, quemadmodum à ſenioribus Synedrii magni (ut in primo capite habetur) inſtitutus & eruditus fuerit.

אם רצה לקרוא בבגדי בוץ קורא, *Si volebat legere, in veſtibus byſſinis legebat.* Quamvis lectio ad miniſterium altaris, quod ipſis עבודה dicitur, non ſpectabat, veſtibus tamen ſacris, ſi voluerit, legebat. quia licitum erat Sacerdoti magno veſtes ſacras geſtare etiam quando altari non adminiſtrabat. Gem. Bab. קתני אם רצה לקרות בבגדי בוץ קורה שמעת מינה בגדי כהונה ניתנו להינות בהם *Docet* Miſchna, *ſi voluit legere in veſtibus byſſinis, legebat, audias unde, veſtes ſacerdotii datæ ſunt ut ex iis utilitas caperetur.* Joſephus à Talmudicis diſſentire videtur, qui libr. 15. capit. 14. Antiquitat. Judaicar. affirmat, Sacerdotem magnum ſtolam ſacram nunquam geſtâſſe, niſi cum immolaret victimam. κατὰ τὸ ἀεὶ βόρειον πλευρὸν ἀκρόπολις ἐγγώνιος εὐερκὴς ἐτετείχιστο, διαφόρως ἐχυρότητι· ταύτην οἱ πρὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀσαμωναίων γένους βασιλεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ᾠκοδόμησαν, καὶ βάριν ἐκάλεσαν, ὡς ἐκεῖ τὴν ἱερατικὴν ἀποκεῖσθαι στολὴν ἣν ὅταν δέῃ θύειν, τότε μόνον ὁ ἀρχιερεὺς ἀμφιέννυται. *In Septentrionalis lateris angulo, arx erat firma & bene munita, opus Aſamonæorum qui ante Herodem Gentis Sacerdotium ſimul & Principatum tenuerunt, & turrim vocaverunt, repoſitorium ſtolæ Pontificiæ, quâ, cum ſacrificare oporteret, tum ſolum Sacerdos magnus induebatur.* Si Joſephus de jure loquatur, in hoc (ut in aliis ſæpe) erraſſe certum eſt: nam ut dubia ſint quæ in præſenti Miſchna de lectione dicuntur, & tantundem authoritas Joſephi quantum Talmudicorum valeat: at dubium non eſt, quin Sacerdotes magni ſacris veſtibus uterentur quando oraculum Urim & Thummim conſuluerint, quod tamen ad ſacrificia, & miniſterium altaris non ſpectabat. ſi verò de facto loquatur, ab errore excuſari poſsit, cum ſub Templo ſecundo oraculum Urim & Thummim ceſſaſſet, cum etiam per ἱερατικὴν στολὴν habitum fortè aliquem peculiarem intelligat, quem propter enorme pretium, aut ob alias cauſas, Sacerdos magnus nunquam geſtavit niſi cum ſacrificaret, non quia non licuit alias geſtare, ſed ut pretioſis veſtibus parceret. Poterant etiam & gregarii Sacerdotes ſacris veſtibus uti eo tempore quo miniſterio altaris non adeſſent. Lapſus clariſsimus Seldenus qui lib.2.cap.7. de ſucceſſ.in Pontificat.Heb. hoc negat. quod verò ex Juriſconſultis Hebræis adducit, hoc fortè de ſolo Balteo intelligendum eſt, quo indui, ex eorum ſententia, haud fas erat Sacerdotibus niſi cum altari adminiſtrarent, quia ex heterogeneis conſtabat. Si vir clariſsimus Juriſconſultos Hebræos nominâſſet, nobis aliquid certi proferre licuiſſet. Interim quod dictum eſt veriſimile videatur, cum hoc apud Hebræos celebre & decantatum ſit. Rabbi Levi Barſellonius in Paraſ. Tetſauve ובאלו היה עומד לעולם כוהן הדיוט ומותר ללובשן ביום בין בשעת עבודה או שלא בשעת עבודה ומותר ליהנות בהם חוץ מן האבנט לפי שהוא שעטנז ולפיכך אסור שלא בשעת עבודה. *Et in iſtis veſtibus aſsiduè adminiſtrabat Sacerdos gregarius, & interdiu licitum erat iſtis uti tum eo tempore quo adminiſtrabat altari, tum eo tempore quo non adminiſtrabat, quia licitum erat ex iis utilitatem capere, excepto balteo, quia pannus mixtus erat, & propterea prohibitus eo tempore quo non adminiſtrabat*. Vide Gemaram ad præſentem Miſchnam, & Gemaram etiam ad caput primum Tamid, ubi aſſeritur gregarios Sacerdotes veſtes ſacras noctu ſub capitibus

1 - 1989

collocare non potuiſſe cum dormirent, nec in iiſdem dormire: Potuiſſe tamen interdiu iiſdem uti eo tempore quo non adminiſtrabant. Sed hoc tantùm in Sanctuario aut in urbe Hieroſolyma ipſis permiſſum, eaſdem enim geſtare cum ex urbe exirent non licebat. Gemara Babylonica. גדי כהונה היוצא
הן למדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה בין
לא בשעת עבודה מותר מפני שבגדי כהונ׳ ניתנו
ליהנות בהן, *Prohibitum eſt quemvis veſtibus ſacri*
indui cum abeat in Provinciam, ſed hoc in Sanctuari
& in urbe Hieroſolyma licitum eſt tum eo tempore qu
altari miniſtrant, tum eo tempore quo non miniſtrant,
quia veſtes Sacerdotales datæ ſunt ut ex iis utilitas capereur. Ex his apertum eſt, ſi ex Juriſpandectis Hebræorum res ſit decernenda, uſum veſtium Sacerdotalium gregariis Sacerdotibus conceſſum eſſe eo tempore quo miniſterium altaris non obierint. & hoc quidem non ſolùm in Sanctuario, ſed etiam cum Sanctuario in urbem prodirent: Cum enim מקדש & מדינה, ut in loco citato, opponuntur per מקדש Sanctuarium Hieroſolymitanum cum tota urbe ſive ירושלים כולה intelligitur, ut rectè notavit Buxtorfius in ſuo Lexico magno ad dictionem מדינה Taceo id quod in tempore Schimeonis juſti Pontificis in

Gemar

Gemara accidiſſe traditur, quo Sacerdotes ſacris veſtibus amicti Alexandro magno ex urbe obviàm proceſſerunt, quia factum illud extraordinarium fuiſſe videatur, nec aliàs licitum: refert etiam Joſephus Schimeonem juſtum, ſive Jaddum (plura enim habuit nomina) à Deo in ſomnis monitum hoc ipſis concilium ſuggeſsiſſe. Talmudici Joſephum etiam conſentientem habent, niſi quòd ille nè ipſum quidem baltheum excipit. Sic enim ille de baltheo gregarii Sacerdotis, lib. 3. cap. 8. Antiquitatum Judaicarum. καὶ κέχυται μὲν πολλὴ μέχει καὶ τῶν σφυρεῶν ἕως οὐ μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργῇ· πρὸς γὰρ ᾽ευπρέπειαν οὕτως ἔχει τοῖς ὁρῶσι καλῶς. ὅταν δὲ σπουδάζειν περὶ τὰς θυσίας δέῃ καὶ διακονεῖν, ὅπως μὴ κινούμενος ἐμποδίζηται πρὸς τὸ ἔργον, ἀναβαλλόμενος ἐπὶ τὸ λαιὸν ὠμοφορεῖ. *Et quidem baltheus uſq; ad talos defluit dum Sacerdos à miniſterio ceſſat, hoc enim videntibus pulchrum eſt. Cum verò ſacrificare oportet & altaris miniſterium peragere, nè motus miniſterio obeſſet, ſuper humerum lævum rejicitur.* Malè igitur Joſephi locus lib. 6. cap. 15. de Bello Judaic. in contrariam partem à viro clariſſimo adductus eſt; verba hæc ſunt. τῶν δὲ ἀπὸ γένους ἱερέων ὅσοι διὰ πήρωσιν οὐκ ἐλειτούργουν παρῆσαν μὲν ἅμα τοῖς ὁλοκλήροις ἐνδοτέρω τοῦ γείσου καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ γένους ἐλάμβανον μερίδας, ταῖς γε μὴν ἐσθήσεσιν ἰδιωτικαῖς ἐχρῶντο· τὴν γὰρ ἱερὰν, ὁ λειτουργῶν ἠμφιέννυτο μόνος. *Quicunque ex genere Sacerdotum cæcitatis cauſa non adminiſtrabant, cum ſanis intra limitem aderant, parteſq; generis conſequebantur. veſtibus verò utebantur plebeiis; Sacerdotali enim ſolus qui adminiſtrabat induebatur.* Fruſtrà hæc in ſuam ſententiam traxerit vir clariſsimus cum ex ſenſu loci ſatis appareat, quòd Joſepho ὁ λειτουργῶν is dicitur, qui vice ſua fungebatur propter cæcitatem non excluſus, licèt actu miniſterium altaris non peregerit.

ואם לא קורא באצטלית לבן משלו. *Et ſi non, legebat ſtola alba propria.* Propria ſtola legebat, ſi voluerit, quia, ut in Gemara dicitur, קריאה לאו עבודה היא, *Lectio non eſt miniſterium.* Opus igitur non erat ut ſacris uteretur veſtibus, ſed ſuis legere potuerit ſi libuiſſet. Non eſt autem ſtola genus veſtimenti Medici aut Perſici, ut Critici quidam inſulsè affirmant, ſed dictio hæc à Græcis ſuam originem traxerit, quibus στολὴ indumentum omne cujuſcunque ſit generis ſignificat. Heleniſtis etiam eodem modo uſurpantur, quibus omnes ſacerdotis veſtes στολαὶ vocantur. Vide Septuaginta Interpretes, *Exod.* 28. 4. & *Exod.* 39. 1. Stola verò, ſive indumentum hoc quo ſacerdos utebatur cum legebat (ſi ſuis uti veſtibus voluerit) factum erat ad modum pallii, לבוש עשוי [illegible] חלוק לבן, ut aiunt Rabbini. Latinis olim ſtolæ muliebria veſtimenta erant, quibus uti viro turpe & ignominioſum fuit. D.xxxiiii. de auro, argento. &c. l. veſtis *Muliebria ſunt, quæ matris-familiæ cauſa ſunt comparata, quibus vir non facilè uti poteſt ſine vituperatione, veluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ (quæ magis capitis tegendi quàm ornandi cauſa ſunt comparata) plagulæ, penulæ.* Hoc veſtimenti genus matronis præcipuè in uſu fuit, & rugis pliciſque obducebatur, ut innuit Martialis lib. 3. Epigram. 93.

Rugoſiorem cum geras ſtola frontem,
Et aranearum caſſibus pares mammas.

חזן הכנסת נוטל ספר תורה, *Miniſter publicus capiebat librum legis.* Ex arca ubi repoſita erat deprompſit. חזן enim, ut aiit Bartenora ad caput ſeptimum codicis Socah, ubi tota ferè hæc ſectio iterum occurrit, miniſter erat publicus ad quem ſpectabat librum ex arca depromere cum legebant, & eundem finitâ lectione in arca denuò collocare. Curabat etiam munditiem templi, & ut ſingula in eo ritè ordinata & diſpoſita forent. חזן הכנסת שמש הכנסת שטורח עסקי הכנסת עליו להכנים ולהוציא להפשיט את התיבה ולהכין היכל.

נותנו לראש הכנסת, *Tradebatque capiti conventus.* Caput conventus is dicebatur, qui ſingulis ſuum munus impertivit, cujus ore decernebatur quis prophetas explicaret, quis exponeret ſuper lectione Schemah, quis deſcenderet coram arca. Solomon Jarchi. ראש הכנסת על פיו נחתכין צרכי הכנסת מי מפטיר מי פורש על שמע מי עובר לפני התיבה.

וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול, *Et caput conventus tradebat Principi Sacerdotum, & Princeps Sacerdotum tradebat Sacerdoti magno.* Librum hoc modo à manu ad manum tradiderunt in honorem ſacerdotis magni; inde enim ſignificare voluerunt eum plures ſub ſe habere miniſtros. Bartenora. ונותנים מת״ מזה לזה משום יקרא דכג׳ להראות שיש שררות הרב׳ למט׳ ממנו. Idem fecerunt in honorem regis, cum rex legebat ſectionem ſuam. So-

cah

tah cap.7: חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול נותנו למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב, *Miniſter publicus capiebat librum legis, tradebatque capiti conventus, & caput conventus tradebat Principi Sacerdotum, & Princeps Sacerdotum tradebat Sacerdoti magno, & Sacerdos magnus tradebat regi, & rex ſtabat & accipiebat & legebat ſedens.*

וקורא אחרי מות ואך בעשור, *Et legebat* אחרי מות & אך בעשור. Iſtæ ſunt lectiones quas ſeniores ſynedrii magni legebant coram eo juxta ritum diei, ut habetur capite primo. Achare Mot incipit *Levit.*16. Ac beaſchor. *Levit.*23.17.

וגולל ספר תורה, *Et volvebat librum legis*, i.e. complicabat; olim enim libri ex ſutilibus foliis non conſtabant, ut hodiè conſtant: ſed una erat continua & perpetua pagina quam circa virgam oblongam (ut hodiè ſolemus tabulas Geographicas) quaſi circa tranſjectum axem volvebant, nè à pulvere aut aliunde noceretur. inde libri ab Hebræis מגלות, à Latinis *volumina* dicti ſunt Hinc ſumpta Metaphora dicitur *Eſai.* 34. 4. ונגלו כספר השמים, *& cæli volventur ut liber*. & Apocal.

pocalyp. 6. 14. ϗ ὁ ὐρανὸς ἀπεχωρίσθη ὡς βιβλίον ἑλισσόμενον, *& cœlum receſſit ſicut liber convolutus.*

ומניחו בחיקו, *Suoque pectore collocavit.* Puto legem pectori impoſuiſſe ut eam cor proximè ſiſteret. Certè innuit hoc R. Eleazer in Gemara Sanhedrim cap. 7. ubi de eo morituro ſic narratur. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב' זרועותי שהן כשתי ס"ת שנגללין *Levatis duobus brachiis ea cordi impoſuit, dixitque, Heu brachia mea quæ eſtis inſtar duorum legis librorum qui convolvuntur.* Hoc facto alludit Rabbi Eleaſer ad ea quæ hic à Sacerdote magno geruntur: & ſicut ille legem convolutam, ita Rabbi Eleaſer brachia, quæ ejus ſimilitudinem exprimebant in ſinu collocavit. aut ut verba in Gemara ſonant, cordi impoſuit.

ואומר יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן, *Et dicebat plus quàm id quod legi coram vobis ſcriptum eſt hic.* Cum ſentiret legem complicari & lectionem tertiam à Sacerdote memoriter recitari ſuſpicari poterat cœtus partem aliquam legis deeſſe, ut poſſit igitur Sacerdos magnus hanc ſuſpicionem amoliri, dicit plus illic ſcriptum quàm à ſe lectum eſſe. ſic Rabbini.

ובעשור שבחומש הפקודים. Ad verbum, *Et* בעשור *quod in Pentateucho visitatorum.* Lectio incipit *Num.29.7.*

קורא על פה, *Legebat ore.* Id eſt, memoriter recitabat. eandem loquendi formulam habes in codice Megilla cap. 2. הקורא את המגילה למפרע לא יצא קראה על פה קראה תרגום בכל לשון לא יצא, *Qui legit volumen retrorſum non eſt immunis, qui legit ipſum ore, aut qui legit ipſum in aliam linguam tranſlatum, non eſt immunis.* Videntur Talmudici modum loquendi ſumpſiſſe ex *Jerem.36.18.*

ג. אם בבגדי בוץ קור' קדש ידיו ורגליו פשט ירד וטבל עלה ונסתפג הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו ויצא ועשה את אילו ואת איל העם ואת שבעת כבשים תמימי' בני שנה דר'' אליעזר רבי עקיבא אומר עם תמיד של שחר היו קרבין ופר העולה ושעיר הנעשה בחוץ היו קרבין עם תמיד של בין

3. Si in veſtibus byſſinis legebat, ſanctificabat manus & pedes: exuebat, deſcendebat, & lavabat. aſcendebat & abſtergebat. adducebant ei veſtes aureas, & induebat, & manus & pedes ſanctificabat. & exibat & offerebat arietem pro ſe, & arietem pro populo, ſeptemque agnos perfectos anniculos. Verba Rabbi Eleazaris. Rabbi Aquiba dicit, offerebant eos cum ſacrificio jugi matutino. Juvencum verò aſcenſionis,

- 1989

הערבים :

ד קדש ידיו ורגליו ופשט וירד וטבל ועלה ונסתפג הביאו לו בגדי לבן ולבש וקדש ידיו ורתליו נכנס להוציא את הכף ואת המחת' קדש ידיו ורגליו ופשט וירד וטבל עלה ונסתפג הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש · ידיו ורגליו ונכנס להקטיר קטורת של בין הערביים ולהטיב את הנרו' וקדש ידיו ורגליו ופשט הביאו לו בגדי עצמו ולבש ומלוין אותו עד ביתו ויום טוב היה עושה לאוהביו משעה שיצא בשלום מן הקדש :

& hircum oblatum extrinſecùs, cum ſacrificio jugi veſpertino offerebant.

4. *Sanctificabat manus & pedes, & exuebat, & deſcendebat, & lavabat & aſcendebat, & abſtergebat. adducebant ei veſtes albas & induebat, & manus & pedes ſanctificabat. intrabat ut depromeret cupam thuribulumque. Sanctificabat manus & pedes, & exuebat, & deſcendebat, & lavabat, aſcendebat & abſtergebat. adducebant ei veſtes aureas, & induebat, & ſanctificabat manus & pedes, & intrabat ad ſuffiendum ſuffimentum veſpertinum, & ad aptandum lucernas, & ſanctificabat manus & pedes, & exuebat. adducebant ei veſtimenta propria, & induebat, & comitabantur eum ad domum ſuam. ipſe verò convivium parabat amicis quando in pace exierat è ſanctuario.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

אם בבגדי בוץ קורא קדש ידיו ורגליו פשט ירד וטבל וגו׳, *Si in veſtibus byſsinis legebat, ſanctificabat manus & pedes, exuebat, deſcendebat, & lavabat, &c.* Sacerdotem inter ſingula miniſteria ad mutationem veſtium corpus lavare, & manus & pedes bis ſanctificare debuiſſe ſuprà ad caput tertium oſtenſum eſt, ubi rationes ex Torath Cohanim adduximus: quod hic admonuiſſe ſufficiet. Vide quæ ibi annotavimus. Hoc ſolùm addam, quòd lavabat & ſemel tantùm manus & pedes ſanctificabat, ſi non in veſtibus ſanctis, ſed ſtola propria legiſſet, quia alteram vicem abſolverat cum primùm veſtes byſsinas exuiſſet. R. Aſcher. ואם קרא באצטלית משלו ונמצא כבר. קדש ידיו ורגליו בפשטו בגדי הבוץ ואינו צריך עתה אלא טבילה וקידוש.

ועשה: את אילו ואת איל העם, *Et offerebat arietem pro ſe, & arietem pro populo.* De ariete ſuo extat mandatum, *Levit.* 16. 3. de ariete populi, *Num.* 29. 8.

ואת שבעת כבשים, *Et ſeptem agnos.* Nonnulli dicunt multitudinem populi Judaici numero ſeptenario deſignari. Certè oportet Myſterium ſubeſſe, cum Deus nihil unquam temere conſtituit. Inter Gentiles quoque numeri ſeptenarii celebris uſus fuit, & hoc etiam in victimis immolandis. Virgilius Æneid.lib.6.

Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.

תמימים, *Perfectos*. Id eſt, immaculatos, integros, ſuis omnibus partibus abſolutos. Habes hoc præceptum *Num.29.8.* ubi etiam juſſit Deus ut anniculi & maturi ætate eſſent, quemadmodum in Miſchna narratur. Veteres olim, qui omnes ferè Judæorum ritus & conſuetudines in deorum falſorum cultu adhibuerint, hanc in quibuſdam ſacrificiis venuſtatem & elegantiam requirebant. Homerus Iliad.lib.1.

Αἴ κέν πως ἀρνῶν κνίσσης αἰγῶν τε τελείων
Βȣ́λεται ἀντιάσας ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι.
Aut ſi fortè ovium nidorem caprarumq; perfectarum
Velit aſſequutus à nobis peſtem deponere.

Apud eundem etiam eodem libro legas τεληέσσας ἑκατόμβας. Thucydides de Bello

Pelop.

UMI - 198

Pelop. lib. 5. ὀμνυέτων δὲ τὸν ἐπιχώριον ὅρκον ἕκαστοι, μέγιστον κατὰ τῶν ἱερῶν τελείων, *Jurent autem ſinguli jusjurandum quod moribus patriis eſt receptum, & quod religioſiſſimum habetur, ſuprà victimas perfectas.* ubi Scholiaſtes τὰ ἱερὰ τέλεια *victimas perfectas* exponit. τὰ ἱερεῖα τὰ ὁλόκληρα καὶ μηδὲν λελωβημένα, *victimas integras nec ulla parte mutulatas.* Latini *lectas & eximias hoſtias* appellant, quia animalium partes, ut ſolebant Judæi, accuratiſſimè explorabant, eaque ſola legebant. quæ integro & illæſo corpore erant. quæcunque etiam linguam nigram, aurem fiſſam, aut caudam aculeatam, haberent, recuſabant. Virgilius lib.4.Æneid.

mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboq́; Patriq́; Lyæo.

Vide Servium ibi, & ad lib.6. & Macrobium lib.3. cap.5. Saturnal. Alii majores hoſtias vocant. Cicero contra Rullum. *Erant hoſtiæ majores in foro conſtitutæ, quæ ab his Prætoribus de Tribunali, ſicut à nobis Conſulibus de Concilii ſententia probatis, ad Præconem & ad Tibicinem immolabantur.*

נכנס להוציא את הכף ואת המחתה. *Intrabat ut depromeret cupam thuribulumque.* Intravit ſanctum ſanctorum; quia ibi cupam thuribulumque, poſtquam adoleverat, reliquiſſet. Rabbi Aſcher. מקו' ולובש בגדי לבן ומוציא כף ומחתה שהניח לפני ולפנים בהקטיר שמה הקטרת.

להשיב את הנרות, *Ad aptandum lucernas.* Id eſt, ad accendendum; ſic enim in hoc loco verba intelligi debent. Bartenora. השבה זו הדלקה היא, *Aptatio iſta accenſio eſt.*

בשעה שיצא בשלום, *Quando in pace exierat.* Id eſt, ſalvus, & incolumis. eâ enim tempeſtate quâ frigus aliquantulum vigere incepiſſet facilè poterat ægrotare. tum quia ſolis lineis veſtibus indutus, quibus maximè frigori expoſitus erat, quædam miniſteria præſtiterit: tum quia toties veſtes depoſuerit, ut lavaret. Certè ex iſtis aliiſque cauſis ſacerdotes in varios morbos crebrò incidiſſe, ex Maimonide notavit Cunæus lib. 2. cap. 14. de Republica Hebræorum. Et proinde quidam elegebantur quibus ſalus ſacerdotum curæ fuit; qui iſtis præfectus erat, ממונה על החולין dicebatur. Multi quoque in ſancto ſanctorum, ut tradunt Hebræi, mortui ſunt, atque inde etiam ei periculum imminebat.

ה כהן גדול משמש בשמנה כלים וההדיוט בארבעה בכתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט מוסף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ באלו נשאלין באורים ותומים ואין נשאלין בהן להדיוט אלא למלך ולבית דין ולמי שהצבור צריך בו:

5. *Sacerdos magnus in octo veſtibus miniſtraverit, gregarius quatuor. in tunica, & femoralibus, & tiara, & baltheo. Sacerdos magnus his addidit pectorale, & Ephod, & pallium, & laminam: & in iſtis inquirebant in Urim & Thummim, & non inquirebant de privato, ſed de rege, & de Synedrio magno, & de Miniſtro publico.*

ANNOTATIONES.

כהן גדול משמש בשמנה כלים וההדיוט בארבעה, *Sacerdos magnus in octo veſtibus miniſtraverit, gregarius quatuor*. Verba hujus Miſchnæ intelligenda ſunt de miniſteriis in Sanctuario peractis; nam cum ſanctum ſanctorum intraverit Sacerdos magnus, quatuor tantùm veſtibus uſus eſt, quæ à Talmudicis *albæ* appellantur. finito expiationis feſto veſtes illas depoſuerit, nec unquam denuò in iiſdem miniſtraverit. R. Levi Barſel. in Paraſ. Tecſau. ובכל השמנה היה עובד עבודת חוץ אבל בפנים שהוא לפנים מן הפרכת לא היה עובד לעולם כי אם בבגדי הבד ואחר שעבד בהן ביום הכפורים אחד

אינו חוזר ועובד בהן לעולם שנאמר והניחם שם, *Et in omnibus octo miniſterium obiit quod exterius peragebatur, quod verò interius praſtiterit, non niſi lineis veſtibus peractum eſt. & poſtquam in illis uno expiationis die adminiſtraſſet, nunquam iterum in illis miniſtraverit; quia dicitur, & relinquet eas ibi.* Vide etiam Maimonidem in Hilcoth Kele Hammikdaſch cap. 8. Aliàs Sacerdos magnus perpetuò ſacris adfuit octo veſtibus amictus quæ Talmudicis *aureæ* appellantur. Gregarii Sacerdotes ſemper quatuor veſtibus munus ſuum obierunt, nec fas erat cuique vices ſuas exequi niſi iiſdem ex lege induto. Si quis (ſive Sacerdos magnus, ſive gregarius erat) plures aut pauciores quàm lex imperat aſciviſſet, ſi emplaſtrum vulneri impoſitum inter carnem ejus & veſtes latuiſſet, ſi veſtes ruptura deformaſſet, aut ſordes inquinaſſent, miniſterium ejus irritum fuiſſet. Gemara Sebachim cap. 2. לבש שני מכנסים שני אבנטים חסר אחת יתר אחת או שהיתה לו רטיה על מכת בשרו תחת בגדו או שהיו מטושטשים או מקורעין ועבד עבודתו פסולה. *Si quis duo femoralia aut duos balteos induiſſet, ſi veſtis una defeciſſet aut redundaſſet, ſi emplaſtrum vulneri impoſitum ſub veſte fuiſſet, aut ſi veſtes fuiſſent ſordidæ & laceratæ, & in illis miniſtraſſet, miniſterium ejus irritum erat.*

בכתונת. *In tunica.* Tunica Sacerdotalis indumentum lineum erat, totius corporis velamen. Latini vulgò *camiſiam* vocant: quod etiam ipſa vox nativâ ſuâ ſignificatione innuit. כתונת enim propriè *tunicam lineam* ſignificat: inde Græcis χιτὼν, ejuſdem ſignificationis. Tzetzes ad Heſiodi opera & dies. χιτὼν δ᾽ ἐστὶ κατὰ τοῦτον νῦν, καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν, τὸ λεγόμενον ἐπικάμισον. χιτων *verò juxta hunc*, Heſiodum, *nunc, & juxta conſuetudinem, idem eſt quod* ἐπικάμισον. id eſt, *camiſia.* puto in hoc loco ἐπικάμισον mendosè ſcribi pro ὑποκάμισον quod alibi ſæpe legi; ſed ἐπικάμισον nuſquam. videtur, etiam & *tunica*, ut non malè conjicit Becmanus per literarum tranſpoſitionem à כתונת provenire. Varro non placet, qui aliam ejus etymologiam adducit. *Tunica*, inquit ille libro quarto de Lingua Latina, *ab tuendo corpore.* Multò minùs placent quæ Iſidorus habet libro decimo nono Orig. *Tunica veſtis antiquiſsima appellata, quia in motu incedentis ſonum facit, tonus enim ſonus eſt.* Veriſimiliora ſunt quæ diximus, cum dictio Latina eandem prorsùs cùm Hebræa ſignificationem habeat. *Tunica* enim camiſiam, aut veſtem lineam interiorem qua caro tegitur præcipuè denotat. unde proverbium cujus meminit Plautus in Trinummo, *Tunica propior pallio eſt*. Propertius lib.2.Eleg.2.

Cedite jam divæ quas paſtor viderat olim,
Idæis tunicam ponere verticibus.

Atque hæc quidem horum verborum propria & genuina ſignificatio eſt. Communiter tamen ad alias veſtes extenduntur, & non ſolùm camiſias lineas quas carni obducimus, ſed etiam veſtes exteriores quaſcunque humeris geſtamus, ſive pelliciæ, ſive laneæ, aut qualeſcunque fuerint, deſignant. Quod ad formam attinet, tunicam Sacerdotalem manicatam fuiſſe ſtrictimque corpori adhæſiſſe, refert Joſephus lib.3.cap.8. Antiquit. Judaic. Talaris etiam erat & in longum porrecta, ut totum corpus ad pedes uſque operiret. Talem Heſiodus τερμιόεντα χιτῶνα, nominat. Heleniſtis ποδήρης dicitur, quo nomine, aliqnando veſtes ad imos pedes demiſſæ, aliquando veſtes breviores, quæ ad talos vix pervenerint notantur. nam & pallium Sacerdotale Joſepho ποδήρης appellatur. ſed de pallio mox ſuo loco dicemus. De tunica hoc tantùm addam ex Hieronymo ad

Fabiolam. *Secunda ex lino tunica eſt ποδήρης, id eſt, talaris, duplici ſyndone, quam & ipſam Joſephus byſſinam vocat, appellaturq́ כתונת chetonet, id eſt, χιτών, quod Hebræo ſermone in lineam vertitur. Hæc adhæret corpori, & tam arcta eſt, & ſtrictis manicis, ut nulla omninò in veſte ſit ruga: & uſque ad crura deſcendat. volo pro legentis facilitate abuti ſermone vulgato. Solent militantes habere lineas, quas camiſias vocant, ſic aptas membris & adſtrictas corporibus, ut expediti ſint, vel ad curſum, vel ad prœlia, dirigere jacula, tenere clypium, enſem librare, & quocunq́ neceſſitas traxerit. ergo & Sacerdotes parati in miniſterium Dei, utantur hac tunica, ut habentes pulchritudinem veſtimentorum, nudorum celeritate diſcurrant.*

ובמכנסים. *Et femoralibus.* Femoralia hæc liniæ brachæ erant, quibus femora & pudenda velabant Sacerdotes. ſupernè circa cor, ut Targum Jonathanis habet ad Ezech. 44. 18. conſtringebantur. Joſephus lib. 3. cap. 8. Antiquit. Judaic. aiit, circum illia conſtricta fuiſſe. Utrumque verum. totum enim ſpacium ab axillis ad coxendicem huic rei liberum fuit. Loca verò quibus copioſus ſudor excurrit, (ipſas putà axillas, & imum ventrem)

1 - 1989

trem) prohibita erant, nè ſacræ veſtes, inde attracto ſudore, inquinatæ & maleolentes fierent. Vide Ezech. 44. 18. ubi Kimchius. תניא כשהם חוגרים אינם חוגרי׳ לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידים. *Traditio eſt, cum accingebant, non accingebant infra lumbos, nec ſupra axillas, ſed propè axillas.* Infernè ipſa genua attingebant, ut femoralia quæ nunc ſunt in uſu. *Exod.* 28. 42. ממתנים ועד ירכים יהיו, ubi per ירכים *genua* intelligi aſſerunt Rabbini. R. Levi Barſellonius in Paraſhath Tetſauve. והמכנסים צורתן ידוע בכל מקום והיו שלהם גדולים ממתנים ועד ירכים כלומר עד הירכים שהוא הנק׳ צינוי. Tantundem habet Hieronymus ad Fabiolam. *Lineis Fœminalibus quæ uſque ad genua & poplites veniunt verenda celantur.* Hoc genus veſtimenti Cicero *ſubligacula* vocat, alii *brachas*. Cerda in adverſariis ſacris cap. 67. num. 2. exiſtimat eſſe idem cum campeſtribus Auguſtini, & ſuccinctoriis aliorum; & certè in hoc conveniunt, quòd omnia hæc pudendorum velamenta ſunt: ſi verò forma ſpectetur multum differre videntur. De femoralibus vide Joſephum lib. 3. cap. 8. Antiq. Judaic. de campeſtribus & ſuccinctoriis Iſidori origines, lib.19.cap.22. & 33.

ומצנפת. *Et tiara.* Sunt qui contendunt מצנפת ſolius Sacerdotis magni tiaram eſſe: ſed hoc contra authoritatem hujus Miſchnæ affirmant, itemque contra authoritatem Joſephi, qui gregarii etiam ſacerdotis tiaram hoc nomine vocari, in loco jam ſæpe memorato, aſſerit. Tiara autem faſcia erat linea, quæ multis contorta voluminibus caput cinxit, & in occipitio redimiculo conſtricta fuit: in arcuatam galeæ formam flectebatur, unde ipſum Græci nonnulli πάρεαν κορυβάντιον appellant. Corybantes enim gladiis, ſcutis, galeiſque (quibus ſimiles erant Sacerdotum tiaræ) armati, furentium more, inter ſacrificia ſaltabant, criſtaſque quatiebant, ut præſentibus terrorem metumque numinis inferrent. Vide Strabonem lib. 10. Geograph. & Lucianum de Saltatione. Ab his non multum diverſi erant cæterarum gentium, præcipuè Perſarum, tiaræ, quos etiam arcuatam galeæ figuram habuiſſe innuit Sidonius Apollinaris in Panegyrico ad Anthemium Auguſtum, & inde *lunatos* vocat,

ac ſupplice vultu
Flectit Achæmenius lunatum Perſa tiaram.

ואבנט, *Et balthes.* אבנט *balthems* eſt, quo tunicas cingebant Sacerdotes, ut magis agiles, magiſque expediti eſſent, cum ad opus progredi deberent. Laxatæ enim ſolutæque tunicæ brachiis incommodare potuiſſent. Latus erat, ut tradit Joſephus, quatuor digitos, & variis floribus figuriſque inſtar operis plumarii acupictus. contextura cava erat, ut ſerpentis exuvium, aut marſupium longius, putares. Vide Joſephum lib.3. cap.8. Antiq. Judaic. & Hieronymum ad Fabiolam.

מוסף עליו כג" חושן, *Sacerdos magnus his addidit pectorale.* Quatuor veſtes prædictæ Sacerdoti magno cum reliquis Sacerdotibus communes erant; nam licèt veſtes Sacerdotis magni paulò accuratiores mollioreſque fuerint, licèt tiara baltheuſque ejus aliquantulum à cæteris diſcreparent, omnes tamen eiſdem nominibus appellantur. Sed præter veſtes memoratas, Sacerdos magnus alias habuit peculiares, quibus munus ſacrum obiit. quarum prima חשן *pectorale* dicitur. in ſacra Scriptura חשן המשפט *pectorale judicii* nominatur,

tur, quia per ipſum Sacerdos magnus divinum reſponſum accepit, & judicium de bello, & pace, cæteriſque ad ſalutem Reipublicæ ſpectantibus, edidit. Ornamentum erat propter immane pretium luculentiſsimum, collo appenſum, & ad pectus uſque pendulum, תכשיט כנגד הלב, ut ait Solomon Jarchi ad *Exod.* 28.4. Ad eundem ferè modum triumphantes, & pueri prætextati Romanorum bullas aureas collo appenſas ad pectus geſtabant. Vide Macrobii Saturnalia lib. 1: cap. 6. & Plinium Secundum de viris illuſtribus, cap. 6. Ornamenta illa dicta ſunt bullæ, ut inquit Feſtus, *à Græco ſermone* βυλὴ, *quia eam corporis partem* bulla *contingat, id eſt, pectus, in quo naturale manet conſilium.* Ob eandem cauſam, ut quibuſdam placet, pectorale Sacerdotis magni Heleniſtis λόγιον *rationale* dicitur, quia nimirum ad pectus rationis ſedem apponebatur. Hodie quoque apud nos equites ordinis Periſcelidis ad eundem fere modum ornamentum ad pectus gerunt, cui imago Sancti Georgii impreſſa eſt, quod ipſis, ut pectorale Sacerdoti magno, honoris & dignitatis inſigne eſt.

- 1989

ואפוד, *Et Ephod.* Indumentum hoc Heleniſtis ἐπωμὶς dicitur. Unde Latini *ſuperbumerale* vocant. Nonnulli aiunt ὠμοφόριον, quod Græcis olim Patriarchis in uſu fuerit, forma huic reſpondiſſe. Sed hoc magis audacter quàm peritè dictum, cum ὠμοφόριον veſtis erat oblonga, & ad terram uſque demiſſa, ut innuit Zonoras in Conſtantino Copronymo. Vide Cerdæ adverſaria ſacra c.64.num.2. Mallem igitur ἡμιφόριον vocare, cnm veſtis erat brevis & quaſi dimidiatum pallium. Nihil huic tam ſimile credo quàm ſagum militare, quamvis in quibuſdam diſcrepant: huic enim, ut ait Joſephus, circa medium pectus lacuna erat cui pectorale inſertum. Joſephus lib.3.cap.8. Antiquitatum Judaicarum. ἐπὶ δὲ τούτοις τρίτον ἐνδύεται τὸν λεγόμενον ἐφώδην, ἑλληνικῇ δ' ἐπωμίδι προσεοικότα. γίνεται γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον. ὑφανθεὶς ἐπὶ βάθος πηχυαῖος ἔκ τε χρωμάτων παντοίων καὶ χρυσοῦ συμπεποικιλμένος περίπτυχον τοῦ στέρνου τὸ μέσον καταλιμπάνει, χείρεσιν τε ἠσκημένος καὶ πάντῃ σχήματι χιτὼν εἶναι πεποιημένος, τῷ δὲ διακένῳ τοῦ ἐνδύματος συνέδεσι περίτμημα σπιθαμῆς τὸ μέγεθος, χρυσῷ τε καὶ τοῖς αὐτοῖς τῷ ἐφώδει βάμμασι διηνθισμένον. ἐσσὴν μὲν

καλεῖ

καλεῖται. σημαίνει δὲ τοῦτο κατὰ τὴν ἑλλήνων γλῶτταν λόγιον. *Super has veſtes tertiam etiam inducit vocatam Ephodem Græcanicæ epomidi ſimilem, ea fit hoc modo, ex variis coloribus auro intermixto ita contexitur, ut circa medium pectus lacuna quædam relinquatur, maniculis quoque ita extantibus ut planè pallium appareat. Lacunæ verò inſeritur fruſtum amplitudine palmi, auro, iiſdemque coloribus quibus ephodes variegatum. id vocatur Eſſen, ac ſi dicas rationale.*

ומעיל. *Et pallium.* מעיל Veſtis erat exterior, ut כתונת interior. His reſpondent *pallium* & *tunica*: Latinis enim pallium operculum erat tunicæ, ut Judæis מעיל operculum erat הכתונת. Plautus in Aulular.

Eucl. *Quid abſtuliſti hinc?* St. *Di me perdant, ſi ego quicquam abſtuli;*
Nive adeò abſtuliſſe vellem. Eucl. *Agedum excute dum Pallium.*
Strob. *Tuo arbitratu.* Eucl. *Ne inter tunicas habeas.*

Erat autem pallium Sacerdotale, ut refert Joſephus, veſtis oblonga & talaris. & hoc, ut ait Maimonides, in honorem Sacerdotis magni ceſsit. Maimonides in Hilcoth Kele

Hammikd. ca. 8. בגדי כהונה מצוותן שיהיו חדשים נאים ומשולשלים כדרך בגדי הגדולים שנאמר לכבוד ולתפארת, *Mandatum eſt ut veſtes Sacerdotii novæ ſint, eligantes, & demiſſa, ſicut veſtes magnatum, quia dicitur in gloriam & decorem.* Pallio autem huic appenſa erant mala punica, & tintinnabula, ut Sacerdotis magni cum adiret ſanctuarium ſonus audiretur. Miror vero quomodo Hieronymus lapſus, qui affirmat tintinnabula pallio appoſita fuiſſe, ut Pontifex vocalis incederet, cum ſancta ſanctorum ingrederetur. Hieronymus ad Fabiolam: *Inter duo tintinnabula unum malum eſt, inter duo mala unum tintinnabulum, ut alterutrum ſibi media ſint, cauſaq; redditur. Idcirco tintinnabula veſti appoſita ſunt, ut cum ingreditur Pontifex in ſancta ſanctorum, totus vocalis incedat, ſtatim moriturus ſi hoc non fecerit.* Incautè hæc & præproperè nimis Hieronymus aſſeruit; ex ſacra enim Scriptura totaque antiquitate ſatis conſtat, Sacerdotem magnum in ſancta ſanctorum non niſi ſolis lineis veſtibus indutum ingredi potuiſſe.

ציץ, *Et laminam.* Lamina hæc duos digitos lata erat, frontémque ad aures uſque cinxit. Solomon Jarchi in *Exod.* 28.36. ציץ כמין טס של

ציץ של זהב רחבו ב׳ אצבעות ומוקף על המצח מאזן לאוזן. Idcirco *Exod.* 39. 30. dicitur נזר הקדש, id est, *corona sancta*; aut forte magis propriè dixeris *Corallarium sanctum.* Latini enim ejusmodi laminas non *coronas*, sed *corollaria* vocarunt. Plinius lib. 21. cap. 2. *Paulatimque & Romae subrepsit appellatio corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis postquam è lamina aerea tenui inaurata aut inargentata dabantur.* Ad imitationem Sacerdotis magni Gentilium Sacerdotes sacrificaturi coronas capite gestabant. Tertullianus lib. 15. *Ipsae denique fores, ipsae hostiae & arae, ipsi ministri & Sacerdotes eorum*, id est, Gentilium *coronantur*. Putabant enim, ut est apud Athenaeum lib. 15. εὐλαβές ἐστι καὶ κεκοσμημένον μᾶλλον τοῖς θεοῖς ἐστὶν στεφανοῦσθαι ὅταν θύωσι. Ipsis etiam aliquando mos erat, ut non Sacerdotes modò, sed quicunque deorum opem implorarent coronari precarentur. Scholiastes Sophoclis in Oedip. tyran. ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς ἐστεφανωμένους πρὸς ἱκετείαν χωρεῖν, ἵν᾽ αἰδέσιμοι δόξωσι τοῖς θεοῖς ἱκετεύοντες. *Mos erat Antiquis coronatos ad preces incedere, ut venerabiles iis quibus supplicabant apparerent.* Livius Dec. 4. lib. 10. *Decemviri supplicationem in biduum va-*

letudinis causa in urbe, & per omnia fora conciliabulaq; edixerunt: majores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes supplicaverunt. Porro, juſsit Deus *Exod.* 28. 37. ut lamina hæc ad tiaram pontificiam vitta hyacinthina aſtringeretur, unde à quibuſdam διάδημα dicitur. Græci enim vittas capiti impoſitas διαδήματα vocârunt. Plutarchus in Lucullo. περισπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα, τῷ τραχήλῳ περιῆψε, καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν. *Capitis diadema arripiens*, Monima uxor Mithridatis, *collo aptavit, & ſeipſam ſuſpendit.* Qui plura de veſtibus ſacerdotalibus & earum myſteriis ſcire cupit, adeat commentaria Rabbinorum in *Exod.* cap. 28. & cap. 39. ubi copioſè de ipſis agitur, & Torath Cohanim ad finem Paraſath Tetſauve, & Korban Aharon. & Maimonidem in Hilcoth Kele Hammikdaſch. adeat etiam Joſephum lib. 3. cap. 8. Antiquit. Judaic. & Hieronymum ad Fabiolam.

:באלו, *In illis.* Hoc de ſingulis octo veſtibus, quibus Sacerdos magnus ad altare miniſtraverit, & non tantùm de quatuor illis poſtremùm memoratis, quas ad veſtes gregarii Sacerdotis addiderit, intelligendum eſt.

Maimonides ad ſubjectam Miſchnam. אמרם באלו נשאלין הוצרך לומר שאין נשאלין באורים ותומים אלא בכהן גדול לובש אלו השמנה בגדים; *Cum dicitur in illis inquirebant, hoc indicatur quòd non inquirebant in Urim & Thummim niſi per Sacerdotem magnum iſtis octo veſtibus indutum.* Solebant etiam & Gentiles in quibuſdam locis veſtibus uti peculiaribus cum oracula ſciſcitarentur. Maximus Tyrius ſerm. 26. ἐν Τροφωνίου γε μὴν (καὶ γὰρ τοῦτο μαντεῖόν ἐστιν ἐν Βοιωτίᾳ ἥρωος Τροφωνίου περὶ Λεβάδειαν πόλιν) ὁ δεόμενος συγγενέσθαι τῷ δαιμονίῳ ἐνσκευασάμενος ὀθόνῃ ποδήρει καὶ φοινικίδι, μάζας τε ἐν χερσὶν ἔχων εἰσδύεται ὕπτιος κατὰ στομίου στενοῦ. *In antro quoque Trophonii (nam & hujus herois oraculum eſt circa Lebadiam urbem) qui dæmonem adire velit, amictu induitur lineo, talari, purpureoq́, libaq́ in manibus habens ſupinus anguſto ingreditur oſtiolo.* Pauſanius in Bœoticis. ἔρχεται παρὰ τὸ μαντεῖον χιτῶνα ἐνδεδυκὼς λινοῦν καὶ ταινίαις τὸν χιτῶνα ἐπιζωθεὶς. *Ad oraculum progreditur,* qui reſponſum petit, *tunicam indutus lineam ac faſciis incinctus.*

נשלין באורים ותומים *Inquirebant in Urim & Thummim.* Quid ſint Urim & Thummim, aut quis ſit modus conſulendi hoc oraculum certò definiri non poteſt: libet tamen Talmudicorum ſententiam referre, quia licèt multi leviter attigerunt, eam nullus quòd ſciam integrè plenéque percenſuit. Schikardus quidem cap. 1. de jure regio Hebræorum ex propoſito de hac re dicere aggreſſus eſt: ſed magiſtrorum ſententiam, quamvis vir doctus, nec appoſitè explicavit, nec ſatis ad eorum mentem retulit. Ut ab ipſis autem nominibus ordiamur, ſciendum eſt pectorali Pontificis aliquid à Moſe inſertum eſſe, quod אורים ותומים, id eſt, *luces & perfectiones*, dicebatur; ex hoc Sacerdos magnus conſulentibus reſponſum reddidit, atque inde oraculo nomina hæc indita ſunt. Gemara Hieroſolymitana. למה נקר' שמם אורי' שהן מאירין לישראל' ותומים שהן מתמין לפניהם את הדרך, *Quare vocatur nomen eorum Urim? quia illuminabant Iſraelem.* Id eſt, voluntatem divinam in rebus dubiis ſignificabant; *& Thummim? quia coram ipſis perficiebant viam.* Id eſt, viam indicabant quâ inſiſtere & ingredi oporteret. Modus conſulendi oraculum talis erat: Pontifex arcam verſùs faciem inflexit, qui oraculum conſuluit ei à tergo ſtetit, dixitq; Faciam hoc, aut non faciam? Tum Pontifex Urim

& Thummim inſpexit, & è veſtigio reſponſum invenit. De duobus ſimul non inquiſiverint, niſi hoc temporis anguſtiæ exegiſſent, ut cum hoſtis perſequendus erat, aut negotium gerendum quod moras non pateretur. ordine itidem inverſo non petiverint, & ſi petiſſent oraculum ad quæſita ordine reſpondet, & quod primum futurum erat, primùm prædixit. Et quamvis decreta Prophetarum propter pœnitentiam irrita ſæpe facta ſunt, judicium tamen per Urim & Thummim editum nunquam reſcindi ſolebat. Gemara Babylonica. השואל פניו כלפי נשאל והנשאל פניו כלפי שכינה השואל אומר ארדוף אחרי הגדוד הזה והנשאל אומר כה אמר ה׳ עלה והצלח רבי יהודה אומר אין צריך לומר כה אמר ה׳ אלא עלה והצלח אין שואלין בקול שנאמר ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמר ושאל לו לפני ה׳ אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה שנאמר וחנה היא מדבר׳ על לבה אין שואלין שני דברים כאחד ואם שאל אין מחזירין אלא אחד ואין מחזירין לו אלא ראשון שנאמר היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול כ׳ ויאמר ה׳ ירד והא אמרת אין מחזירין אלא ראשון הוא שאל שלא כסדר והחזירו לו כסדר וכיון שידע ששאל שלא כסדר חזר ושאל כסדר שנאמר היסגרוני בעלי קעילה אתי ואת אנשי ביד שאול ויאמ׳.

ויאמ' ה' עלה והצלח אם הצורך הדבר לשנים מחזירת
לו שניהם שנאמר וישאל דוד בה' לאמר הארדוף
אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר ה' אליו רדוף כי
השג תשיג והצל תציל ואף על פי שגזירת נביא
חוזרת גזירת אורים ותומים אינה חוזרת שנאמר
במשפט האורים, *Qui rogat faciem verſùs rogatum*, id eſt, Sacerdotem, *& rogatus faciem* convertit *verſùs Spiritum ſanctum*, id eſt, verſùs arcam ut nonnulli dicunt, verſùs Urim & Thummim, ut dicunt alii. *qui rogat, dicit, Perſequar poſt agmen iſtud? & rogatus dicit, ſic dicit Dominus, Aſcende & proſperare. Rabbi Jehuda dicit, non opus eſt dicere, ſic dicit Dominus, ſed, Aſcende & proſperare. non rogat voce* magna & excelſa, *quia dicitur, & petet reſponſum ei, neque concipiens corde*, id eſt, non rogat ſolo conceptu mentis, *quia dicitur, & petet reſponſum ei coram Domino, ſed ſicut Hanna loquebatur in oratione ſua, quia dicitur, & Hanna loquebatur in corde ſuo. non rogant de duobus ſimul, & ſi rogant non reddunt reſponſum niſi ad unum, & non niſi ad primum, quia dicitur, Nunquid tradent me domini Chebilah in manum ejus? nunquid deſcendet Saul, &c. & dixit Dominus, deſcendet, ecce dixiſti non reſponſum reddunt, niſi ad primum, David rogavit extra ordinem, & ordine ei reſpondebant. & poſtquam intellexit quod extra ordinem rogâſſet, ordine denuò rogavit, quia dicitur, Nunquid tradent domini Chebilah me, & viros meos in manum Saul? & dixit Dominus tradent. & ſi neceſſe ſit* propter anguſtias temporis *de duobus ſimul rogare ad utrumque reſponſum reddunt, quia dicitur, & rogavit David à Domino,*

mino, dicendo; Perſequar poſt agmen iſtud? num attingam ipſum? dixit ei Dominus, Perſequere, quia attingendo attinges, & eruendo erues. & licèt decretum Propheta redit, id eſt, à Deo propter pœnitentiam reſcinditur, *decretum Urim & Thummim non redit, quia dicitur in judicio Urim.* Reſponſum divinum exilientes literæ indicârunt; tradunt enim Talmudici nomina Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, & nomina duodecem tribuum pectorali Sacerdotis magni inſculpta fuiſſe, his etiam additum כל אלה שבטי ישראל quibus totum Alphabetum continetur: literas verò iſtas emicuiſſe, & reſponſum quæſitis exhibuiſſe. exempli gratiâ, cum oraculum reſponderit עלה והצלח *aſcende & proſperare.* ע ex שמעון, ל ex נפתלי, ה ex יהודה emicuerunt, ut efficerent עלה: ו ex לוי ה ex אברהם, צ ex יצחק, ל ex זבלון, ח ex יצחק emicuerunt, ut efficerent והצלח. Tradunt inſuper Talmudici vocem auditam eſſe quæ Pontificem docuit inſtituitque nè erraret ex punctorum vocalium defectu. Cum ipſæ etiam literæ è pectorali non exierint, ut debito ordine coaleſcerent, ſed in locis ſuis permanſerint, ex iiſdem varia verba confici poterant, ut ſi ו & ע & ל emicuiſſent, ex illis liquiſſet componere עלי & לעי & עיל, & proinde neceſſe erat ut Spiritus ſanctus Pontificem erudiret, nè hæreret incertus quale reſponſum redderet : hinc factum eſt ut Deum fruſtra per Urim & Thummim conſuluiſſent, niſi Sacerdos magnus propheta fuiſſet, aut à Deo detentus, cui alloquenti Spiritus ſanctus adeſſe voluiſſet. Atque hæc quidem Talmudicorum ſententia eſt, quam non ſatis intellexit Schikardus, in loco citato bis lapſus. Primò, quòd ait certum eſſe vocem non fuiſſe auditam : ſecundò, quòd ait totum Alphabetum nuſquam comparuiſſe. Secus omnino tradunt Magiſtri. Gemara Hieroſolymitana. אית תניי תני הקול היה שומע אית תניי תני הכתב בולט מאן דאמר הקול היה שומע ניחא דכתיב וישמע את הקול מאן דאמר הכתב היה בולט והא לית חית בשבטים ולא צדי' ולא קוף' בשבטים אברהם יצחק יעקב כתוב עליהן והא לית טית' בשבטים כל אלה שבטי ישראל היה חקוק עליהן. *Tradit Doctor quòd audiebat vocem, tradit Doctor quòd Scriptura prominebat, qui dicit quòd audiebat vocem, nullis urgetur difficultatibus, quia ſcribitur, & audiebat vocem. Qui dicit quòd Scriptura prominebat*, his difficultatibus urgeri poteſt, *quia ecce Cheth non eſt in nominibus duodecim tribuum, neq; Tzade, neq; Coph*. hinc reſponderi poterit, fit, quòd hæc nomina אברהם יצחק ויעקב *inſcripta erant ſuper ipſa. & ecce non eſt Teth in nominibus duodecem tribuum*, huic reſponderi poterit, quòd hæc verba כל אלה שבטי ישראל *inſculpta erant ſuper ipſa.* Ex his apparet vocem, juxta Talmudicorum ſententiam, fuiſſe auditam, & totum etiam Alphabetum comparuiſſe, exceptis tantùm tribus literis finalibus ץ ם ך quibus opus non erat, cùm literæ, ut dictum eſt, è locis ſuis non exierint, ut debito ordine coaleſcerent, ſed ipſas Sacerdos magnus, à Spiritu ſancto doctus, conjunxit. Ex his etiam apparet literas emicantes ex quarum prominentiis Sacerdos magnus res dubias intellexit, aut aliquid pectorali inſertum quod ipſas extruſit & prodire fecit, ex Talmudicorum ſententia, Urim & Thummim fuiſſe. Quod licèt indubitatum non ſit, majorem tamen quàm quicquam aliud quod legi hactenus probabilitatis ſpeciem habere videtur: ridiculum enim eſt quod nonnulli aiunt reſponſum divinum per ſolum gemmarum fulgorem Sacerdoti magno innotuiſſe. Poterat quidem victoria (quod refert Joſephus lib. 3. cap. 9. Antiquitat. Judaic.) per ſolum lapidum fulgorem prænunciari: ſed quomodo poterant omnia illa indicari quæ 1 *Sam.* 5. 23.

habentur? *Non aſcendes contra eos, ſed gira poſt tergum eorum, & venies ex adverſo mororum, & cum audieris ſonitum gradientis in cacumine mororum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, ut percutiat caſtra Pheliſtim.* Non placet Schikardus qui gemmarum illuminatarum configurationem ſpeciem literarum exhibuiſſe affirmat, eo ſcilicet modo quo obſeſſi ſolent ſtatum urbis, artificii conſcio & eminùs ſpectanti ſocio, per candelas variè ſublatas noctu ſignificare: qui & characteres (quorum nonnullos Chinenſium potiùs quàm Hebræorum notas eſſe putares) ex earundam ſitu ad rem illuſtrandam fabricavit, ex quibus putat Sacerdotem magnum Dei reſponſum nôſſe potuiſſe. quod quidem nullo fundamento innixum eſt; nam locum illum quem ex Tſeror Hammor attulit, perperàm omnino intellexit, cum literas emicuiſſe haud ſecus quàm Talmudici docent, & poſtea à gemmis illuminatas fuiſſe aſſerat ibi R. Abraham Seba: ipſas verò gemmas literarum ſimulacra exhibuiſſe, ut expoſuit Schikardus, nè ſomniavit quidem. Vide Schikardum, ſi lubet, cap.1. de jure regio Hebræorum. Non

cognovit

UMI - 198

cognovit inſuper Sacerdos magnus reſponſum divinum ex voce audita ſolùm, neque ſolùm ex viſione prophetica, quia fruſtra Deus Urim & Thummim pectorali ejus imponi præcepiſſet, ſi huic rei nequicquam inſervire debuiſſent; ſi per vocem ſolam aut viſionem propheticam reſponſum editum fuiſſet. Præterea ea quæ de ſacro Dei nomine in concavitate pectoralis impoſito tradunt Rabbini, quia non explicant quo pacto per ipſum Pontifex reſponſum ſcierit. Fortè volunt literas virtute hujus nominis emicuiſſe, ſed de hac re nequeo quicquam certi reperire.

ואין נשאלין בהן להדיוט אלא למלך וגו', *Et non inquirebant de privato, ſed de rege, &c.* Probant hoc Talmudici ex *Num.*27.21. *Et ſtabit coram Eliazaro ſacerdote, & interrogabit pro eo judicium Urim coram Domino; juxta ſermonem ejus egredientur, & juxta ſermonem ejus ingredientur, ipſe, & omnes filii Iſrael cum eo, & omnis congregatio.* Gemara Babylon. אמר רבי אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים וגו' הוא זה מלך וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו סנהדרי, *Dicit Rab. Abhu, quod dicit Scriptura, & ſtabit coram Eleazaro ſacerdote, & interrogabit*

terrogabit pro eo judicium Urim, &c. ipse, id est, rex, & omnis Israel cum eo id est, unctus in bellum, & omnis congregatio, id est, Synedrium.

פרק ח Caput 8.

De vetitis & licitis in die expiationis. Spe veniæ peccantibus pœnitentiam in die expiationis non concedi. Peccata in homines sine satisfactione non remitti.

יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר וחכמים אוסרין׃	*In die expiationis interdictum est in cibo & in potu, & in lotione, & in unctione, & in inductione calcei, & in ministerio lecti; rex verò & sponsa lavabant facies suas, & puerpera calceos induceret, verbo Rab. Eleazaris, at Sapientes prohibent.*

ANNOTATIONES.

יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה, *In die expiationis interdictum est in cibo & in potu.* Abstinentiam à cibo, potúque mandavit Deus, *Levit.* 16, 29. *In mense septimo, in decima mensis affligetis animas vestras.* In die igitur expiationis usque ad vesperam jejunarunt, si quis contra feciſſet, exciſionis ſive exterminii pœna plectebatur. *Levit. 23. 29. Omnis anima quæ non afflicta fuerit in die iſto excidetur è populis ſuis.* Vide Kerithoth cap. 1. ubi inter exterminii reos numeratur והאוכל ביום הכפורים והעושה מלאכה ביום הכפורים *Qui cibum ſumpſerit, & qui opus fecerit in die expiationis.* Nec exciſione tantùm mulctabatur, ſed etiam vapulabat. Vide Maccoth cap. 3. ubi pariter inter vapulantes numeratur. והאוכל ביום הכפורים והעושה מלאכה ביום הכפורים *Qui cibum ſumpſerit, & qui opus fecerit in die expiationis.* Apud nos hodie inuſitatum eſt, ob delictum hoc flagris cædi, ſed Eccleſiaſticis cenſuris ex lege plectuntur, qui jejunium violant; olim tamen inter majores noſtros pœna hæc in uſu fuit, ut ex antiquis legibus conſtat. Leges Edovvardi & Gythurni cap. 8. Gif ꝼreoman rihte ꝼæſtan abrece, ᵹylde ƿite, ⁊ lahſlitte. Gif hit ðeoƿmon ᵹedo, ðolie hiſ hyde, oþþe hyde ᵹylde. *Liber ſi indictum jejunium cibo ſumpto diſſolverit, & mulcta, & ipſa legis violatæ pœna plectitor, ſervus vapulato, aut pretio redimito.* Idem habes ad verbum antiqua verſione tranſlatum inter leges Aluredi & Guthruni, cap. 11. *Si liber homo rectum jejunium frangat, reddat witam vel laſhlite, ſi ſervus hoc faciat, perdat corium ſuum vel Hudgildum.*

וברחיצה ובסיכה, *Et in lotione, & in unctione.* Hæc quæ ſequuntur ſtatuta erant Rabbinorum, de quorum obſervantia maximè laborabant Hypocritæ, de interna cordis afflictione parùm ſoliciti, & propterea Chriſtus Salvator noſter ipſos acriter reprehendit, jubétque diſcipulos ſuos ut nuſquam eorum mores imitarentur. *Matth.* 6.17. Σὺ δὲ νηςεύων ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, ϗ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, *Tu autem cùm jejunas unge tuum caput, & faciem tuam lava.* Quamvis non videtur Salvator noſter afflictionem externam verbis iſtis reprehendere, ſed fictam ſimulatamque hypocritarum religionem caſtigare, qui turpitudinem & atrocitatem animi externo fuco obvelarent. Daniel enim jejunium initurus ab unctione abſtinuerit, & hoc Deo optatum acceptumque fuiſſe conſtat. Vide *Dan.* 10.3. David etiam cum pro puero jejunârit, tum ab unctione, tum à lotione temperaverit. Vide 2 *Sam.* 12.20. Externæ igitur afflictiones Deo gratæ non ſunt, niſi cor intus æſtuet, & peccati odio crucietur. Si verò externam corporis afflictionem, internus animi dolor comitetur, Deo jejunium hoc probari illuſtria exempla confirmant.

ובנעילת הסנדל, *Et in inductione calcei.* Hoc intelligendum eſt de calceis coriaceis; poterant enim ſoccis ex panno, aut quavis alia materia confectis uti. Arb.turim in hilk.jom Hakkipp. מותר לילך באנפלאות של בגד לא שנא בבית לא שנא ברשו׳ הרבים, *Licitum eſt* in die expiationis *incedere ſoccis panni, nihil intereſt ſive privatim ſive publicè.* Menaſſeh ben Iſrael in theſouro dos dinim cap.98. He neſte dia prohibido calçar aynda que ſeja só num pè çapatos de couro, mas de paño ou outra qualquer couſa, he licito; por que ſe julga o Meſmo que andar deſcalço. *In iſta die prohibitum eſt inducere calceos coriaceos, quamvis in unum ſolum pedem, ex panno tamen aut quavis alia materia confectos inducere licitum eſt, quia hoc perinde eſt ac ſi quis diſcalceatus incederet.* Calceis verò coriaceis uti nemini fas erat, niſi ægrotaret, aut gravi aliqua neceſsitate premeretur. Solebant enim Judæi cum ſe affligerent diſcalceati incedere, quemadmodum Davidem feciſſe legimus, 2 *Sam.*15.30. *Et David aſcendebat per aſcenſum montis olivarum,* *aſcendebat, & flebat, & caput ei opertum erat, & incedebat diſcalceatus.*

ובתשמיש המטה, *Et in miniſterio lecti.* Non ſolùm à miniſterio lecti abſtinuerint conjuges, ſed nec in eodem lecto unà cubuerint. Menaſſeh ben Iſrael. He peccado tocar na mulher, como ſe foſſe menſtruosa, e non podem dormir numa meſma cama, por fugir a occaſiõ de peccar. *Peccatum eſt in die expiationis tangere mulierem, ac ſi eſſet menſtruata, nec in eodem lecto dormire poſſunt, ut fugiant occaſionem peccati.* Statutum hoc Rabbinorum ad pietatem plurimùm conducere non eſt negandum. Deus enim religioſiſſimè colitur, cum mens, repudiatis obſcœnis ſpurciſque voluptatibus, ſola cœleſtia cogitat. Innuit hoc Paulus ad 1. *Corinth.* 7. 5. Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ. *Nolite fraudare invicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut vacetis jejunio & orationi.* Et proinde Eccleſia Græca abſtinentiam conjugalem imperavit, ſtatuitque ut in diebus jejunii, & in diebus ſacris, conjuges à mutuo congreſſu abſtinerent. Vide Balſam. ad canon. 3. Dionyſii Alexandrini, & Leunclav. lib. 5. reſponſorum. Statuit & hoc Eccleſia Latina. Vide Decretum Gratiani part. 2. cauſa 33. quæſt. 4. Gentiles etiam ſolennibus diebus, quibus ſacra diis ſuis facerent, hoc obſervârunt. Juvenalis Sat. 6.

Ille petit veniam, quoties non abſtinet uxor
Concubitu, ſacris obſervandiſq; diebus.

המלך והכלה ירחצו את פניהם, *Rex verò & ſponſa lavabant facies ſuas.* Regi hoc permiſſum, quia recreat ſubditos gratioſus & ſplendidus Regis vultus; ſponſæ verò, ne fœdata ſordibus à ſponſo ſuo contemneretur. Sponſa autem vocatur triginta diebus poſt nuptias, quibus ſi dies expiationis inciderit, lavabat faciem ſuam. Gemara Babylonica. מאי טעמא מלך משום דכתב מלך ביפיו תחזינה עיניך כלה מאי טעמא כדי שלא תתגנה על בעלה אמר ליה רב לרבי חייא כלה עד כמה [illegible] *[illegible] quare? quia ſcribitur regem in pulchritudine ſua videbunt oculi tui. Sponſa quare? ne vilis ſit apud ſponſum ſuum? Dixit Rab ad Rabbi Chija, Sponſa quamdiu?*

diu? dixit ei juxta id quod docemus non cohibebunt ornatum ejus totis triginta diebus.

והחיה חנעול את הסנדל, *Et puerpera calceos inducet.* Hoc ei indultum eſt triginta diebus poſt partum nè à frigore læderetur. Arba turim in hilcoth jom hakkippurim. והחיה מותר לנעול הסנדל כל ל' יום משום צנה, *Puerperæ licitum eſt inducere calceos totis triginta diebus propter frigus.* In loco quo ſibi à ſcorpionibus metuerent, poterant ſinguli calceis uti. Gemara Babylonica. והחיה תנעול את הסנדל משום צינה אמר שמואל אם מפמת סכנת עקרב מותר, *Et puerpera inducet calceos propter frigus. Dixit Samuel, Si propter periculum ſcorpionis licitum.* Hoc etiam infirmo, & pede vulnerato licuit. Menaſſeh Ben Iſrael. Pode con tudo a parida dentro dos 30. dias do parto, calçar çapatos de couro, e aſsi meſmo o doente, aynda que naõ eſte perigozo, e o que tem alguma ferida no pe, ou teme ſer mordido de ſerpentes donde as ay. *Nihilominus mulier quæ peperit triginta diebus poſt partum inducere poteſt calceos coriaceos, itemque & infirmus quamvis nullum ſit periculum,*

UMI - 19

lum, & qui vulnus habet in pede, aut qui in loco degit ubi timeat ſerpentium morſus.

ב׳ האוכל ככותבת הגסה כמוה וכגרעינת׳ והשות׳ מלא לוגמיו חייב כל האוכלין מצטרפין לככותב׳ וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו האוכל ושותה אין מצטרפין :

ג אכל ושתה בהעלם אחת אינו חייב אלא חטאת אחת אכל ועשה מלאכה חייב שתי חטאו׳ אכל אוכלין שאינן ראוין לאכילה ושתה משקין שאינן ראוין לשתיה ושתה ציר או מוריים פטור :

ד התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים אבל מחנכין אותם לפני

2. Qui edit menſuram dactyli craſsi cum grano ſuo, & qui bibit quantum maxillis infundi poſſit, reus eſt. Cibi omnes conjunguntur ut conſtituant menſuram dactyli craſsi, & potus omnes conjunguntur ut conſtituant quantum maxillis infundi poſſit. edens & bibens non conjunguntur.

3. Qui ſemel inſcius edit & bibit, uno tantum tenetur ſacrificio. qui edit & opus facit, duobus tenetur ſacrificiis. qui edit quod non eſt commodum in cibum, & qui bibit quod non eſt commodum in potum, & qui abſorbet liquamen ſalſum aut muriam liber eſt.

4. Non affligunt pueros in die expiationis, ſed erudiunt eos anno uno aut duobus, antequam

ad

[illegible] שיהיו הרגילין במצות:

ad maturitatem pervenerint, ut ſint præceptis aſſueti.

ANNOTATIONES.

האוכל ככותבת הגסה, Ad verbum, *Qui edit quaſi dactylum craſſum.* Oliva ciborum omnium vetitorum communis menſura erat; ſed in die expiationis quia cibus non prohibetur expreſſè, ſed tantum afflictio animarum imperatur, alia menſura conſtituta eſt, qua unuſquiſque reus peragebatur. Licet enim ab eſu ciborum vetitorum aſtinere omnino ex lege tenebantur, à pœna tamen liberi erant niſi cibos ad certam menſuram comediſſent, menſura autem in die expiationis dactylus erat, cæteroquin olivæ. Bartenora. ואף על גב דכל שעורי אכילה בכזית [illegible] אכילה אבל הכא ולא כתיב אלא [illegible] גמירי דהבציר מכותבת לא מיתבא דעתיא והוי מעונה ומיהו קיימא לן דחצי שיעור אסור מן התורה אלא שאין חייבין כרת [illegible]

Quamvis cibi menſuræ omnes ſunt quaſi olivæ, hoc fit ea propter quia ſcribitur de eo cibus, ſed hic ubi non ſcribitur niſi anima quæ non afflicta fuerit, ſtatuerunt ut minor menſura quam dactylus non [illegible], & hoc affligit, & nihilominus fundamentum eſt apud nos quod dimidium menſuræ à lege prohibitum eſt, ſed quod non exciſione plectuntur,

&

& quòd non vapulant niſi de menſura tota. Nonnulli vapulâſſe aiunt eos qui menſura minus comediſſent, ſed exterminio non fuiſſe mulctatos; menſuras verò omnes à Moſe ex mandato divino inſtitutas eſſe tradunt Rabbini. Maimonides. כל השיעורין שאמרו בכל התורה הם הלכה למשה מסיני, *Omnes menſuræ quæ ſunt in lege conſtitutiones Moſis ſunt à monte Sinai.*

והשותה מלא לוגמיו. Ad verbum, *Et qui bibit plenitudinem maxillarum ejus.* Totum illud quod concavitas oris altero latere continere poſſit, cum inflantur buccæ dicitur מלא לוגמין. Bartenora. כל שאלו יסלקנו לצד אחד יראה אותו הצד בולט תראה נקרא מלא לוגמין.

האוכל והשותה אין מצטרפין. *Edens & bibens non conjunguntur.* Senſus eſt; Id quod aliquis edit, & id quod bibit non conjunguntur, ut alterutram menſuram conſtituant. Sic à Rabbinis qui agunt de conſtitutionibus diei expiationis locus iſte explicatur. Shulcan Aruchi. כל האוכלים מצטרפין לשיעור זה אפילו מלח שעל הבשר וציר שעל ירק אבל אכילה ושתיה אין מצטרפות *Omnes cibi conjunguntur ad menſuram hanc, etiam ſal quo carnes ſaliuntur, & liquamen oleris; ſed cibus & potus non conjunguntur.*

אכל ושתה בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת, Ad verbum, *Edit & bibit in abſconſione ſemel & non tenetur niſi uno ſacrificio pro peccatis.* Unum tantùm tenebatur ſacrificium perſolvere, quia edendi & bibendi actio quaſi factum unum æſtimatur.

אכל ועשה מלאכה חייב שתי חטאות, Ad verbum, *Edit & opus fecit? tenetur duobus ſacrificiis pro peccatis.* Hoc etiam de iis intelligendum eſt, qui inſcienter peccâſſent; nam ſiquis ex arrogantia hæc feciſſet, exterminio reus erat, & verberibus cæſus, ut ſuprà dictum eſt.

ציר *liquamen ſalſum.* ציר eſt *liquor ex ſale piſcium reſolutus.* Maimonides. ציר הוא מה ששותת מן הדג כששורים אותו במלח, *Tſir eſt id quod effluit à piſce cum ipſum ſale macerant.* Aliàs tamen ſignificatio ejus latiùs patet, ut ציר שעל הירק, *Liquamen olerum*, quod habes paulò ante in Shulcan Aruch. Sed liquor iſte permiſſus non erat in die expiationis, ut ex loco adducto conſtat. Vide etiam ſi libet Arba Turim in Hilcoth jom Hakkippurim.

או מורייס, *Aut muriam*, מורייס eſt *humor pinguis qui ex piſcibus ſalitis excidit.* Verbum iterum occurrit capite ſexto codicis Nedarim, ubi Bartenor. מורייס שומן היוצא מדגים מלוחים, *Murejas eſt oleum quod exit à piſcibus ſalitis.*

אין מענין, *Non affligunt.* Non arcent à cibis.

אבל מחנכין, *Sed erudiunt*. Præcipua religionis fundamenta docent. Maimonides. מלמדין אותן מצוה חנוך לנער, *docent eos Catechiſmum puerorum*. Qui enim ab ineunte ætate præceptis divinis imbuuntur, poſtea in ætatis flexu faciliùs ad voluntatem divinam, ſuam fingere & accommodare poſſunt. Ipſos etiam longiùs quàm cæteris diebus à cibis cohibuerint. Bartenora. מחנכין אותן לשעות היה רגיל לאכול בארבע שעות מאכילין אותו בחמש או בשש כפי כח הבן, *Aſſuefaciunt eos ad horas ſi quis hora quarta edere ſolebat, dant ei cibos hora quinta aut ſexta juxta vires pueri*. Vide etiam Gemaram.

לפני שנה ולפני שנתים, Ad verbum, *Ante annum, & ante duos annos*. Per annum intelligit tempus maturitatis. Pueri autem maturi erant poſtquam annos tredecem & diem unum, puellæ cum annos duodecem & diem unum, abſolviſſent: tum jejunii tempore à cibis abſtinuerint. antea verò anno uno ſi infirmi erant, ſi ſani, duobus, ipſos modo prædicto erudiêrunt. Vide Rabbinos.

ה עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה חולה מאכילין

5. *Pregnanti mulieri ſi odorem percipiat, cibos adminiſtrant donec redi-*

אותו על פי בקיאין ואם אין שם בקיאין מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר די:

ו מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו ורבי מתיא בן חרש מתיר ועוד אמר ר' מתיא בן חרש החוש' בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהו' ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת:

ז מי שנפלת עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם ספק חי ספק מת ספק נכרי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל מצאוהו חי מפקחין עליו ואם מת יניחוהו:

erit anima ejus. Ægroto cibos adminiſtrant ex ore peritorum, & ſi non ſint ibi periti, ex ore ſui-ipſius, donec dicat, Satis eſt.

6. Appetitu canino laboranti cibos adminiſtrant, etiam de rebus pollutis, donec illuminentur oculi ejus. Si quem mordet canis furioſus, non adminiſtrant ei de reticulo jecoris ejus. Rabbi Mathia filius Charaſi permittit. Dicit etiam R. Mathia filius Charaſi, Si quis gutture dolet pharmacum ei in Sabbatho adminiſtrant, quia eſt dubium vitæ, & omne dubium vitæ pellit Sabbathum.

7. Si quem ruderum moles obruat, ſive dubitatur an ibi ſit, ſive dubitatur an ibi non ſit, ſive dubitatur an vivus ſit, ſive dubitatur an mortuus ſit, ſive dubitatur an extraneus ſit, ſive dubitatur an Iſrael ſit, aperiunt ei cumulum, ſi vivum invenerint, aperiunt ei, ſi mortuum, eum relinquant.

ANNOTAT.

ANNOTATIONES.

עוברה שהריחה, מאכילין אותה עד שתשוב נפשה, *Prægnanti mulieri, ſi odorem percipiat, cibus adminiſtrant, donec redierit anima ejus.* Id eſt, ſi odorem percipiat carnis ſanctæ, aut carnis porcinæ, ut in Gemara Babylonica explicatur. Primùm verò plumam aut virgulam in juſculum aut humorem rei vetitæ immittunt, & in os ei inſerunt, ſi inde cupiditas ejus ſedata & conſopita non ſit ipſam carnem ei concedunt. Gemara Hieroſolymit. בתחילה תוחבה ברוטב אם שבה נפשה הרי יפה ואם לאו נותנין לה מגופו של איסור, *Primò infigit in ſuccum, ſi redierit anima ejus, bene eſt, & ſi non dant ei ex corpore rei vetitæ.* Ita nimirum afficiuntur mulieres gravidæ, ut nunc hoc, nunc illud appetant, quarum deſideriis niſi ſatisfiat, fœtum edunt abortivum: morbus iſte Græcis dicitur κίττα *pica* ab ave ejuſdem nominis quæ ipſam terram quandoque deglutire ſolet, quod mulieres etiam faciunt, quæ nonnunquam tanto deſiderii æſtu abripiuntur, ut nè à calce, luto, aut carbonibus abſtineant: aut fortè morbus iſte κίττα vocatur, quia prægnantium mulierum appetitus varius eſt inſtar coloris hujus

MI - 1989

avis; ſed hoc minùs placet. Alexander lib. 2. problem. 73. εἴρηται δὲ κίττα ἀπὸ τοῦ ὀρνέου τοῦ ἀεὶ βώλους καταπιόντος, ἢ διὰ ποικίλον εἶναι τῷ χρώματι καὶ ἀλλόκοτον ὥσπερ ἡ τούτων ἐπιθυμία. *Dicitur verò* prægnantium mulierum morbus *pica ab ave ſemper glebas terræ deglutiente, aut quia* avis illa *verſicolor ſit & variegata, velut earundem deſiderium.*

על פי בקיאין, *Ex ore peritorum.* Id eſt, ex ſententiâ medicorum qui artis periti ſunt. Maimonides. בקאין הם המהירי׳ במלאכתן ורצה בו בבאן הבקיאין מן הרפואים, *Qui in arte ſua exercitati ſunt, dicuntur* בקיאין, *in hoc autem loco* בקיאין *vocantur, qui medicorum peritiſſimi ſunt.*

מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טומאים עד שיאורו עיניו, *Appetitu canino laboranti cibos adminiſtrant, etiam de rebus pollutis donec illuminentur oculi ejus.* בולמוס morbus eſt à calore ex nimia fame orto proveniens. Bartenor. בולמוס חולי האוחז מחמת רעבון ומסוכן למות וכשמראיתו חוזר בידוע שנתרפא, *Bolemos morbus eſt arripiens ex calore famis periculum mortis inducens, & cum redeat viſus notum eſt quod ſanatur.* Morbus iſte hiberno magis quàm æſtivo tempore ſævire ſolet, quia tum calor internus ab ambiente frigore augetur. Vide Ariſtotelis problemata ſect.8.

מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, *Si quem mordet canis furioſus, non adminiſtrant ei de reticulo jecoris ejus.* Non eſt permiſſum ut edat de reticulo jecoris ejus cum non ſit remedium efficax & abſolutum, quia cibus immundus eſt & ex lege vetitus. Bartenora. אעפ״י שנתנו הרופאים רפואה זו אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהם׳ טמאה על כך.

ספק הוא שם ספק אינו שם, Ad verbum, *Dubium ipſe ibi, dubium non ipſe ibi.* Vide, ſi placet, Jadajim cap.2. ubi eadem loquendi formula pluriès occurrit.

ח חטאת ואשם ודאי מכפרין מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה ועל החמורות היא תולה עד שיבא יום הכפורים ויכפר:

8. *Victima pro peccatis, & victima pro delictis certis expiant. mors & dies expiationis expiant cum pœnitentia, & pœnitentia expiat peccata levia, tam contra præcepta affirmativa quàm negativa, & gravia ſuſpendit donec veniat dies expiationis & expiet.*

ח האומר אחטא ואשוב

9. *Qui dicit peccabo*

&

- 1989

אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חבירו את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכ׳ לפני ה׳ תטהרו עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יהכ׳ מכפר עד שירצה את חבירו אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי מטהרין אתם מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה׳ מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש

& reſipiſcam, peccabo & reſipiſcam, non ſuppeditant in manum ejus ut reſipiſcat, peccabo & dies expiationis expiabit, dies expiationis non expiat. Scelera quæ homo in Deum perpetraverit, dies expiationis expiat; ſcelera quæ homo in ſocium ſuum perpetraverit, dies expiationis non expiat, donec placaverit ſocium ſuum. Hoc ſic exponit R. Eleazer filius Azariah, ab omnibus peccatis veſtris coram Domino mundi eritis: ſcelera quæ homo in Deum perpetraverit, dies expiationis expiat; ſcelera quæ homo in ſocium ſuum perpetraverit, dies expiationis non expiat, niſi prius placaverit ſocium ſuum. Dicit R. Aquiba, beati vos Iſrael coram quo vos mundatis? quis vos mundat? Pater veſter qui eſt in cœlis, quia dicitur, Spargam ſuper vos mundas aquas & mundi eritis. & dicit Dominus fons Iſrael. quid fons?

ברוך הוא מטהר את ישראל.	*fons ? mundat immundos, etiam Deus benedictus mundat Iſrael.*

ANNOTATIONES.

מיתה ויום הכפורים מכפרין, *Mors & dies expiationis expiant.* Pro peccatis quæ exciſionem & mortem merebantur, nullum peculiare ſacrificium à lege injunctum eſt, ſed dies expiationis, rite peracta pœnitentia, ea omnia expiavit, ſi ad illum uſque diem ſuperſtes eſſet qui peccâſſet: ſi non ſuperſtes eſſet, pœnam ipſam & mortem cum pœnitentia peccata expiâſſe crediderunt Judæi. De ſalute enim per Chriſtum obtinenda nihil ipſis vulgò notum. Hinc rei ob delictum aliquod morte mulctandi, confeſsionis vice, dicere ſolebant. תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, *Sit mors mea expiatio pro omnibus peccatis meis.* Vide Sanhed. c. 6. pœnam quoque & mortem ſcelera expiâſſe putârunt Gentiles. Virgil. Æneid. 2.

Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam miſerorum morte piabunt.

Libanius Declam. 44. καθαρσίων ὑμῖν δεῖ· μᾶλλον δὲ πάσῃ τῇ πόλει τηλικούτου μιάσματος· καθάρσιον δὲ πρεπωδέστατον ἔσται ταύτης ἡ κόλασις. *Expiationibus vobis opus eſt, potiùs verò toti* *civitati ob tam grave piaculum. Expiationis verò genus decentiſſimum erit iſtius pœna.*

עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חבירו, *Scelera quæ homo in ſocium ſuum perpetraverit, dies expiationis non expiat, niſi priùs placaverit ſocium ſuum.* Si quis à ſocio bona ſua vi aut fraude abſtuliſſet, ex præſcripto legis rem reſtituit. Si verò eum verbo læſiſſet, veniam petivit. Arba Turim in Hilcoth Jom Hakkippurim. אפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו וצרי' לילך לו ואם אינו מתפייס בראשונ' יחזור וילך לו פעם שניה ושלישית ובכל פעם יקח עמו שלשה שיפייסנו שימחול לו, *Si eum non niſi verbis laceſſivit, placare oportet, & neceſſe eſt ut ad eum accedat, & ſi prima vice placare non poſſit, ut accedat ſecunda & tertia vice, & ſingulis vicibus tres ſibi adjunget, qui eum deprecentur ut ignoſcat.* Si verò mortuus ſit qui verbis læſus eſt, oportet, decem ſibi adjunctis, ad ſepulchrum ejus culpam deprecari. Arba Turim loco citato. ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קבירו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שפשעתי לו, *Et ſi mortuus ſit, decem ſecum adducet & ſtare faciet ſuper ſepulchrum ejus, & dicet, Peccavi in Deum Iſrael & in N. hoc quod peccavi.* Hoc eſt etiam quod mandavit Chriſtus Matth. 5. 23. Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατά σου, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade, prius redi in gratiam cum fratre tuo, & tunc veniens offer munus tuum.*

FINIS.

DEO Omnium Factori Gloria.

MI - 1989

Errata Typographica graviora ſic corrigenda ſunt:

IN Elencho Comment. cap. 5. pro *ad mundandum altare pervexit*, lege, *ad mundandum altare pervexit*. Cap.6. pro *Sabathi. A Rabbinis conſtitum*, lege, *Sabathi à Rabbinis conſtitutum.* Cap.7. pro *inter Sacerdotis magni*, lege, *inſtar Sacerdotis magni.* Fol.80. lin.17. pro *eáſque*, lege, *eáque.* Fol.115. lin.19. & 20, pro *exſecus*, lege, *extrinſecus.* Fol. 180. lin.17. pro *Teiſauve*, lege, *Tſau.* Fol. 187. lin.25, 26. pro *lapidem*, lege, *lapidum.*

MI - 1989